

Nieuwgezinden: einde XVI^{de} eeuw in Poperinge

Henri Vandenberghe

Voorwoord

Voor deze gegevens zijn we voor een groot deel schatplichtig aan het onvolprezen speurwerk van Dr. Johan DECAVELE¹. We projecteren *danckelijk gheautoriseert* zijn gegevens op onze Poperingse situatie. Dit is ook geen exhaustieve opsomming van alle figuren. Het is de bedoeling een start te geven aan het terugvinden van personen tussen de vele nieuwgezinden om *de hemel zij ons genadig* een of andere genealoog te helpen met zijn opzoekingen in de 16de eeuw.

We noemen het een start omdat we wat de Poperingse familienamen

betreft enkele decennia te laat notities kunnen consulteren in de klassieke documenten. We hebben ook de bronnen gelimiteerd en onze grens gesteld derde kwart 16e eeuw. Wie zich geroepen voelt kan nog aanvullen voor de periode die erop volgt.

Klassieke afbeelding waarbij we ons haasten om onze allergie op de voorstelling als bijsluitertoe te voegen. Deze perceptie is éézijdig.

¹ Dr. Johan DECAVELE is doctor in de geschiedenis en studeerde in Leuven en Mainz. Hij was stadsarchivaris en directeur Cultuur van de stad Gent. Sporadisch gebruiken we BACKHOUSE, BEKOUW (Emigratie uit Belle Poperinghen en Hondschote in de Spaanse periode) en het Jaarboek van het Centraal Bureau voor Genealogie 's Gravenhage VIII, 1954 (verder J. v. C. B.). Croonestucken XII, *Geboorten Sint Bertinus* 1595-1600; Croonestucken XV, *Processen voor 1600*, Stadsrekeningen 1598-99; Croonestucken XVII, *Eigendommen Sint Janskerk* 1536; Croonestucken XXXV: SAP 364, enz. Zie lijst uitgaven Vrienden van het Poperings Archief.

Enkele afkortingen en bronnen:

CCB – Confiscatie Calvinistisch bewind.

INV – Inventaris bij de confiscatie rekening van het Calvinistisch bewind 1578-1579.

NORD B 7020 en NORD B 7027 – Archives départementale de Lille.

SAP – Stadsarchief Poperinge: SAP 364, SAP 365.

Korte chronologie

1487 - De *Malleus Maleficarum* (heksenhamer) wordt uitgegeven door Heinrich KRÄMER (spotrecensie rechtvaardiging van een seniele oude man) en Henrich SPENCER (rozenkransfan). De pauselijke bulle: *Summis desiderantes afflictibus* ("Omdat wij hartsgrondig verlangen") was mede de basis van de praktijken van heksenvervolging. In zijn boek *Söhne und Weltmacht. Terror im Aufstieg und Fall der Nationen* uit 2006 beweert de schrijver Gunnar Heinsohn dat deze bul zou gezorgd hebben voor een sterke toename van het aantal kinderen. De vrouwen die van hekserij beschuldigd werden stonden - naar moderne maatstaven - ook vaak bekend als vroedvrouwen, die tevens voorlichting gaven over geboortebeperving en ook op verzoek abortussen uitvoerden².

1490 – Begin vroeg moderne tijd.

1513 – Een grote brand in Poperinge.

1517 – Reeds zeven jaar onrust – afgerond door een boerenopstand.

1522–Zwingli

Een aantal burgers van Zurich lapt de regels rond het vasten, geen vlees eten, aan z'n laars ... Op diezelfde zondag *Invocabit* wordt in de drukkerij van Christoph FROSCHAUER te Zürich in aanwezigheid van ZWINGLI door de aanwezigen behalve de traditionele Züricher vastenkoek een stukje rookworst gegeten – Kernwoorden zijn *evangelische vrijheid* en het *priesterschap van alle gelovigen*. ZWINGLI komt echter via een andere route dan Luther tot zijn standpunten. Op basis van o.a. de ideeën van Erasmus benadrukt hij het verschil tussen Gods woord en het woord van mensen, dus tussen Bijbel en traditie – 09 03 1522³.

Boerenopstand: Begin 1525 nam het aantal opstandelingen toe. Ze beriepen zich op de Bijbel en op Maarten Luthers leus over de vrijheid van de christen. De boeren rekenden op hemelse bijstand, zoals Thomas MÜNTZER dat op grond van Daniël 7 aankondigde. Toen de vorstelijke legers aanvielen (Slag bij Frankenhausen, 15 mei 1525) boden ze geen weerstand en werden ze uitgemoord. Müntzer kreeg de doodstraf.

1529 – **Luther** maakt een catechismus

² We onderkennen de geleidelijke overstap naar rationalisatie, secularisatie en vrijzinnigheid: een scharnier in het Westers denken.

³ De eerste martelaren onder de nieuwgezinden waren Hendrik VOES en Joannes VAN ESSCHEN, Vlamingen uit het Augustijnerklooster in Antwerpen.

1522-24 De leer in Zurich: ZWINGLI trouwt officieel. De geboden, daar zegt hij ja op. Beelden, daar zegt hij neen op. De wet (in bepaald opzicht) is goed. De mis moet zoals de katholiek die voorstelt moeten we afschaffen. Als sacramentum ja! Een eed, een geloofsdaad van de mens maar geen magie. Duidelijk een probleem op de scherpte van de snee. Wet <-> schrift.

Luther en zijn vrouw

In juni 1524 besluit de raad van Zürich de beelden op ordelijke wijze uit de kerken te verwijderen. In april 1525 wordt de mis afgeschaft en het Avondmaal ingesteld.

ZWINGLI ziet het Avondmaal als zuiver gedachtenismaaltijd, een herinnering aan het laatste avondmaal van Jezus en de discipelen. Vandaar

dat hij kiest voor een eenvoudige tafel, met daarop brood op houten borden en wijn in houten bekertjes. Deze Avondmaals-opvatting onderscheidt ZWINGLI van zowel LUTHER (die meende dat Christus op mysterieuze wijze werkelijk aanwezig was in brood en wijn) als CALVIJN (die vond dat Christus op geestelijke wijze in het Avondmaal aanwezig was en Zwingli's avondmaalsvisie te simpel achtte). Dit verschil in opvatting over het Avondmaal is een van de verklaringen van de principiële verdeeldheid onder protestanten.

Calvijn

1527 - Sleitheim (Zwitserland): Aanvankelijke overeenkomst van de **anabaptisten** in zeven stellingen: doop = persoonlijke belijdenis, eucharistie = sacramentum, eed, niet meedoen aan wapens en kwaad, die niet wegblijft van het kwaad na tweemaal persoonlijk vermaand, wordt gebannen, ook de pastor moet radicaal in orde zijn en kan gebannen worden, je doet iemand anders geen proces aan. Balthasar HUBMAIER krijgt in Wenen de marteldood. Hij stelde dat het gezag van God kwam. Hans HUT was helemaal pacifistisch.

1530 - Luther's Augsburgse Confessie.

1531 - Dood van ZWINGLI

Met zijn vroege dood in oktober 1531 is ZWINGLI eigenlijk altijd een voorloper gebleven in de gereformeerde stroming. De Eerste Helvetische geloofsbelijdenis (1536) draagt de naam van twee van zijn opvolgers, BULLINGER en JUD.

1533 - discussie in Munster rond de kinderdoop

De anabaptisten stellen: die kinderdoop staat niet in de bijbel. Tegenstanders: ook de maagdelijkheid van Maria niet⁴.

1541 Veel bos en wolven, ook in Poperinge op dat moment. De

⁴ RK leer steunt hierin op Ez. 44:2 en Jes. 7:15 - Het jonge meisje hoeft niet onmiddellijk maagd te betekenen. Dit was en is nu taalkundig al grotendeels bijgelegd ook in RK-middens.

wolvenpoten brachten geld op als je ze binnen bracht.

1544 – 46 Pest in Hondschote.

1547 – Bisschop CRANMER in Engeland

Toen Karel V op het vasteland tegen de protestantse drukkers in Antwerpen ageerde trokken die naar Engeland – Melancton komt in 1553 naar Engeland en volgt Bruces op in Cambridge.

1549 **Peter DATEN** vertrekt twee jaar na de terechtstelling van de schoemakersgezel in Ieper uit het klooster. Hij werkte o.a. als letterzetter in Engeland.

1555 Keizer **Karel V** sterft en Hondschote valt in Spaanse handen.

1558 Na **Bloody Mary** is het protestantisme weer gunstig onthaald in Engeland.

Bloody Mary – Mary Stuart

1559 **Filips II⁵** (Valladolid, 21 mei 1527 - San Lorenzo de El Escorial, 13 september 1598) vertrekt naar Spanje **Margareta van Parma** wordt landvoogdes.

Eraan vooraf gaan de rederijkerskamers, die in 1560 worden verboden om religieverbonden themata te behandelen (plakkaten) – 26 01 1560

Margareta van Parma – Alva – Pius V

1561 – Bisdom Brugge: nieuwe bisschop met Bruggeling Pieter DE CORTE – 26 09 1561

1561 In Heuvelland zou volgens een geuzenlied de eerste hagepreek gehouden zijn in Wulvergem. 12 juli 1562 wordt meestal genoemd als eerste en dat zou dan – in afwachting dat ook hieromtrent onder deskundigen een meningsverschil optreedt - in Boeschepe zijn.

1562 De bouw van de Halle in Hondschote
1562 Peter DATEN wordt het recht ontnomen sacramenten toe te dienen, aldus de geschiedschrijving die DATEN daarom een Calvinist noemt. Hij trok zich terug in de Pfalz (Frankenthal: de Vlaamse Vluchtelingenkerk). Daar schreef hij zijn berijming van de psalmen.

Over de term *Calvinist* wordt verder in deze verhandeling nog een poging gedaan tot verheldering. We weten zeer goed dat in overwegend katholieke kringen het niet zo vanzelfsprekend is thuis te zijn in de onderscheiden

⁵ De Spaanse koningen Philip II, III en IV veroverden in acht jaar tijd het Iberisch schiereiland Hun voorouders waren Vlamingen.

denominaties.

Het is trouwens pas na het uitkristalliseren van de meningen dat men zichzelf of door anderen een naam liet geven.

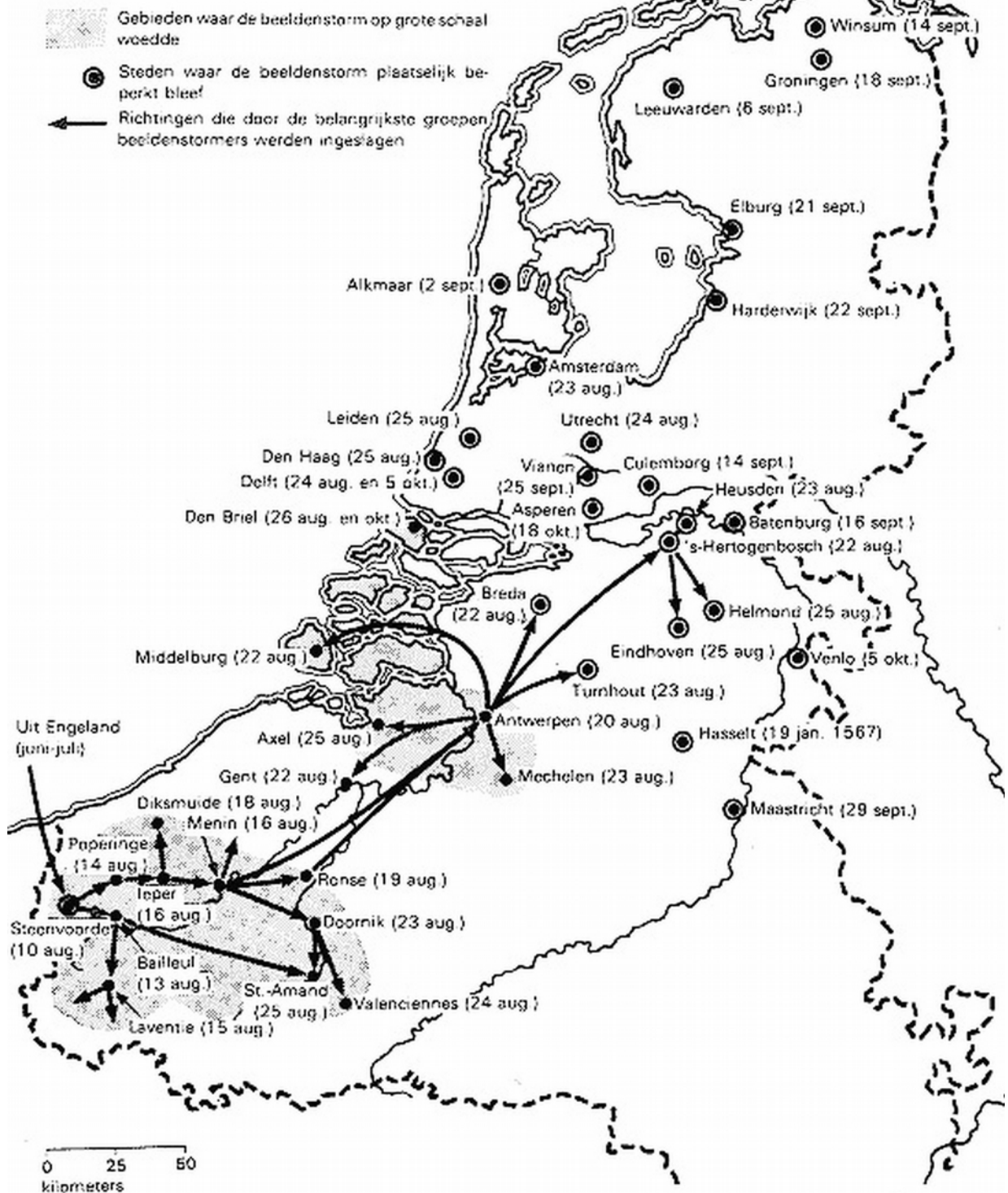
We gebruiken in deze de naamgeving uit de geciteerde bron en we onderlijnen dat de bevolking in deze tijd en zeker in onze streek sprak van de *nieuwgezinden* – sporadisch over *wederdopers*, maar theologisch uitgekristalliseerde begrippen zijn zeer schaars.

1563 Allerlaatste fase van **Concilie van Trente**.

1564 De tweede grote brand in Poperinge.

De beeldenstorm in de lage landen

1565 Op advies van **Willem van Oranje** houdt het bestuur van het Eedverbond der Edelen in juli 1565 een bondsdag, niet in Lier aan de Schelde, maar in Sint Truiden in het neutrale bisdom Luik. Op 6 september 1565 is zelfs de hertog van Kleef aanwezig op een vergadering, tot grote woede van Margaretha van Parma. De hertog laat zijn dochters immers luthers opvoeden.

1566 kreeg de naam *wonderjaar* mee, omdat de landvoogdes, **Margaretha van Parma**, toeliet dat het protestantisme oogluikend naast de katholieke godsdienst werd beleden. Bovendien was 1566 het jaar van de Beeldenstorm.

1566 – Begin van de eerste beeldenstorm (zie kaart) – meest verspreid op 10.08.1566. Discussies over augustus op september, over Krombeke⁶ of Steenvoorde laten we naast ons liggen. We nemen de kaart over zoals ze gepubliceerd werd om een idee te geven van de storm. De precieze timing en het gedetailleerd parcours is niet ons direct studieobject.

De verspreiding is hiermee visueel in kaart gebracht en wordt dezer dagen geregeld verfijnd. We hebben de neiging te kiezen voor Krombeke, maar nemen nota dat er gediscussieerd wordt onder de academici: *disputatur inter doctores*.

01.12.1566 – Beslissing tot gewapend verzet in Antwerpen

De Staten erkennen Willem van Oranje als hun stadhouder.

1567 – Margareta van Parma verbiedt gereformeerde en of Calvinistische preken – 07.04.1567

1567-68 – Bosgeuzen in het Westkwartier: een gewelddadiger ras van nieuwgezinden. 20. 11. 1568 wordt Jan CAMERLYNCK terechtgesteld in Ieper⁷.

1569 – Jacob DE RORE⁸ anabaptist in Poperinge.

⁶ In de discussie rond de betekenis van het Middelnederlandse *naer* verwijzen we *én naar* <http://lutherzevenbergen.nl/2016/02/and-the-winnerr-is-steenvoorde/>. Er staat letterlijk dat er in Crombeke *beelden uut de kerken zijn geworpen Neghen daghen naer oust*. Het Middelnederlandse *naer* kan *naar* betekenen, maar ook *na*. Totdaar correct. Iets anders dan *negen dagen na augustus* valt hier moeilijk in te lezen.

De schrijver die de braak in Krombeke op 9 september plaatst gaat dus voorbij aan die woordenboekennis. Als westhoeker weten we dat *naere juste zien wel dichtbij en niet verre van is*. *Naere weunen* is niet kilometers verder. Volgen die insteek is het dus wel dichterbij in augustus. *Negende naere ougst*. Quid?

⁷ Biekorf, 1939, XLV, blz. 164-166 – de oren afgesneden en verbrand.

⁸ DECAVELE noteert dat er in 1565 nog 6 menisten door TITELMANS veroordeeld worden. Jacob (Jacques) de Rore (*Jacob DE KEERSGIETER*, zijn vader was kaarsenfabricant) was anabaptist, terechtgesteld op de brandstapel in Brugge 8 Juni 1569. Jacob de Rore was een prominent prediker, geboren in Kortrijk. Gedoopt in de bossen van Marke. Hij predikte o.a. 1560-1566 in Armentières, Kortrijk, Menen, Wervik, Poperinge, Roeselare, Ieper, Tielt, Gent, St.-Andries, en Brugge. Op 1

1571 - Alva stuurt zijn leger onmiddellijk naar het zuiden en verslaat Lodewijk. Veel katholieken trekken weg uit angst voor de calvinisten – 24.05.1571

Calvinisten willen heel Vlaanderen overheersen en stellen revolutionaire besturen in. Zo komt er ook een kort Calvinistisch bewind in Poperinge⁹. Ze wonnen alsmaar aan invloed en wensten op een bepaald moment het

bestuur in eigen handen nemen. Deze radicalisering leidde omstreeks 1578 tot de oprichting van Calvinistische Republieken. De stuwende krachten voor deze verandering van besturen waren vooral te vinden in de rangen van de ambachtsgilden – 10.06.1571. De twee laatste decennia van de XVII^{de} eeuw is Spanje weer aan de macht.

1578 – Tussen 1578 en 1584 is het bestuur van Brugge in de handen van de gereformeerden, die dezelfde methoden van hun tegenstanders toepassen. Ze verbieden de plechtigheden en de diensten van de katholieke cultus.

1580 – Pardon door Alexander FARNESE in Hondschote.

1582 – Fransen vernielen 4000 huizen in Hondschote.

1570 – Er waren in het Heilig Roomse Rijk vaste kerngebieden met een duidelijke omschreven leer.

De preekstoel een katholiek contrareformatorisch symbool. Hier werd de ware leer uitgezaaid weliswaar boven de hoofden en duidelijk niet aan de leestafel waar het woord van de bijbel werd ter ore gebracht en aansluitend werd gepreikt. Ondertussen is er van beide zijden een de praktijk van de homelie, conversation sur la religion, principalement sur l'évangile.

1576 – Grote brand in Hondschote, 600 ateliers branden af.

Er heerst veel pest.

Een belangrijke stap naar vrede werd afgebroken toen op 28 oktober 1577 een Calvinistische *staatsgreep* plaatsvond in Gent.

februari 1567 was hij op een conferentie in Harlingen, Nederland en stichtte daar een schismakerk – de Fries-Vlaamse Mennonieten gemeenschap.

⁹ De rekeningen van die periode zijn wellicht om die reden in het stadsarchief van Brugge te vinden. Er bestaat een kopij in het Stadsarchief van Poperinge (microfilm). De tijden waren zeker nog verward. In 1573 werden in Brugge nog protestanten verbrand. Men moet wachten tot 1576, na de Pacificatie van Gent, alvorens een zekere vorm van gewetensvrijheid officieel is toegelaten. Volgens DECAVELE in *Brugge in de Geuzentijd* heeft zich in Vlaanderen tussen november 1577 en juli 1578 op het kerkelijk vlak een revolutionaire ommekeer voorgedaan. Hand in hand met de protestantse machtsuitbreiding in Gent werd in grote delen van Vlaanderen een Calvinistische kerkorde opgezet, zo ook in Brugge.

1578 – De stad Brugge kwam in Calvinistische handen¹⁰, maar de stad aanvaarde op 8 november de Religievrede waardoor de Calvinistische en Katholieke gemeenschap naast en met elkaar konden leven.

Het Brugse Calvinistische stadsbestuur drong aan dat de Religievrede ook door het Brugse Vrije erkend zou worden. Deze erkenning kwam er op 14 mei 1579 en maakte de oprichting van Calvinistische gemeenschappen mogelijk in onze parochies. De inwoners van de parochies waren hoofdzakelijk arme mensen die zich niet onmiddellijk bemoeiden met godsdienstzaken, maar die vooral verlangden naar vrede – 03 1578

In vele parochies in het Brugse Vrije werd de plaatselijke pastoor vervangen door een protestants *minister* (bedienaar). In Poperinge zien we dat pastoor MERSCHAERT in die periode van de confiscatie door Brugge niet moet betalen voor de huur van het huis in de Papestrate toebehoorende meester¹¹ Jacob MERSCHAERT *presbytere daer de wedewe meester Christiaen DE ROO woonende es heeft tzelve huus bewoont gratis by verclaerse tot Sinctjansmesse xv^e tachtentich (1580). Daeromme hier Niet.*

Op de blz. ervoor staat: *Item angaende vanden huuse toebehoorende ende achterghelaten by meestere Jacob MERSCHAERT presbytere ghevlucht staende ende liggende ande noortzyde vander Papestrate es bewoont gheweest by Jaspas PHILIPPES gratis tot Sinct Jansmesse xv^e tachtentich. Dus hier Memorie.*

M. a. w. voor deze confiscatie rekening is er niets betaald, maar het is bekend en voor later. Hij wordt verder niet vernoemd in de ons bekende documenten. Gevlucht? Clandestien in dienst? Oogluikend? Niemand weet het voorlopig.

Publieke predicatie van Calvinisten in Gent – 02 06 1578.

¹⁰ Brugge was volgens een Spaanse spion erger dan Genève. Daar zal later Poperinge mee te maken krijgen.

¹¹ Blz. 10v^o-11r^o in CCB 1580 in het stadsarchief Brugge.

De overgang van pastoor naar minister was mogelijk gemaakt door **de Generale Synode van Dordrecht** (1578) met als voorwaarde dat de kandidaten eerst een test moesten afleggen *omme hare suyverheyt ende bestendicheyt in der leere ende oprechtheyt des levens te onderzoeken*.

Wat Poperinge betreft lezen we bij Germain SCHOONAERT dat er slechts een van de vier kerkmeesters verder onderhandelt met het bewind in de Calvinistische periode.

In 1578 en 1584 is het bestuur van Brugge in de handen van de gereformeerden, die dezelfde methoden van hun tegenstanders toepassen. Ze verbieden de plechtigheden en de diensten van de katholieke cultus.

1579 – Verklaring van de **Unie van Utrecht** (doorgaand verzet tegen de Spaanse overheersing) door Calvinistische Noord-Nederlandse gewesten o.l.v. Jan van Nassau – 06 01 1579.

Verklaring van de **Unie van Atrecht** (trouw aan de Spaanse koning en het Rooms-Katholicisme) door Waalse gewesten.

1579 – De hertog van Parma neemt Maastricht in.

Willem de zwijger – Willem van Oranje

François VAN RYHOVE benoemt **Willem van Oranje** tot Grootbaljuw van Gent en verdrijft de radicale Jan van Hembyze uit het bestuur van de Gentse Republiek.

Decreet van koning **Filips II**: RK en Filips, òf excommunicatie en opstand. Keizer Rudolf II van het Heilige Roomse Rijk bemiddelt tussen Spanje en de opstandelingen in de Nederlanden bij de Vredehandel van Keulen – 01 09 1579

1580 – **George VAN LALAING**, beter bekend als **graaf van Rennenberg** of kortweg **Rennenberg** (ca. 1550 – Groningen 23 juli 1581), was stadhouders van Friesland, Groningen, Drenthe en Overijssel. Hij was afkomstig uit een Henegouws geslacht van landsbestuurders. Zijn ouders waren Filips VAN LALAING, tweede graaf van Hoogstraten en Anna van Rennenberg. In de Nederlandse geschiedenis is hij vooral bekend geworden door zijn zogenaamde *verraad*.

De graaf van Rennenberg loopt over naar de Spanjaarden (het verraad van Rennenberg). Overijssel, Graaf van Rennenberg, kiest voor het katholicisme en Filips, maar krijgt, na diplomatie van Willem van Oranje alleen Groningen mee.

Begin van een guerrillaoorlog. **Friesland kiest definitief voor het Calvinisme** – 3 maart 1580.

Aardbeving in het Nauw van Calais met een sterkte van van 6,0 op de schaal van Richter – 06 04 1580

De Protestanten veroveren onder leiding van Olivier van den Tympel de stad Mechelen 09 04 1580

In Amsterdam wordt de katholieke eredienst officieel verboden.

In de Nederlandse geschiedenis wordt gesproken van het *Verraad van Rennenberg*. Rennenberg's situatie was echter wat gecompliceerder dan die van een ordinaire *verrader*. Veel katholieken in de Nederlanden hadden aanvankelijk **de Pacificatie van Gent**¹² van harte ondersteund, in de hoop dat hiermee een verzoening tussen katholiek en protestant kon worden bewerkstelligd - 18 04 1580

De ervaring was echter dat in veel steden de goed georganiseerde calvinisten hier geen genoeg mee namen. In onder meer Brugge¹³, Gent en Brussel hadden de calvinisten de macht overgenomen en was de positie van de resterende katholieken zeer precair geworden, in strijd met wat in de Pacificatie was bepaald.

Willem van Oranje wordt door kardinaal GRANVELLE op last van de Spaanse Filips II in de ban gedaan en er wordt een geldprijs op zijn hoofd gezet. De prins antwoordt met de *Apologie ofte verantwoordinghe van den Prince van Orangien aan de Staten-Generaal* – 15 06 1580

De staatse troepen moeten het beleg van Groningen staken. Honderden protestanten vluchten naar het oosten -18 06 1580

Franse rooms-katholieken en Hugenoten sluiten de **Vrede van Fleix**. Hiermee komt een eind aan de zevende godsdienstoorlog in Frankrijk 26 11 1580.

1581 – Van 01 10 1580 tot 30 09 1581 is Poperinge onder Spanje¹⁴. Hoe de situatie in Poperinge was dachten we uit de confiscatie- rekeningen af te leiden. Het is ons niet gelukt omdat de organisatorische gegevens er niet zijn in verwerkt. Wat we konden achterhalen vatten we samen voor de situatie in het Brugse.

Gregorius XIII

¹² Men besloot dat de nieuwe Spaanse landvoogd alleen erkend zou worden als hij de Spaanse troepen zou wegsturen, de plakaten tegen de ketters zou intrekken en alles in overleg met de Staten Generaal zou regelen.

¹³ Het huis genaamd Coudenburg of Coudenbrouck (naargelang de bronnen) was ooit het woonhuis van priester Willem HUWIJN van de Sint-Donaaskerk. Vanaf 1566 staakte deze R-K geestelijke zijn bediening, woonde regelmatig de hagenpreken bij en trad in het huwelijk. Het jaar daarop moest hij vluchten. Hij werd bij verstek veroordeeld en verbannen. Zijn bezittingen kwamen onder de hamer. Verder weten we van hem niets meer, tenzij dat in 1580 een weduwe Willem HUWIJN terug in Brugge opduikt, wanneer het calvinisme in de stad de bovenhand krijgt. De Calvinistische Republiek, tussen 1578 en 1584, was een periode waaronder de Katholieke Godsdienst verboden werd in Brugge.

¹⁴ German SCHOONAERT *De economische en administratieve infrastructuur van de proosdij in de stad en de heerlijkheid Poperinge*. Westhoek 2004/2-3 p. 154.

De Calvinistische organisatie was (en is) een lekenorganisatie die totaal verschilde van de katholieke hiërarchische organisatie. De *broeders* van de plaatselijke gemeenschap kozen de predikant die belast werd met de herderlijke zorgen.

De ouderlingen hadden de taak om toezicht te houden, de diakens hielden zich bezig met de armenzorg en de koster met het onderwijs.

Elke gemeenschap had zijn afgevaardigden in de *classis*, een regionale vergadering. De parochies van Knokke, Heist, Ramskapelle en Westkapelle behoorden tot 1581 tot de classis Brugge, vanaf 1581 tot de classis Sluis. De regionale classis was vertegenwoordigd in de provinciale synode die op zijn beurt een afgevaardigde had in de Nationale synode.

1581 – De Staten-Generaal benoemen Willem van Oranje tot stadhouder van alle zeven provinciën – 05 07 1581 –

Het **Plakkaat van Verlatinghe** *het volk is er niet voor een vorst, maar een vorst voor het volk* verklaart Filips II vervallen van de troon van de Nederlanden en is in feite de onafhankelijkheidsverklaring.

Parma dwingt na een langdurig beleg *Doornik* tot overgave, de enige Waalse stad die trouw was gebleven aan de Staten-Generaal – 29 11 1581. De Nederlanden worden ondertussen in het Latijn *Belgica Confoederata* genoemd, een verwijzing naar de oude Romeinse aanduiding van het gebied. Hertog Frans van Anjou wordt aangesteld als vorst over de Nederlanden; hij loopt een blauwtje bij Koningin Elizabeth I van Engeland.

1582 – In Leiden mogen alle gedupeerden uit **Poperinge** binnen, als ze 5 jaar blijven krijgen ze burgerschap – 28 02 1582

Paus Gregorius XIII heeft in 1582 met de **bul Inter gravissimas** een kalenderhervorming doorgevoerd¹⁵.

Na huwelijksonderhandelingen met koningin Elizabeth I, komt Frans van Anjou met in zijn gevolg ook de Graaf van Leicester, uit Engeland naar de Nederlanden en doet zijn intocht in Antwerpen – 19 01 1582

Frans van Anjou

¹⁵ Door het weglaten van 10 dagen werd het begin van de lente teruggebracht tot 21 maart. De weekdays liepen zonder onderbreking door, op donderdag 4 oktober volgde vrijdag 15 oktober.

18 03 1582 De eerste, mislukte, aanslag op Willem van Oranje door de twintigjarige Jean JAUREGUY belast zijn derde echtgenote, Charlotte de Bourbon, zodanig dat ze aan uitputting sterft.

De **zilveren Carolus** komt in omloop. Deze munt zal tot 1680 als (eerste) eenheidsmunt voor de Zeventien Provinciën fungeren. Deze munt was de eerste met een *kop* (van de keizer).

Na een beleg van bijna drie maanden capituleert Oudenaarde voor de troepen van Parma – 05 07 1582

Zilveren Carolus

1583 – De door de opstandelingen aangestelde Landsheer van de Nederlanden, **Frans van Anjou**, ontketent de Franse furie in Antwerpen. De stedelingen slaan zijn aanval af en zijn positie in de Lage Landen is verloren¹⁶ – 17 01 1583.

In de Calvinistische periode vierde men geen eucharistievieringen, maar wel, om de twee maanden, een Heilig Avondmaal. Wekelijks kwamen de broeders samen voor een preek die hoofdzakelijk een bespreking was van het evangelie. Alle heiligendagen werden afgeschaft met uitzondering van Kerstmis en Hemelvaart. In het calvinisme was geen plaats voorzien voor doopsels en begrafenissen.

Deze toestand vormde een probleem voor de Spaanse koning Filips II die enkel het katholicisme wilde dulden.

Prins Maurits van Oranje ondernam een laatste poging om het Brugse Vrije onder zijn bewind te brengen. Zijn poging mislukte echter en de prins moest zich met zijn manschappen terugtrekken. Gouverneur-generaal **Alexander FARNESE** bezette als tegengzet in 1584 Brugge en Damme.

Farnese

1584 – Er wordt geen laken meer geweven, schrijft Willy TILLIE.

De kerken worden opnieuw gewijd. FARNESE herwint Ieper – 05 1584.

De pastoor van Sint Bertinus komt met begeleiding van 10 soldaten terug.

¹⁶ Dat was het geval toen hij Anjou vroeg als landsheer. Anjou was een rooms-katholieke Fransman, zoon van Catharina de Medici, die in 1572 in Frankrijk de Bartholomeusnacht had aangericht, waar veel hugenoten waren omgebracht. Hoe kon De Zwijger verwachten dat calvinisten een roomse landsheer boven hen zouden dulden? Anjou eiste de kerken op voor de rooms-katholieke eredienst. Oranje had, door voor Anjou te kiezen, zijn krediet verspeeld in Gent. De Gentenaren weigerden zelfs om Franse troepen doorgang te verlenen.”

De stadsmagistraat verbiedt spot met de katholieke religie. De Oostendenaars, aanhanger van Anjou, terroriseren nog.

1585 – Alleen al uit Gent vluchtten 15.000 nieuwgezinden - naar schatting een derde van de bevolking - naar de Noordelijke Nederlanden.

1595 – De Malleus (Heksenhamer) wordt hernomen door Martin Del Rio (populaire uitgave).

1598 – De grote catechismus van Kardinaal BELLARMINUS tegen Desiderius Erasmus, de humanist.

1607 – Lodewijk MAKEBLYDE, jezuïet en dichter, ° Poperinge 24.03.1564 + Voorschoten 17.08.1630 wordt belast om een Catechismus te schrijven voor alle Nederlandstalige bisdommen.

Paulus V was paus van 16 mei 1605 tot 28 januari 1621 – (15 jaar en 257 dagen).

1609 – Men meldt een toename van het aantal fabrikanten in Hondschote na de restauratie van de Halle 1584.

Twee laatste decennia van de XVII^{de} eeuw is Spanje weer aan de macht.

1870 - Eerste Vaticaans Concilie grijpt in en op dat moment wordt de pauselijke onfeilbaarheid¹⁷ een dogma.

¹⁷ De paus is onfeilbaar als hij uitdrukkelijk spreekt in zijn naam en in het kader van geloof en zeden.

Den schat der christelycker leeringhe

W **E** **L** **C** **K** **E** is de aldersalighste leeringhe, onder alle de wetentheden der werelt ?

De a **C**hristelycke leeringhe. **Wat** is de Christelycke leeringhe ?

En kort begriyp **b** aller dinghen die onsen **S**alighmaker **c** **C**hristus **J**esus ons gheleert heeft / om ons den waerachtigen **d** wegh der saligheyt te bewijfen.

Waerom is dese leeringhe de aldersalighste ?

Om dat alle andere wetentheden (als der **e** **R**echten / **M**edecijne / **P**hilosophie / **D**ij-**K**onsten / ende andere deser mindere) tot geries van dit tydelijck leven dienen / ende maecken diehwils den mensche hooverdigh : maer de **C**hristelycke leeringhe / verwecht

a Sap. 9. 6.
Prov. 3. 13.
14. 15.
Prov. 8. 12.
Actor. 17.
1. 2. 3.
Gal. 1. 11.
48. 17.
Joan. 1. 6.

1 **C**or. 3.
19.
1 **C**or. 8. 1.
1 **Co**r. 51. 17.

Catechismus: een systeem van vraag en antwoord.

MAKEBLYDE¹⁸ volgde zijn humaniora in Sint-Omaars en studeerde filosofie en theologie in Dowaaï en Leuven. In 1564 trad hij toe tot de orde der jezuïeten. In 1607, toen hij 43 was, stelde hij een catechismus op voor alle Nederlandstalige bisdommen, bestaande uit verschillende gebeden voor en na het eten. Hij predikte en gaf les op verschillende locaties in de overwegend Rooms-katholieke Zuidelijke Nederlanden. Vier jaar later, in het jaar 1611, werd hij als missionaris uitgezonden naar Delft. In 1617 opende hij er een derde schuilkerk. Na zijn overlijden werd MAKEBLYDE begraven in het priesterkoor van de kerk van Voorschoten.

¹⁸ We behouden de gegevens over die familie voor later of voor een andere schrijver die zich geroepen voelt.

DEN SCHAT

DER

CHRISTELYCKER

LEERINGHE.

Tot verklaringhe van den

CATECHISMUS

Uyt-ghegheven voor de Catholijcke Iouckheyt van
de Provincie des

ARTS-BISCHDOMS

VAN MECHELEN;

Door P. LUDOVICUM MAKEBLYDE

Priester der Societeyt JESU.

Van nieuws oversien ende verbeterd;

Den seivensten Druk.

T' ANTWERPEN,

By de Weduwe van JACOENS WOONS, op den hoek
van de Wyngaert-huyse inde Wyngaert-
poort. Anno 1716.

Dit is de voorpagina van de 7de druk aanwezig in het stadsarchief van Poperinge (niet genummerd)

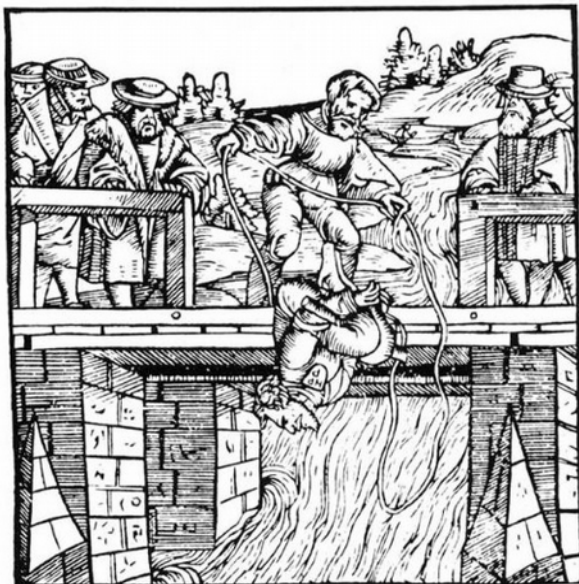
De telg uit Poperinge was de vrucht van wat er in Sint Omaars zat aan contrareformatie. Deze sitz-im-leben is goed uitgetekend bij Guido VANDERMARLIERE als hij de werkzaamheden van de abt beschrijft in het kader van zijn boek ter gelegenheid van de herdenking van de beeldenstorm 2016.

De eerste afbeelding moet een idee geven van hoe de druk eruit zag. We nemen de bekende vraag die aan de grondslag ligt van de filosofie van de Catechismus als catechiserend element. Het punt was dat men de leer van de katholieke kerk, de doctrine, memoriserend wilde meegeven (cfr. eerste vraag, zie afbeelding)..

Wederdopers of anabaptisten in Poperinge

Via de dopersen uit Gent

Hendrik VAN DEN BROUCKE¹⁹ blijkt al in 1527 een belangrijke figuur te zijn geweest. Zijn ketterse uitspraken werden bestraft en hij volhardde in de boosheid want in zijn huis werden weer verdachte vergaderingen belegd²⁰. Er is geruime tijd niet veel over de figuur te lezen maar we weten dat hij, niet alleen in het Kortrijkse maar in heel Vlaanderen, actief geweest is.

Daar hij nooit gearresteerd werd was bitter weinig bekend. We weten dat hij Hendrik heette, een verlopen religieus was uit Kortrijk, de wederdoop²¹ had ontvangen en vanuit zijn geboortestad Vlaanderen doorkruiste om de anabaptisten te onderrichten. Vermoedelijk heeft hij na de dood van Jacob VAN DER MASE de fakkel van hem overgenomen. Hij kwam dikwijls in Hondschote en omgeving. Bij elk oponthoud in de textielstad logeerde meester Hendrik in de herberg van de priesterzoon Karel HERMAN, *Carlo of Strontkin* in de volksmond. In dit

trefpunt van *rebaptiseurs, prophètes et aultres de la secte des anabaptistes* maakte hij kennis met Mahieu WAGHENS uit Noortberquin²². Samen met zijn echtgenote Mayken MARIS en vermoedelijk nog enkele **geloofsgenoten uit de streek van Poperinge**, ging hij zich in Gent vestigen. Hij nam daar de leiding van de broederschap²³ op zich en bleef verder met meester Hendrik in verbinding. In het huis van Mahieu grepen discussies plaats, die bijgewoond werden door een zekere LAUWEREYNS²⁴ uit Zeeland. In de kleine Gentse gemeenschap, die relaties onderhield én met plaatsen ten noorden van de stad, én met steden als Brugge, Kortrijk, Poperinge, Hondschote, ook met Zeeland, vermoedelijk zelfs met Aalst, bestond een zeer groot saamenhorigheidsgevoel²⁵.

De genoemde LAUWEREYNS zal onderweg uit Zeeland naar Gent, niet nagelaten hebben telkens een bezoek te brengen aan de broeders te Axel, Zuiddorpe en Sinte-Kruis-Winkel.

¹⁹ De naam van Hendrik VAN DEN BROUCKE vinden we in 1557 terug in SAP 364.

²⁰ A. L. E. VERHEYDEN, *Le martyrologe courtraisien*, p. 15

²¹ *Anabaptisten* lieten zich opnieuw dopen, ook al waren ze in de rooms-katholieke kerk vroeger gedoopt. De kinderdoop is volgens hen tegen aangewezen omdat de mens persoonlijk moet kiezen en dat kan hij niet als kind.

²² Algemeen Rijksarchief, Rekenkamer, 14.043, rekening 1538-1539, f° 10.

²³ Het woord *broederschap* wordt in onze bron gebruikt voor de Menno gerichte doopsgezinden.

²⁴ Verderop wordt de naam uitgespit. We proberen daar de link te leggen met Poperingse naamgenoten.

²⁵ A. L. E. VERHEYDEN, *De doopsgezinden te Gent*, p. 102.

Over het bestaan van doopsgezinde kernen aldaar had de overheid niet het minste vermoeden, tot ze in de zomer van 1538 ingelicht werd door het verraad van een lid van de Gentse anabaptistenkring, de Poperingenaar **Martin VALCKE**²⁶.

1538

In 1538 verbleven te Brugge en Gent minstens zes doopsgezinden uit Poperinge, Westvleteren en Oostvleteren²⁷. Anna PILLAERT, de echtgenote van Martin VALCKE werd niet als doopsgezinde gestraft, maar enkel omdat ze *qualic ghevoelt (had) inde sacramenten vander heiligher Kercken, sonderlinghe vanden aultaere*. Het is namelijk zo dat bij de aanvang van de anabaptisten²⁸ de naam *sacramentariërs* wordt gebruikt. Het zou ons te ver leiden om de theologische achtergrond hier uit te spitten, maar de eerste theologische splijtzwam was de opvatting van de Rooms Katholiek die geloofde in de tegenwoordigheid via *transsubstantiatie* van Jezus in de hostie. Men heeft dus binnen de stromingen die aan de basis liggen van de doopgezinden afstand genomen van de sacramentenleer en in uitbreiding dan biecht en doopsel *spiritueler* uitgelegd. Luther die nam meer de aflatenleer, enz... op de korrel. Beiden deden ze dat op grond van de schrift: *sola scriptura*, alleen de schrift en niet de traditie..

Martin VALCKE werd ook naar Brussel ontboden om er ondervraagd te worden over het anabaptisme in Brabant; van daar werd hij ter beschikking gesteld van de gerechtelijke overheid in Mechelen en in Holland, om daar ter plaatse aanwijzingen te geven. We kunnen hieruit af leiden dat er een gestructureerde zoektocht gebeurde en dat de eenheid in de toenmalige doopsgezinde beweging wel degelijk bestond.

²⁶ De familienaam VALCKE is geen onbekende. Joannes VALCKE is vier maal in de registers van de parochie van Sint Bertinus vòòr 1595, Joanna VALCKE dochter van Joannes en de wed. Franciscus VALCKE zijn meter vòòr 1595. In Poperinge was er wel een verwante naam belangrijk in de notabelen van de periode erop volgend nl. FOLCQUE. We zijn er ons van bewust dat we bij doopsels wel niet onmiddellijk bij de reformatoren terecht komen. Er wordt een Anna en een Christina geboren als kinderen van Joannes, de peters en meters zijn Joannes ENTEN, Georgius of Joris DE BUCKERE (OPDEDRINCK, o.c. 117) en Christina de vrouw van Jacob BEKE. Bij BACKHOUSE wordt Joirs VALCKE als gaarenwijnder genoemd uit Belle, in 1562 bij verstek veroordeeld omdat hij de bijeenkomsten bijwoonde rond Belle (E. DE COUSSEMAKER, II, 188-189). Frans ENTEN was een wever uit Nieuwkerke die aan de gevangenisbrake van Jan HACKE hielp. FOLCKE, FLOCQUE, VALCKE is dus geen vreemde familienaam in Poperinge. In 1576 is JAN FLOCKE voogd van de kinderen van Andries DE BUCKERE bij een verkoop blz. 132v SAP 365.

²⁷ DECAVELE noemt: Willem PILLAERT, Karel DE VOS, Adriane DE VYNC, Magdalena DE VOS, in Gent: Martin VALCKE en zijn echtgenote Anna PILLAERT. Willem DE VOS koopt de tiende van de tweede splete van de Eekhoek aan de proost (CCB 39r^o) 1579.

²⁸ Als grondlegger van de anabaptisten verwijst men in de meeste literatuur naar Melchior Hofmann of Hoffman (Schwäbisch Hall vóór 1500 - Straatsburg november 1543), bontwerker van beroep; kwam na omzwervingen door Lijfland en de Skandinaafse landen als Luthers predikant in 1527 in Lübeck en in Kiel. Wegens sacramentarische opvattingen moest hij zijn toevlucht zoeken in Straatsburg, maar omwille van zijn eschatologische prediking werd hij uit de stad verjaagd. Hij vestigde zich nu te Emden, waar hij het Godsrijk verwachtte. Hij werd gearresteerd en stierf in gevangenschap.

Via de anabaptisten van Brugge

Herdopers Karel DE VOS en Willem PILLAERT

Te Kortrijk werd in 1536 of begin 1537 de Brusselse schoenmaker Jacob VAN DER MASE verbrand. Hij had zich samen met zijn vrouw in 1534 te Haarlem laten herdopen²⁹. Hij was aanvankelijk meest actief in Nederland.

Gdansk

Na Munster³⁰ keerde hij naar Brussel terug, kwam te Vilvoorde in de gevangenis terecht, maar kon opnieuw zoals we in het Kortrijks Martyrologium kunnen lezen, ontsnappen.

Met een groep gelijkgezinden trok hij nu naar Brugge, dat gedurende enkele jaren het *land van Belofte* zou zijn voor de dopers. Naast VAN DER MASE en zijn echtgenote Josyne SCHRICX, verbleven te Brugge de Brabander Jan INGHEL³¹, en zijn vrouw Margriete, verder Margriete MUSINGHE, weduwe van de Brusselse tapijtwever Pieter DOYSCHHEET, Eva PIETERS uit Alkmaar, weduwe van Gerard LISTYNC, die zich in Munster had laten herdopen, Cornelia ANDRIES³², echtgenote van Adriaan ADRIAENSZ uit Dordrecht, Wouter HEYNE en zijn echtgenote Laurentie JANS uit Gapinge (bij Veere in Zeeland).

²⁹ Algemeen Rijksarchief, Rekenkamer, 13.822, rekening 1536-1537, dat het echtpaar de wederdoop in 1534 ontving weten we uit het getuigenis van de vrouw in Brugge (A. L. E. VERHEYDEN, Het Brugsche Martyrologium, p. 31.)

³⁰ *Munster* is verbonden aan een randverschijnsel dat met de anabaptiste te maken heeft. OPDEDRINCK verengt de gehele anabaptistische strekking tot deze aparte ontsparing. De woordkeuzes zijn enigmatisch en kleinerend. o.c. Blz. 19. Munster is belangrijk in de anabaptistengeschiedenis, zie verder in dit artikel bij HOFMANN.

³¹ De echtgenote van Jan INGHEL³¹ en Magdalena DE VOS, zwoeren hun overtuiging af en werden daarom niet verbrand maar levend begraven.

³² De familienaam ANDRIES is in Poperinge terug te vinden. Het is verwarrend want Andries is ook een voornaam en om helemaal het noorden kwijt te raken GILLIS Andries. Uiteraard zoals VAN DEN BROUCKE is dit een vrij verspreide naam. In de processen SAP 115, 113 is er proces met een voerman Willem zoon van Willem ANDRIES i.v.m. Menens bier (1591; in 1587 nr. 46). Vòòr 1595 heeft hij twee kinderen: Catharina en Petronella. Zijn vrouw is Perone of Petronelle, de peters en meters hebben de familienamen VANDEN BILCKE, HANNOOF (ONOF), MOREEL en HARDEMAN. Zelf is de *scherperie* vernoemd als half zijn eigendom p. 330 SAP in de Po(e)tte(r)tsraat, en hij heeft eveneens eigendom aan de *cynghele*, waar hij woont. SAP 364, blz. 328v°. Er is geen bewijs dat Willem met Cornelia te maken heeft. De katholieke parochieregisters *kunnen* een tegenindicatie zijn..

Verder nog Magdalena DE VOS uit Oostvleteren, Poperingenaar Karel DE VOS³³, gehuwd met Adriane DE VYNC uit Westvleteren en Willem PILLAERT³⁴ uit Poperinge, Pauwels VERMAETE uit Sluis en een zekere Pieter DE BONTWERCKERE.

Die Brugse kern was bijzonder gesloten en had onder de geloofsgenoten een sterke verbinding.

In 1565 lezen we dat de echtparen Karel DE VOS en Loyse, en kammaker³⁵ Jacques PONCHIES en Mayken, naar Dantzig³⁶, trekken met een door de schepenen afgeleverd gunstig getuigschrift op zak.

³³ In Poperinge vinden we in SAP 364 (halmen) meester Christiaan DE VOS als curator. Bij de verkopen id. blz. 16r° in de Lyssenthoek DEVOS Joeres, zv. Pieter als aanpaler. In de Helhoek DEVOS Clays, de wed., onder procuratie van DE ROO Christiaan, id. blz. 38R° (1557) deze goederen zijn gemeen met FLOOR Sanders + QUAETGHEBUER Jacop + DE BERCH Ghelein.. In 1585, SAP 115, 8 is er een proces met Jan DATEN waarin Jacobus DE VOS is vernoemd. In 1593 wordt Joannes DE VOS gedoopt als kind van Andreas. Franciscus DE VOS is peter in 1591 bij een kind van Jacobus DE VOS en Maria Jorina de echtg. van Guilielmus DEVOS is tweemaal meter en bij de peters treffen we Andreas, Franciscus, Guilielmus en Jacobus DE VOS. De weduwe van Clays DE VOS heeft ½ in de goederen op het Gervelgat SAP 364, 63 r° (1557). Pieter is genoemd als voogd van zijn zus Martincke 1574, blz. 41r° SAP 364. Willem de VOS woont in de Noordstraat naast Gheleyn ALAERT en Jan DE BRUTTERDROOGHERE, 1574, 52v°, SAP 365. In 1587 koopt Fransoys DE VOS in de Overdam (vroeger in de Papestraat 1561), 1587, 333r°, SAP 365 volgens blz. 345r° woont hij daar. Hij zal later bij de fam. DE MEUELNAERE (wed. Marcx DE MEUELNAERE) als bijstaande man genoteerd zijn 1588, SAP 365, 347v°. We vinden de wed. Colaerd en wed. Henderyck DE VOS. Bij OPDEDRINCK, o.c. Vinden we Maarten DE VOS, blz. 61, waar verdere gegevens zeer twijfelachtig zijn (Actief in Krombeke? Poperinge?). Gevangenis in Hondschote. Er kan dus een hoofdstuk afzonderlijk bijgeschreven worden over de familie DE VOS. We zijn echter niet zo zeker van de gegevens van OPDEDRINCK. Westhoek Jaarboek vermeldt Philippe DE VOS, blz. 13 uit de Nieuwpoortse schepenbank 1573.e

³⁴ De familie PILLAERT behoort bij de elite van Poperinge, maar er is geen bewijs van verwantschap. In 1592 wordt Catharina PILLAERT gedoopt als dochter van Andreas en Catharina. Naast Andreas is er nog een Theodorus die peter is vòòr 1595. Hij is gehuwd met Suzanne want zij treedt op als meter in de parochieregisters van Sint Bertinus vòòr 1595.

In 1556 lezen we *Coernelis DE WAEGHEMAKERE heeft gecoocht jehghens Lamse DE POURS het XXXVI deel van den husse stande in de Gasthusstrate daer Fransoys PILLAERT woont metter zuthende Gilles BUEN van oosten Gilis PIEREN tnoerthende op de strate, noch het derde van V vierendeel VII roen lant liggende in de eecqhouc metten west ende oosthende an Lauwers PLATEVOET, de zutzide Clays DE BREE, de noertside an tlant van Dierick PILLAERT ghelaest in de helft van XXVII sch.p.de Heere.* Ook in 1557 is PILLAERT vernoemd in de Ieperstraat, 59v°, sap 364, in 1559 woont daar de weduwe (?). Verder is vermeld *Noch het twaelfst deel int cleene scuerke staende op 1 gem. XXIII r. lant thoebehoort soverleden grootvader mitsgades XII deel in all opgaende boomen* SAP 364, 17v°.

Dierick wordt verder nog genoemd in de Eekhoek. Zijn vrouw heet dan Jacquemyne en in de Gasthuisstraat is hij bewoner. In 1566 woont er een Fransoys PILLAERT aan de Ieperstraat aan de stenen brug. Jacob LOODYCK woont ervoor aan de straatkant (SAP 364, 59v°. Id. 98R°). In 1558 Jan PILLAERT, zv. Jan is vermeld in de Pezelhoek. Jacob huurt onder het Calvinistisch bewind in de *Vleeshalle* (blz. 6v°): *Item meester Jacob PILLAERDT in hueren hebbende den tol vander beestailie (beeste markt tol) verclaerst betaelt thebbene de jaerschaere xv achtentzeventich zonder quictanctie. Daeromme hier Niets. Verder geen Willem of Anna te bespeuren.*

³⁵ Kammaker. We denken hier op de kammen om wol of vlas te kammen.

³⁶ Gdańsk: Danzig of Danswijk is de hoofdstad van Pommeren en een Hanzestad in Polen. Gdańsk is gelegen aan de Oostzee, op de plaats waar de westelijke arm van de Wisła (Weichsel) de Bocht van Gdańsk bereikt.

Ongetwijfeld hebben deze lui de koopkrachtige klandizie gevormd van de boekverkoper Clays BARVOET³⁷, die in begin 1564 door de stedehouder van de soeverein-baljuw te Brugge aangehouden werd *offline ghedisperseert ende vercocht t' hebbene suspecte boucken*³⁸.

Brugge: Het land van belofte

Zinneprent, karikatuur op de religieuze verdeeldheid. Er bestaat een grote verzameling spotprenten. Over *de dramatis personae*: De paus ('Ay Pap'), Luther ('Ick slae den Luyt teer') en Calvijn ('Dit Calf fyn') zitten samen aan tafel, terwijl een doopsgezinde knielt bij de haard. De dienstmeid 'Ratio' spoort aan tot vrede. Anonieme gravure, 16de eeuw. (Amsterdam, Rijksmuseum, Prentenkabinet) en hier de paus als duivel.

Via de Hanze was de nieuwe leer zeker mede omwille van taalverwantschap binnengesmokkeld. De kettervervolging was in Brugge niet volgens het boekje. Zowel het magistraat als het bisdom stonden koppig tegenover mekaar, aldus Dr. DECAVELE. De stad verzette zich zelfs tegen de plannen van CURTIUS (DE CORTE), de toenmalige bisschop (1562-1566), om door het aanleggen van communicantenlijsten efficiënte controle uit te oefenen op het geloofsleven. De spanning bleef een hele tijd aanhouden. Toenmalig pensionaris Gillis WIJTS wordt vaker genoemd. We nemen verder de familienaam WIJTS onder de loupe.

Als Margaretha van Parma, de landvoogdes een strenge aanmaning zendt om de daders te vervolgen geven de schepenen 18 september 1564 een zeer uitvoerig maar erg ontwijkend antwoord. In de manier waarop er geredeneerd wordt voel je dat er principiële redenen zijn voor de gang van zaken. Zo is de stelling van de kerk *dat er opstand dreigt inderdaad waar, niet echter omdat de privileges zagezegd zouden geschonden worden, wél omdat de repressie tegen de kettters niet streng genoeg is*. Ze dringen dan

³⁷ Familienaam BAERVOET, BERVOET. Hier is bijna geen beginnen aan. In SAP 115 vinden we een proces waarin indirect Gabriël BERVOET is vernoemd (1592), geen doopsels, geen peters en meters vòòr 1595, In de halmen SAP 364, 145r^o, 1559 is er sprake van Bervoets pit (Lyssenthoek). BARVOET is vermeld in de processen vòòr 1595 (1584, 1585) met name Gherard en Lauwyck omtrent huishuur en lening.

³⁸ Stadsarchief Brugge, Overleg 1563-1564, stuk 70, 11 maart 1564 (n.s.)

ook aan om Brugge *het bevel te geven, de inquisiteur in de uitoefening van zijn ambt niet meer te hinderen en hem ten volle van zijn rechten te laten genieten. Indien de stad in dezen verder de vrije hand wordt gelaten, zouden Ieper, Gent, Doornik, Oudenaarde, Kortrijk, Armentières, Rijsel, Douai, Duinkerke en andere steden die onder de bevoegdheid van TITELMANS ressorteren, weldra wel eens hetzelfde kunnen doen*³⁹.

In deze discussie ging Brugge steun zoeken bij de andere drie leden van het graafschap. Op de vergadering van de Leden van Vlaanderen van begin oktober 1564 zette pensionaris Gillis WIJTS de bezwaren van de magistraat uiteen. Ieper twijfelde niet. En ook de schepenen van de keure van Gent gaven hun afgevaardigde J. BORLUUT de opdracht, te tekenen, op voorwaarde dat het aangeboden werd in naam van en als betreffende de hele generaliteit van Vlaanderen. TITELMANS werd regelrecht een indringer genoemd. Dr. DECAVELE schrijft *wat concreet Brugge betreft, daar kan de mentaliteit van de magistraat slechts veranderd worden door Cornelis VAN BAERSDORP uit het schepencollege te verwijderen en Gillis WIJTS als pensionaris te ontslaan*⁴⁰.

Als de bisschop blijft klagen antwoordt Margaretha hem *de magistraat niet meer van nalatigheid in de kettervervolging te beschuldigen, maar zijn gegevens over ketterij integendeel aan de stedelijke justitie door te geven opdat die zou kunnen optreden*.

De nieuwgezinden vestigden zich vooral in de steden omdat daar vooraanstaanden zijn die het niet bestraffen van de ketters voorstaan en vrijheid van godsdienst eisen zoals in Frankrijk. Tal van ketterse boodschappers komen over uit Emden⁴¹ en andere Duitse steden, uit Frankrijk en uit Engeland.

Vanuit het bisdom kwam dan het argument dat wie ketter was een excommunicatie opliep en dat kon alleen weer goed gemaakt worden via de kerkelijke rechtbank. Op die manier probeerden ze de magistratuur buitenspel te zetten.

Pensionaris Gillis WIJTS en eerste schepen, *voorschepen* Martin LEM gingen in Brussel daarover het advies inwinnen van Egmonts⁴² en verschenen op

³⁹ Archivo Genral Simancas, Estado, NdFI, 526, fº 126 (brief van Villavicencio aan Filips II, 20 september 1564).

⁴⁰ Archivo Genral Simancas, Estado, NdFt, 526, fº 141, einde 1564.

⁴¹ Aan het einde van de 16de eeuw kende Emden een periode van grote bloei. Door de Spaanse blokkade van Nederlandse havens bij het begin van de Nederlandse opstand werd Emden de belangrijkste overslaghaven aan de Noordzee. Uit de Nederlanden kwamen duizenden protestantse vluchtelingen naar de sinds 1544 protestantse stad om de vervolgingen door de Hertog van Alva te ontlopen. Emden is bakermat geweest van anabaptisten. In het boek *De val van Antwerpen 1585, uittocht van Vlamingen en Brabanders* heeft men het uitvoerig over de bloei van het Calvinisme, de synode van Emden 1571 en de tijd van DATEN 1562-1566.

⁴² De graven Egmont en Hoorn. *De ongelukkige graven werden, onder geleide van 3.000 Spaensche soldaten, van Gent, uit hunne gevangenis, naer Brussel gebragt en in het Broodhuis opgesloten. Na twee dagen kwam de bisschop van Yperen, Marten van Rithoven, des nachts by hen, las hun het doodvonnis voor en zegde hun ter zelfder tyd, dat hy hen als priester kwam bystaen om zich tot de laetste reize te bereiden. Aldus Conscience in de Geschiedenis van België*, blz. 425. Ze stonden aan

18 maart samen met schout (?) Joris VAN THEMSEKE en burgemeester Jan DE BAENST⁴³, in het gerechtshof te Gent. De raadslieden wezen op de bevelen van de vorst en eisten dat die van Brugge tot een vergelijk zouden komen met de inquisiteur. Zonder dat de afgevaardigden hierover vooraf waren ingelicht, was ook TITELMANS zelf naar Gent ontboden. Het opzet elkaar te confronteren mislukte. De Brugse groep had zich genoegzaam voorbereid. Pieter TITELMANS had de wethouders bij de koning belasterd. Ze wilden wel loyaal zijn en *hem bijstand te verlenen zoals vroeger*, zonder de minste inbreuk te dulden op hun rechten en privileges.

Het was na de eerste helft van de 16de eeuw niet meer zo goed in het Brugse.

We zien een verbinding ontstaan met de Duitse gebieden. Op 4 december 1553 kwamen een zestal Brugse handelaars en ondernemers aan in Duisburg⁴⁴, samen met ongeveer 40 knechten. De meesten van die knechten waren Franssprekende textielarbeiders, zodat mag worden aangenomen dat het werklieden uit de kasselrij Rijsel, het Doornikse of Artesië betrof die in Brugge in de textielnijverheid werkzaam waren geweest. Medio 16de eeuw was het Brugge niet zo goed meer. Er waren ondertussen enkele terechtstellingen gebeurd. Hetzelfde geldt voor de Brugse koopman-uitgever Johan GAILLIART. Ook hij verliet, samen met zijn echtgenote en zijn zoon Willem, omstreeks 1553 zijn geboortestad om zich in het stadje Buderich aan de Rijn (tegenover Wezel) te vestigen. Op 9 januari 1555 werd hij burger van Emden⁴⁵. Terwijl zijn zoon Willem een kleine drukkerij exploiteerde, kreeg Johan zelf naam én als kapitaalkrachtig uitgever, én als bewerker van twee Emdense Bijbeluitgaven (1556 en 1558), én als eerste vertaler van werken van Calvijn en van Erasmus' *Lof der Zotheid* in het Nederlands.

De jaren erop werden de activiteiten in Brugge onderhouden door gevluchte geloofsgenoten die de gemeente bezochten.

de kant van Willem van Oranje-Nassau, al waren ze – what's a name – rooms-katholiek..

⁴³ De familienaam DE BAENST is bij de notabelen later zeker bekend. In die periode vinden we die niet.

⁴⁴ Zo wordt Duisberg omschreven in Wikipedia. *In 1407 werd de stad lid van de Hanze. Naarmate de dode rivierarm meer en meer verzandde, trokken de handelaars echter meer en meer weg, en werd Duisburg in plaats van een handelsstad een stad van boeren en monniken.*

⁴⁵ Duizenden vluchtten naar Emden (deelstaat Nedersaksen. Sinds 1544 is het een protestantse stad bevolkt door mensen die de vervolgingen door de Hertog van Alva zijn ontvlucht. In deze periode raakte het overwegend calvinistische Emden in conflict met de lutherse graven van Oost-Friesland. Het Nederlands werd de voertaal van de handel en het bestuur. De semi-onafhankelijke status van Emden duurde voort tot 1744, toen Oost-Friesland, inclusief Emden, werd geannexeerd door Pruisen

Emden en Frankenthal

Emden, Pieter Bast 1599

Emden

In de literatuur rond de nieuwe religie durft men gemakkelijk spreken van 1300 terechtstellingen. Calvinisten en Anabaptisten mochten al in 1546 amper openbaar hun religie beoefenen en vertrokken daarom naar het buitenland: Nederland, Duitsland⁴⁶ en Engeland⁴⁷. Van dichtbij bekeken is het niet zo eenvoudig. Ook de economische situatie en het avontuur speelden mee.

Emden was een prominent voorbeeld. Voorspoedige tijden hadden de geesten wat voorbereid via de grote leraar Geert GROOTE (de Moderne Devotie), en de bekende Erasmus, de Humanist.

Karel V en zijn inquisiteurs (SONNIUS, TAPPER, GRUWEL, TITELMANS en LINDANUS) hadden vaak het omkeerde effect. Ook de tweederangs adel zag een beperkende impact. Dat alle geconfisqueerde goederen naar de graaf gingen viel niet direct in hun smaak. De drukkers zochten veiliger oorden op.

Bloody Mary maakte dat er met Johannes A LASCO (Jan LASKI) een congregatie van 175 naar Denemarken wilde verhuizen maar strandde in Emden. Het was nooit een Hanzestad, maar voor de handelaars toch een interessante achtertuin. De eerste drukkerij die ze opstartten was de Drukkerij VANDEN BERGHE, opvolger van de Engelse Nicolas HILL⁴⁸.

⁴⁶ Westfalen en Rijnland-Paltz met Aken, Kleef, Keulen, Duisburg, Frankenthal, Frankfurt, Heidelberg, Wezel, e. a..

⁴⁷ Colchester, King's Lyn (Polderwerk), London, Maidstone, Norwich, Sandwich, Southampton, Thetford and Yarmouth.

⁴⁸ Hier leefden heel wat bekende namen uit die periode: Hendrik VAN BREDERODE, Willem VAN ZUYLEN VAN NIJEVELT, Philip Marnix VAN ST. ALDEGONDE, Dirk SONOY, Renier CANT, Pieter ADRIAENSZ en Jacob VAN WESEMBEKE. We vernoemden reeds de ons gerelateerde personen.

In 1519 kwam Graaf EDZARD, onder invloed van de Zwollenaar Georg Aportanus (Jurgen VAN DER DEURE) met een Luthers produkt. De mix van nieuw en oud en de vooruitgang in het denken, mede door de boekdrukkunst, stuurde aan op Belijdenissen⁴⁹. De Anabaptisten doopten 300 volwassenen in 1529. Een benijdenswaardig succes dat resulteerde in de verbanning van Melchior HOFFMAN en zijn volgelingen. De wederdopers hadden ook gematigder gelovigen waaronder Dirk PHILIPS, David JORIS en Menno SIMONS,.

In 1544 vond de eerste verkozen⁵⁰ *Kirchenraat* plaats, een consistorie, die verzamelde ouderlingen die de kerk leidden.

Emden werd moederkerk. Men vroeg een oplossing voor alle soorten van problemen, men stuurde mensen in opleiding.. En toen de sfeer in de Lage Landen wat vrijer werd ging men als zendeling preken. Zo preekte men graag in de buurt van kerken als *schaduwpreek*, op het kerkhof van de Onze Lieve Vrouwekerk in Poperinge, hagepreken. In Emden werd gevraagd om de bestaande kerken te gebruiken. Hiermee zou het idee van de beeldenstorm in 1566 voeding krijgen. De vurigheid, opgeklopt door gewapende begeleiders van overtuigde predikanten stak het vuur aan de lont. Bij clusters nieuwgezinden ontstonden de *wilde* geuzen. Philip II stuurde Alva en zo groeide de bevolking van Emden nog aan.

De economische bezigheid kreeg een boost aan de vooravond van de 80-jarige oorlog (1568-1648)⁵¹. Emden scoorde hoog in de Baltische handel. *Na de repressie van Alva tegen de opstand die met de Beeldenstorm gepaard gegaan was, hadden grote aantallen calvinisten vrijwillig of gedwongen de Spaanse Nederlanden verlaten, meestal met verbeurdverklaring van hun goederen als gevolg. Zij die het zich konden veroorloven vluchtten naar het buitenland, anderen verborgen zich en gaven zich over aan struikrovers. Velen trachtten zich in Engeland te vestigen, maar een groot aantal bleef als watergeuzen op zee ronddobberen, aangeworven uit bannelingen, oproerlingen en verdachten, vermengd met dieven en avonturiers (Wikipedia).*

Van de 42 tussen 1566 en 1568 actieve kapiteins bij de watergeuzen waren er 32 door de Raad van Beroerten veroordeeld.

⁴⁹ Andrew PETTEGREE, *Emden and the Dutch Revolt, Exile and the Development of Reformed Protestantism, Clarendon, 1992*, geeft een lijst van 240 gekende titels, met herdrukken en unieke boeken. Het is bekend dat de drukkers vaak vervalsten om niet veroordeeld te worden. De Antwerpse drukker Jacob VAN LIESVELT werd veroordeeld omwille van zijn druk van de *Van Liesvelt Bijbel* in 1545. Terwijl Joos LAMBRECHT van Gent door de mazen van het net glipte, zelfs na onderzoek door de inquisitie.

⁵⁰ Vanuit de nieuwgezinde tendens down-top en niet vanuit Rome via ondoordringbare platforms naar beneden.

⁵¹ *Emden greatly benefited from their presence which is best illustrated by its monumental town hall, a copy of the one in Antwerp* cf. BACKHOUSE.

De Watergeuzen

Deze vrijbuiters verstoorden de handel in de Zeventien Provinciën, doordat hun schepen voortdurend aan de grote riviermondingen en aan de mondingen van de Zuiderzee kruisten en zich in de vaargeulen legden, waar de koopvaardijsschepen moesten passeren⁵².

Een doorn in het oog was de normalisatie van de Engelse handel in 1559, Baltic trade. In de Engelse literatuur noemt men de watergeuzen Sea Beggars. Ze remden de handel in Emden. Omdat ze in Engeland waren geweerd hinderden ze ook de haven van Emden.

In 1565-1566 was er een relatieve vrijheid maar de Beeldenstorm en de weerbots met Alva, de nieuwe zet van Filips, zorgden, mede door de taksen, voor een economische achteruitgang, en de inquisitie veroorzaakte een nog groter getal aan ondergedoken bannelingen en vluchtelingen. Het Engelse woord, *beggar*, bedelaar is nog altijd verbonden met de bedelzak. Het woord is verbonden met de Spaanse raad in Brussel in 1565, wanneer een delegatie van de edelen bij Margareta een verzoek indiende⁵³.

⁵² In 1568 had Willem van Oranje zich met de Watergeuzen in contact gesteld en aan Diederik SONOY en anderen had Lodewijk van Nassau in naam van zijn broer kapersbrieven uitgereikt om zijn onderneming te steunen. Daarna vochten ze een eerste zeeslag op de Eems uit. Hun vloot werd later nog versterkt door hugenoten uit La Rochelle. Zij monsterden eveneens hongerende Zeeuwse en Hollandsche schippers en een menigte werkloze Waalse arbeiders aan, Luikenaars die voor hun geloof vreesden. Als ze gevat werden, was opknoping de onmiddellijke straf. Zij reageerden door zelf de kleine kustdorpen in de duinen aan te vallen en er de pastoors te vermoorden. De kerkjes werden geplunderd en in brand gestoken en uitdaggend voerden ze het banier ervan op hun schepen mee. Na vertegenwoordigers van het Spaans gezag waren symbolen van de rooms-katholieke Kerk hun primaire doelwitten.

⁵³ We nemen de versie over die in de Engelse literatuur hiervoor wordt verondersteld. *Beggars' Summons' which appeared some years before when England experienced its version of the Beeldenstorm in reaction to a sermon by Reformer John KNOX .. number of people fled abroad while many other desperate men - the Sea Beggars - who had nothing to lose, took to the sea*

De watergeuzen – Martelaren van Gorum – 1572

Het getouwtrek op het politieke forum was ingewikkeld. Calvinisten en Lutheranen hadden niet altijd dezelfde politieke gevoeligheden.

De haven van Emden had ook problemen met de Watergeuzen. Men kan het ook anders zien. De spaansgezinde BOSHUYSEN kaapte en werd terechtgesteld. In 1572 situeert zich dan de passage omtrent Den Briel. Alva zal daar mislukken en Willem van Oranje grijpt een onverwachte kans. Stadhouders roepen nog eens om de terugkeer van de gevluchte nieuwgezinden in Emden.

In 1571 vergaderde in Emden de tweede synode. In oktober 1572 wordt Mechelen weer Alva's gebied. Maar historici noteren dat Alva's leger van 60.000 man in november 1576 verminderd was tot 8.000.

Emden vervaagt. In april 1574 komt er een nieuw bevel. De bannelingen keren terug. Prins Willem zag driehonderd man terugkeren. Blokkades hielpen niet. In 1576, met de Pacificatie van Gent, werd het veiliger voor de nieuwgezinden. Maar Emden had zijn gereformeerde keuze gemaakt en was lang nog toonaangevend. In de Dordrechtse synode van 1618-1619 was Emden vertegenwoordigd door twee ministers. Emden was trots en voerde de slogan: *God's kerck vervolgt, verdreven, heeft God hyr trost gegeven*⁵⁴

where these freebooters played havoc with the shipping trade.

⁵⁴ Andrew PETTEGREE, *Emden and the Dutch Revolt*, by, New York, 1992.

Frankenthal, een 'Vlaamse' nederzetting

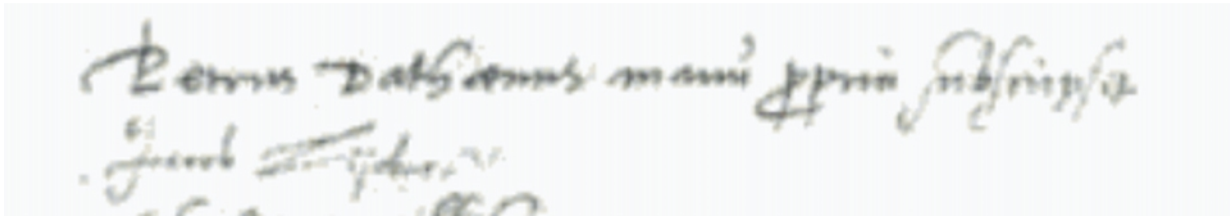
We kunnen niet volledig zijn, maar we willen wel iets meer over Frankenthal vermelden. We knopen aan bij **Petrus DATEN** (1531-1588). Na zijn vlucht vanuit Londen (Bloody Mary), waar hij bij een drukkerij werkte, was hij in Frankfurt in Duitsland. Tenslotte is DATEN met ongeveer zestig gereformeerde gezinnen naar Frankenthal in de Palts⁵⁵ gegaan. Frederik de Vrome was er keurvorst.

DATEN nam het initiatief en startte begin 1562 onderhandelingen met Frederik III de Vrome, keurvorst van de Palts, die als calvinist de vluchtelingen gunstig was gezind. Hij hielp de opstandige calvinisten in de Nederlanden en steunde ook de prins van Oranje. Verder was hij verwant met de Nederlandse adel: zelf was Frederik gehuwd met de weduwe van de grote Geus BREDERODE, zijn zuster Sabina van Beieren was de weduwe van de graaf van Egmond. Aan het Heidelberger hof vertoefde menig vluchteling en aan de aloude universiteit van Heidelberg studeerden vele Nederlanders. Frederik stond de ballingen toe een nederzetting te stichten. Met dit doel kwam in 1562 de verlaten abdij van Gross-Frankenthal in de Palts in beeld.

De vluchtelingen die daar toekwamen brachten hier industriële welvaart en ook cultuur: wevers, goudsmeden en kunstenaars. Bekend is de *Frankenthaler Malerschule*. In 1577 werd Frankenthal een stad met graaf Palatijn Johann CASIMIR.

DATEN schreef er een berijming van de psalmen. Daar is pest uitgebroken. Veel mensen lijdten aan die vreselijke ziekte. DATEN wordt er predikant en dokter tegelijk. Enkel primitieve geneeskundige begrippen kon hij als monnik hebben geleerd. De keurvorst Frederik de Vrome is erg op hem gesteld. Soms moet Peter DATEN voor de keurvorst op reis om hier of daar een godsdienstgesprek te leiden.

⁵⁵ In de 13de eeuw werd de Palts een van de zeven keurvorstendommen in het Heilige Roomse Rijk, waardoor de paltsgraaf het recht had om de Rooms-Duitse koning mee te helpen kiezen. Het territorium van de Palts bestond uit verschillende niet-aaneengesloten gebieden aan beide zijden van de Rijn en de Neckar. In de loop van de geschiedenis werd het gebied regelmatig uitgebreid, maar veel gebieden gingen later weer verloren. Het politieke, economische en culturele centrum van het land lag rond de samenvloeiing van de Neckar en de Rijn. Hier lagen ook de oude hoofdstad Heidelberg en de latere hoofdstad Mannheim.

Handtekening van Pieter DATEN

In de herfst van 1566 komt hij van Frankenthal naar wat zijn thuisland zou kunnen zijn: Poperinge. Hij houdt er een bewaakte preek. In januari 1567 wordt in de synode in Antwerpen een leger aangekondigd om tegen de koning van Spanje te strijden, daar is ook Pieter DATEN bij. Willem van Oranje is diplomaat genoeg om niet alleen met de gereformeerden tegen de Spanjaarden te vechten. DATEN wil echter niet samenwerken met de Luthersens. Zullen ze het vragen aan de leider van de geuzen, de heer Hendrik VAN BREDERODE? Hij wil het leger wel aanvoeren. Maar de prins van Oranje werkt de plannen tegen. Alva verschijnt ten tonele en dat is een ander paar mouwen. De heer Hendrik VAN BREDERODE vlucht naar Emden⁵⁶. DATEN keert teleurgesteld terug naar de Palts.

DATEN wordt hofprediker! Maar vanuit de Nederlanden komen steeds droeve berichten aan in Heidelberg. Alva moordt en plundert in het land. In 1576 sterft de keurvorst Frederik de Vrome. Zijn zoon Lodewijk volgt hem op. Maar Lodewijk is luthers. En hij ontslaat alle gereformeerde predikanten en onderwijzers in zijn gebied. Dan gaat Pieter DATEN weer naar Frankenthal, naar zijn oude gemeente.

Hendrik VAN BREDERODE, bijgenaamd *Grote Geus* ("le Grand Gueux") of *Hendrik II van Brederode* (Brussel, 20 december 1531 – Recklinghausen, 15 februari 1568)

In 1578 gaat DATEN nog eens naar de Nederlanden. De prins van Oranje wil godsdienstvrede. DATEN wil er geen potje van maken en zeker niet met de roomse afgodendienaars samenwerken. Dat is goddeloos! Zo is er een groot meningsverschil tussen ds. DATEN en de prins. De gereformeerde schrijvers zeggen: DATEN had gelijk. Maar soms zegt hij dingen over de prins die hij zo niet had mogen zeggen. Later wordt DATEN zelfs gearresteerd en acht weken in de gevangenis van Utrecht opgesloten. Als hij weer vrijgelaten wordt, gaat hij naar Duitsland.

⁵⁶ Hij werd in 1565 lid van het Eedverbond der Edelen en bood op 5 april 1566 het eerste Smeekschrijft aan Margareta van Parma aan. Van Brederode riep in Sint-Truiden de vergadering bijeen (14 juli 1566) en behoorde tot het Compromis van Breda (1567). Nadat Hendrik van Brederode vergeefs gepoogd had weer bij Margareta van Parma in de gunst te komen, week hij op 27 april 1567 uit naar Emden.

Gaspar VAN DER HEYDEN (Heydanus), een van de vooraanstaande kerkleiders, werd in 1530 geboren in Mechelen. Hij was predikant in Antwerpen in 1557 en vluchtte in 1558 naar Frankfurt en vervolgens naar Frankenthal, waar hij tot 1569 naast DATEN voorging in het ambt.

De lutherse vluchtelingen uit Frankfurt zagen het niet zitten met de Calvinisten. Dat leidde in 1562 tot een nieuwe uitdrijving, nu naar het gebied van de calvinistische keurvorst van de Palts. Daar kregen de vluchtelingen een tweede kans in het nieuwe toevluchtsoord Frankenthal. Na de Beeldenstorm van 1566 verlieten velen de Duitse steden. Ze keerden voor korte tijd naar het vaderland terug. Door hun gedrevenheid kreeg het om zich heen grijpende verzet nieuwe zuurstof.

De hoer van Babylon uit de Apocalyps, zoals afgebeeld door Lucas Cranach in de Lutherbijbel van 1534. Voor de veel wederdopers stond dit beeld model voor de macht van de Habsburgers.

De tweede grote emigratiegolf was in feite een massale vlucht, veroorzaakt door de komst van Alva in 1567 en de door hem gevoerde repressie. De vroegere vluchtelingensteden kwamen opnieuw in het vizier. Daarbij hoorde nu ook Keulen.

Opmerkelijk was de gestage aankomst na 1568 van vooral Antwerpse kooplieden, tot frustratie van de thuisblijvers, die zich in december 1571 beklagden bij stadsgouverneur Champagny. Zij plakten een manifest aan zijn huispoort waarin zij hun ongenoegen uitten over de trieste toestand van het Antwerpse zakenleven. Zij wezen erop hoe de vreemdelingen de stad hadden verlaten en *hebben comoditeyt gevonden van keur elders buyten onse landen te stofferen van alle de hantwerken als tot Coelen, Emden, Weselt...*

De derde grote emigratiegolf, een gevolg van de veroveringen in de Zuidelijke Nederlanden door de hertog van Parma, was een massale uittocht. Velen gingen in ballingschap, vooral naar Keulen, Frankfurt en Hamburg.

We lezen in *Vluchtelingen uit het voormalig Vlaanderen en hun kerken*, door Gustaaf ASAERT, 2008, Stichting Gihonbron, Middelburg.

Eveneens moeten we onderstrepen dat twee Duitse steden een belangrijke rol hebben gespeeld als vergaderplaats voor de opbouw van een gereformeerd leven, zowel in de ondergrondse kruiskerken als in de vluchtelingencentra. Kerkelijke vergaderingen kwamen met dit doel tot leven. (Het convent van Wezel, 1568, en de generale synode van Emden, 1571).

Poperingse namen

Familie LAMOOT

Jan LAMOOT

Jan LAMOOT was een wever uit Reningelst. In 1554 wordt hij als protestant vernoemd. Hij was vermoedelijk een lid van de Reningelstse familie LAMOOT die in de beginnende jaren zestig en opnieuw in 1566 een zo belangrijke rol speelde in de religieuze beroerten.

Sinds 1555 vertoefde hij in Emden waar hij op 5 november het burger-recht verwierf. In 1560 werd hij diaken van de Nederduitse Kerk in Londen, in 1562 ouderling. OPDEDRINCK schrijft diaken⁵⁷. De sporen van deze kerk zijn er lang gebleven.

Hij wordt vermeld in verband met de discussie over het weerstandsrecht. De pacifistische anabaptisten, Mennisten of Mennonieten hadden een strekking die volledig afstand nam van actie tegen, of vermenging met het beleid. Anderen verdedigden actieve weerstand tegen de overheid. Deze weerstand kon bv. zijn de gevangenen verlossen, maar ook *beeldenstorm*⁵⁸ en *kerkbrake of gevangenisbrake* om hun companen te verlossen. Wat LAMOOT aannam is niet zo duidelijk, maar uit het feit dat hij na de troebelen het recht van beeldenstorm niet ondersteunde zal hij in het vaarwater van de vredelievende dopers terecht gekomen zijn. In 1566,

⁵⁷ J. OPDE DRINCK wisselt rooms-katholieke termen uit met termen uit de reformatie.

⁵⁸ Gillis de QUEECKERE (wEVER uit Nieuwkerke) was in 1566 één van de meest radicale Calvinistische predikanten onder Sebastiaan MATTE, o.a. te Sint-Winoksbergen, Warhem en Veurne. Hij preekte het gewapend verzet.

toen hij door de Calvinisten van Sint-Winoksbergen tot predikant werd aangesteld, heeft hij niet zo graag de radicaliteit gezien van sommigen in het Westkwartier. Na Alva is hij kerkeraadslid in Londen, predikant in IJsselmonde (1574), Kortrijk en Brugge (1578-1580), Oostende (1585). Hij stierf vóór 1592⁵⁹.

Passchaas LAMOOT

Sinds maart 1562 kregen de Brugse gereformeerden verscheidene keren het bezoek van de ex-karmeliet Christoffel DE SMET (Fabritius, Faber, Marissael). Hij werd beroepen⁶⁰ als predikant in Antwerpen. In de Scheldestad schaarde hij zich bij de partij van de radicalen in de discussies over het weerstandsrecht. Einde 1562 in Londen teruggekeerd werd hij uitgestuurd naar Sandwich. In oktober 1563 kwam hij in het gezelschap van de inwoner uit Reningelst Passchaas (Paschier) LAMOOT via Grevelingen en Broekburg aan in Cassel, waar hij enige tijd zou hebben gepreekt.

Fermijn VANDERMOTE

Vanuit een heel andere richting stoten we op een andere inwoner uit Reningelst. Hij haalde zijn propaganda uit Tielt. In een bos bij Ieper, waarop veertig personen aanwezig waren en waar het avondmaal en de doop werden toegediend⁶¹ was er een van de dopelingen Hans VAN DER MOTE uit Reningelst.

De knecht van Catharina ARENTS: Fermijn VLAMYNCK

Pastoor Adriaan SMOUT uit Brugge verdacht Catharina ARENTS als daderes⁶² van *het geschrifte des briefs* dat opgehangen werd aan zijn kerk. Ze herbergde andersgezinden op verzoek van haar zwager Pieter VAN DEN HENDE. Ze gaf omstreeks 1550 toen ze nog in Gent woonde onderdak aan vreemde doopsgezinden. Ze woonde de doopsgezinde vergadering van einde 1551 te Merelbeke bij en werd er, samen met een vijftiental geloofsgenoten, verrast⁶³. Alhoewel de Raad van Vlaanderen tijdens het vooronderzoek was te weten gekomen dat ze sinds één jaar niet meer te biecht of te communie was geweest, werd ze toch niet schuldig bevonden aan ketterij, zodat ze, mits af te zweren en een boete te betalen, op 15 juli 1551 weer vrij kwam. Kort daarop verhuisde Catharina naar Brugge, waar

⁵⁹ BACKHOUSE (Boeschepe) vernoemt een Christiaan LAMOOT wever/landbouwer veroordeeld omdat hij in Boeschepe naar de preek ging (1562). De familie LAMOOT als bewoner van Reningelst had zeker naamgenoten in Poperinge. Soms is het niet zo duidelijk als het over LANNOOT of LAMOOT gaat. Er zijn zeker een viertal naamgenoten: Anthones, Willem, Jan, Ghelein.

⁶⁰ Dat is de term voor aanstellingen als voorganger in reformatorische kringen. In *De Vlaamse vluchtelingenkerk in Sandwich in 1563* zijn er heel wat voetnoten omtrent Gerard en Sebastiaan MATTE.

⁶¹ Rijksarchief Brugge, Brugse Vrije, 17.041/42, f° 15.

⁶² A. C. DE SCHREVEL, *Troubles religieux*, p. 484.

⁶³ Rijksarchief Gent, 710, f° 85 v°

ze in het huwelijk trad met de bonnettenmaker en garenkoopman Jan DE BRABANT. Het koppel deed goeie zaken. Ze openden een *grote wyncke* achter Sint-Donaas en Catharina had verscheidene arbeiders in dienst. De ondernemende vrouw reisde met haar koopwaar de markten af. Zo kwam ze in Antwerpen, Gent, Kortrijk, Rijsel, Doornik, Saint-Omer en in het Westkwartier 1585.

Haar ijver in de verkondiging en het contact met nieuwgezinden (Anabaptisten en Calvinisten) brachten weer moeilijkheden met de vervolgers. Al sinds 1556 kreeg ze regelmatig het bezoek van de Doornikse Calvinist Jean VISART⁶⁴, factor van de handelaars van zijn geboortestad in Brugge.

Haar knecht Fermijn VLAMYNCK⁶⁵ werd omstreeks 1558 Calvinist. Hij onderhield verbinding met Doornik: hij trouwde er kort vóór 1566. Nadat hij opnieuw naar Brugge trok vestigde hij zich later in Poperinge⁶⁶. Pastoor Adriaan SMOUT was op de hoogte van deze ketterse bedrijvigheid. Hij deed stappen bij de kanunniken van Sint-Donaas, die eigenaars waren van de winkel, om het gezin DE BRABANT eruit te zetten. Het kapittel wenste nochtans het advies van Pieter TITELMANS af te wachten. Anna bleef overtuigd. En we vinden bij haar verhaal een toestand die wellicht nog zal hebben bestaan. Ze werd geroepen voor de raad van beroerten. Dr. DECAVELE schrijft: *haar berouwvolle houding en de tussenkomst van haar biechtvader, de augustijnereremiet Roger DE JONGHE, redden haar van de dood.*

Leraar: Loys Fabri

Loys was een uitgetreden bedelmonnik afkomstig uit Duinkerke. Elders wordt hij Favri, Savary, Sabry genoemd, klaarblijkelijk ten gevolge van een fout overschrijven van de naam: F-S en b-v zijn in bepaalde gevallen moeilijk van elkaar te onderscheiden. Dr. DECAVELE verkoos de lezing van de rekening van de baljuw van Oudenburg. Misschien is Fabri te vereenzelvigen met de door Jean BALLIN genoemde verlopen Duinkerke franciscaan Loys SEVERY⁶⁷, die omstreeks 1560 voornamelijk in het Westkwartier en in de kuststreek vertoefde. Francois HAGHE vertelde in 1561 dat hij voor de Oostendse gereformeerden had gepreekt, bij wie hij

⁶⁴ A. C. DE SCHREVEL, *Troubles religieux*, p. 449. Deze VISART was ook tijdens het Wonderjaar in Brugge; hij werd op 5 april 1568 te Doornik wegens beeldenstorm op de brandstapel terechtgesteld.

⁶⁵ De familienaam VLAMYNCK is niet zo specifiek Poperings, en toch! Medio 16de eeuw woont Gillis VLAMYNCK in de Elzenbruggestraat. SAP 364, 73r^o (+1558). In de Wipperhoek is er sprake van 5 vierendeel erf + cat. in 5 gem. gemeen met VAN DE BROUCKE Caerle, de krn. + ELLEBOUT Jan. Bij de aanpalers van dit stuk land worden de aanverwanten van Jan ELLEBOUT en Jan VLAMYNCK genoemd. Hij treedt op voor de heren van CORTEWILLE.o.c., 78r^o. In 1591 krijgen Jan VLAMYNCK en Josina een kind dat ze dopen onder de naam Maria (toch wel heel katholiek). Peter: Joannes VLAMYNCK. Zie verder ook Fermyn VLAMYNCK uit Nieuwkerke. Voetnoot aldaar met verwijzing CCB 35v^o. Er was en is een Vlamingstraat in Poperinge. Een Fermyn VLAMYNCK hebben we niet aangetroffen.

⁶⁶ A. C. DE SCHREVEL, *troubles religieux*, p. 461, 464.

⁶⁷ E. Dr COUSSEMAKER, *troubles religieux*, 1, p. 344.

bekend stond als *Loys de Leerare*⁶⁸. In mei 1561 kreeg TITELMANS een tip dat hij in Poperinge was gezien. Nicolas DE HONDT van zijn kant deed op 3 september 1562 om 12 uur 's nachts een inval in de herberg *'t Paukin* te Ieper, waar hij naar verluidt logeerde. Beide speuracties bleven evenwel zonder resultaat. Er werd nu een beloning van 100 gulden uitgelooft voor wie de *dogmatiseur* kon uitleveren, *a cause que ledict apostat avoit journallement séduict les gens par sa fauce doctrine*. Deze premie viel ten deel aan de baljuw van Oudenburg bij Oostende. Waarschijnlijk had broer Loys de *vergaderynghe by daghe... in zekeren boghaert achter 't cloostere van Oudenburch* geleid, waarvan de pastoor van die stad gewag maakte⁶⁹. En we kunnen het ons niet inbeelden: in een rabiate ketterwoede werd zijn lijk op de voorgeschreven wijze gestraft: de brandstapel wegens ketterij, de strop wegens zelfmoord, zoals de Brugse jurist Joos DE DAMHOUDERE het voorschrijft.

Sebastiaen MATTE en Jacob DE BUYZERE

In 1566 trachtte Sebastiaan MATTE⁷⁰, mutsenmaker of *bonnettemaker*, aan de reformatie ideeën gestalte te geven. Samen met Jacob DE BUYZERE⁷¹ (Bucerus) was hij verantwoordelijk voor de Beeldenstorm in Steenvoorde en Poperinge⁷². Hij (MATTE), *die van den Heere met stercke voys ende andere ghaven, tenen predicant van node, beghavet* was, trok vanuit Hondschote rond in het Westkwartier om — soms vier keer per dag — te preken. Niet zelden veroorzaakte hij ernstige wanordelijkheden.

Als we H. Q. JANSSEN mogen geloven zouden predikers op zondag 13 april 1567 olv kapiten UTENHOVEN uit Ieper Poperinge ingetrokken zijn en de hervormde tempel hebben vernield⁷³.

⁶⁸ Rijksarchief Brugge, Brugse Vrije, 4104, f° 2.

⁶⁹ Rijksarchief Gent, Raad van Vlaanderen, 722, f° 119 v°. Deze vergadering zou onder meer zijn bijgewoond door Arnout VAN DEN BROUCKE, een metsers die dikwijls in Zeeland vertoefde.

⁷⁰ Deze verhalen zijn uitgesponnen in de meer populaire literatuur *Het Geuzenboek* van Louis Paul BOON, Uitgeverij De Arbeiderspers/Em. Querido's Uitgeverij B.V., Amsterdam, [maart] 1979, 707 blz. en de wat gekleurde uitgave van OPDEDRINCK, J. – *Poperinghe en omstreken tijdens de Godsdienstberoerten der XVIIe eeuw of de Geuzentijd*. Brugge, Drukkerij van Louis de Plancke, 1898

⁷¹ DE BUYZERE is als familienaam niet zo zeldzaam. In 1577, 133r SAP 365 wordt Gheleyn genoemd in de Pottestraat, aan de Elzenbrugge is Gillis vermeld, 1558, 81 r°, SAP 365. Uiteraard verschillende schrijfwijzen DE BYZERE, DE BUSERE, DE BUYZERE. Pieter was wel niet zo 'n sedentaire figuur. Familiebanden zijn niet bewezen. Willem is de zoon van Pieter 1577, blz 146 r°, SAP 365. Jacob SCHIER treedt op als voogd om het erf te kopen waar Jan DE BUTTERDROGER woonde in de Haeghebaerthoek. Over die Jan (?) nog meer verder.

⁷² J. OPDEDRINCK, o.c. Noemt op blz. 45 in zijn reeks Jacob DE BUZERE (preekte 28-07-1566), Frans Antoon DE SWARTE (preekte in Poperinge met Antonis ALGOET uit Belle), pater Willem (deze Nederlander zette een geuzentempel op aan de Haeghedoorn in Roesbrugge), Gillis DU MONT (uit de *Jaarboeken van Veurne en Veurneambacht III^{de} deel*, 32) verbleef vaak in Poperinge) en Sebastiaen MATTE (preekte 14-08-1566).

⁷³ *Hervorming in Vlaanderen, deel I, p. 358*, De tempel in Roesbrugge of in Poperinge. Er was een tempel aan de Hagedoorn, Roesbrugge en er was een tempel in Poperinge (SAP 467, 137). Rond de

Jacob PLADYS schrijft in zijn *Cronycke van Elverdinghe*: *als dit boos volk eenighe crucifixen om verre smecten, zoo riepen ze: Vive les gueux*. Hij beschrijft de bijeenkomst op het kerkhof van Onze Lieve Vrouwekerk in Poperinge.

Na de troebelen ging MATTE studeren in Heidelberg⁷⁴. Hij stierf als voorganger van de Vluchtelingenkamer in Frankfurt⁷⁵ in januari 1575⁷⁶.

Voor OPDEDRINCK waren het allemaal *landlopers*, die *tuk op buit en verwoesting* onze gewesten doorkruisten⁷⁷.

De beschermers van MATTE, gewapende *convoyeurs* werden eveneens

terechtgesteld: Cornelis HALOVERE, saaiwerker en Jacob PLATEEL, zoon van Antoon. Beide zijn met Sebastiaen MATTE in Poperinge geweest.

Twee piekeniers en Dit gebouw op de achtergrond, in het Rekhof in Poperinge, is de vermeende tempel. De gevel links vertoont een patroon dat enigszins een dergelijke locatie zou kunnen verraden.

MATTE zou, als hij voor Ieper lag, de stad (waar hij geboren was) en zijn stadsgenoten hebben ontzien en zijn mannen hun gedacht laten doen. Hij zelf was ziek of waande zich ziek. Hij predikte echter in zijn tocht in Brielen, Poperinge en in Frans-Vlaanderen.

tempel in Poperinge verwijst men vaak naar het Rekhof waar nog een verwijzing naar een kapel zou kunnen staan. Ook OPDEDRINCK suggereerde deze perceptie.

⁷⁴ G. TOEPRE, *Die Matrikel der Universial Heidelberg*, II, p. 52; 28 september 1569.

⁷⁵ *Frankfurt am Main*: In 1533 werd de [reformatie](#) ingevoerd. De toestroom van protestante immigranten deed de welvaart van de stad groeien. In de 16de eeuw ontwikkelde de stad zich verder tot een van de belangrijkste centra van de boekdrukkunst en boekhandel in Europa

⁷⁶ We halen de voetnoot uit DECAVELE; A. A. VAN SCHELVEN, o.c., p. 35-36, voetnoot T. H. Q. JANSSEN, *De hervormde vluchtelingen van Yperen in Engeland*, - Bijdrage tot de Oudheidkunde en Geschiedenis, Zeeuws-Vlaanderen, II (1857), p. 287; E. DE COUSSEMAKER, o.c., IV, p. 38-40. Vermelden we nog dat een derde broer, Jacob MATTE, in de zestiger jaren tot de Calvinistische vluchtelingen in Wezel behoorde. (SAK, Fonds d'Ennetière, I, 37, f° 39.)

⁷⁷ Vreemd dat hij geen namen uit Poperinge zelf noemt bij dit experiment op het kerkhof van Poperinge.

Jan BEAUGRANDT, Willem en Gheleyn DAMMAN, Jan HACKE en Pieter HAEZAERT

De onderwijzer Willem DAMMAN legde het priesterkleed af in 1558 en begaf zich naar Frankfurt. In 1559 trad hij in Antwerpen in het huwelijk met Claerken HENDRICKX uit het Land van Kleef, als Calvinist. Sinds 1560 was Willem, samen met Pieter HAZAERT, bedrijvig als predikant in de omgeving van Belle en Hondschote⁷⁸. In 1561 wordt hij uitdrukkelijk *hondiscotanae ecclesiae minister* genoemd. De vergaderingen hield hij 's nachts, zowel in het open veld als in verlaten huizen⁷⁹. Enkele keren bediende hij het avondmaal, niet alleen in Hondschote maar ook in Nieuwkerke. Bij zo'n avondmaalsviering in Hondschote, op 16 februari 1562, werd hij door de procureur-generaal ingerekend. De voornaamste arrestant, heer Willem DAMMAN, was intussen overgebracht naar de gevangenis van het Geestelijk Hof in Ieper⁸⁰. Daar werd hij op 12 mei bevrijd, *fortselingen uutghehaelt ende wechgelyt met pistoletten ende andere wapen*⁸¹. Zoals in het geval van Jan HACKE⁸² in Mesen waren de plannen weer beraamd in Sandwich.

Onder de voornaamste daders werden genoemd de lakenscheerder Olivier MOENINS, afkomstig uit Dranouter, die zelf al eens uit de gevangenis van Antwerpen was kunnen ontsnappen⁸³; de blauwverver Jan BEAUGRANDT⁸⁴, afkomstig uit Poperinge. We vinden hem als als ouderling in Sandwich⁸⁵,

⁷⁸ Algemeen Rijksarchief, Acquits de Lille, 462 bis, kopie van het vonnis tegen Claerken Hendrickx, 2 mei 1962..

⁷⁹ E. DE COUSSEMAKER, o.c., IV, p. 142, getuigenis Jacob OLIVIER; I, p. 354, getuigenis Sanders DE HANE.

⁸⁰ In Ieper was RYTHOVIUS bisschop. Hij had het concilie van Trente meegemaakt en was een vriend van TITELMANS. In 1576 bewerkte hij zijn pastoors om bij de parochianen hun leerstellingen te controleren. Hij is nog gevangen gezet en werd gewisseld in 1581. Pleitte voor verzachting in het proces Egmont en Hoorne.

⁸¹ E. DE COUSSEMAKER, O.C., III, p. 74; dr. I, p. 310; Rijksarchief Gent, VRI, 722, f° 151 v°.

⁸² Jan HACKE, lakencolporteur, uit Mesen wordt aangehaald zowel door E. DE COUSSEMAKER, J. DECAVELE als A. A. VAN SCHEVELEN.

⁸³ Op 11 november 1559 ontsnapte hij uit de gevangenis in Antwerpen, waar hij wegens ketterij opgesloten was. (P. GENARD, AA, IX, p. 15.) Sinds 1560 was hij in Londen. (A. A. VAN SCHELVEN, Kerkerads-protocollen, p. 56.) Hij trouwde daar met Jacomynten VAN DER MEESEN. (o.c., p. 495.) Op 4 mei 1562 werd hij verbannen verklaard en werden zijn goederen verbeurd verklaard. In augustus 1565 werd zijn zaak opnieuw behandeld door de inquisiteur, vermoedelijk omdat hij een verzoek had ingediend om zich weer in het land te mogen vestigen. (Algemeen Rijksarchief, Acquits de Lille, 463, rekening VLAMINCK, 1565.)

⁸⁴ Gheleyn BEAUGRANDT staat in de marge bij een verkoop in 1556 in Poperinge SAP 364, 1v°. Hij is voogd van kinderen DE PAPE. Clays BEAUGRANDT wordt als aanpaler genoemd in de Pezelhoek o.c., 8r°, Clays BEAUGRANDT in dezelfde hoek o.c. 9v°; verder wordt Leneke zijn zus ook genoemd o.c. 61v°, Steven BEAUGRANDTs goederen in de Bogaertstraat (zijstraat van Casselstraat = boomgaardstraat) worden verkocht *hij is in het buitenland o.c. 32R°*. (1556). In febr. 1561 verkoopt hij van dat goed en goederen aan de Overdam (blz. 180); in dezelfde straat wordt Passchier BEAUGRANDT vermeld. Het gaat om 1/6 in drie vierendeel. De goederen gaan tot aan de werf. Aan de Copenollestraat in de Pezelhoek behoren er goederen van Malen BEAUGRANDT op dat moment in 1556 aan de weduwe o.c. 56r° (1557). In 1560 koopt Steven op de overdam + de werf 155v°, SAP 364. Waar hij ook iets later wat van verkoopt 162r°. Malliaert BEAUGRANDT is pachter. Hij huurt aan de proost 4 gemeten 26 roeden land voor den termijn van 9 jaar in 1579 het 3de jaar (Confiscatielijst Calvinistisch bewind (31v°).

⁸⁵ Reeds in 1558 werd in Antwerpen een prijs op zijn hoofd gesteld (P. GENARD, AA, II, p. 308-309.)

verder is hij ook vernoemd als meester-baaiwerker, Dierik BETTE uit Belle, de houtzager Jacob MASSELIS⁸⁶, afkomstig uit Boeschepe en de wever Mahieu MARREEL, afkomstig uit Meteren.

Sinds 1560 was Jean BEAUGRANDT lid van de Nederduitse Vluchtelingenkerk in Londen. Later was hij afwisselend in Londen en Sandwich als ouderling⁸⁷. BEAUGRAND organiseerde mee de *gevangenisbrake* van Willem DAMMAN. Hij stierf voor 1558 en is het laatst gemeld in Hondschote⁸⁸.

Op zondag 12 juli 1562 hield Gelein DAMMAN, broer van Willem, tijdens de hoogmis een preek op het kerkhof van Boeschepe. Er waren ongeveer tweehonderd toehoorders *onder de zelve diversche voorzien van langhe stocken ende messen, zelfs pistolen*. Ze kwamen uit Boeschepe, Westouter, Reningelst, Berthen, Belle, Eecke, Godewaersvelde, Loker, Dranouter, Steenwerck, Sint-Jans-Cappel, Meteren en Steenvoorde.

Negen deelnemers⁸⁹ aan de preek werden terechtgesteld: zes te Ieper: Gelein BRUES, waard in *De Croone* te Loker, onthoofd 28 november 1562; Hendrik BUTSTRAEN uit Westouter, onthoofd 28 november 1562; Pieter POLLET uit Reningelst, onthoofd 23 januari 1562; Christiaan SCHAEPHOFT uit Reningelst onthoofd 23 januari 1563; Mahieu VAN PEPERSTRAETE uit Westouter, onthoofd 23 januari 1563; Robert DE CROOCK uit Cassel of Steenvoorde, verbrand 20 februari 1563. En drie in Cassel: Francois BOGAERT, alias DU PLOICX en Gauthier DE ZOUTERE uit Steenvoorde, en Clays VLASMAN, alias BERNAERT, uit Godewaersvelde, allen onthoofd op 10 oktober 1562⁹⁰.

Het verhaal van HACKE is in die zin spectaculair dat zijn verlossing uit de gevangenis bijzonder geslaagd en propagandistisch werd uitgevoerd.

In 1561 werd in Waasten de boekencolporteur Jan HACKE gearresteerd, die zowel te Doornik als in het Westkwartier Calvinistische geschriften aan de man en aan de vrouw had gebracht.

In de avond van 6 november van hetzelfde jaar verzamelde zich een grote

Sinds 1560 was hij lid van de Nederduitse Vluchtelingenkerk in Londen; later was hij afwisselend in Londen en Sandwich als ouderling. (A. A. VAN SCHELVEN, O.C., p. 29, 30 en passim. En M. BACKHOUSE, Sandwich, 97, 110.)

⁸⁶ Als dat geen Poperingse naam is. Chrispiaan MASSELIS wordt in de halmen genoemd, SAP 364, 2v^o in de Wipperhoek 1556. Clays MASSELIS, zv. Malinus heeft eigendommen in de Helhoek, o.c. 3R^o; verder nog Andries, zv. Willem (Helhoek) en Clays. In 1595 wordt Andries genoemd in verband met een erfenisdiscussie. Jan wordt in 1586 vermeld in een andere erfenisdiscussie, eveneens SAP 115. De Jacob MASSELIS waar het hier over gaat verbleef sinds 1560 in Londen. Op 4 mei 1562 werd hij bij verstek verbannen verklaard en werden zijn goederen in Reningelst en Boeschepe in beslag genomen. (Algemeen Rijksarchief, Acquits de Lille, 462 bis.)

⁸⁷ A. A. VAN SCHELVEN, O.C., p. 29, 30 en passim. Ook *Westhoek jaarboek* 1987, blz. 148. *Revolt en emigration*, blz. 100 vooral de toponymie Beaugrams sluice, de Beaugrandt sluis spreekt tot de verbeelding in Sandwich.

⁸⁸ E. KIRK en E. KIRK, blz. 275, 281. Geciteerd door BACKHOUSE.

⁸⁹ OPDEDRICK noemt nog in deze zaak Jacob PLAETEVOET (verbeurdverklaarde goederen 1565-1570), Jan SCHREVELE van Reningelst, Willem SCHERIER, zoon van Frans, houtbewerker van Reningelst, Clays VAN SCHOTEN, landsman van Reningelst. We noemen hier enkel de Groot-Poperingenaars.

⁹⁰ Gegevens uit GAILLIARD, DE COUSSEMAKER, DIEGERICK en VER HEYDEN.

groep mannen (de door de getuigen aangegeven getallen schommelen tussen 50 en 200) in Wijtschate, gekleed in lange donkere mantels en voorzien van wapens, stokken, lantaarns en pistolen. Rond middernacht hielden ze beraad in de Langemeers, even buiten Mesen. Vandaar ging het naar het klooster van de stad, waar ook de gevangenis was ondergebracht. Terwijl een aantal belegeraars de ramen met stenen bekogelden om te beletten dat iemand van de bewoners getuige zou zijn van wat er zich afspeelde, hieuen anderen een groot gat in de muur, beukten de celdeur in en bevrijdden HACKE. Opnieuw werd er op de Langemeers vergaderd, waar HACKE van zijn boeien werd verlost.

Het verwonderde ons zo weinig te vernemen over Pieter HAZAERT (vóór 1566) alhoewel hij de harde lijn aanhield. Hij was van Belle en hoorde bij degenen die de priester vermoordden in Reningelst. Hij stierf waarschijnlijk in Nederland⁹¹. Op de valreep lazen we: *De nauwe banden waren in de eerste helft van de jaren zestig vooral het werk van de predikant Pieter HAZAERT, die geregeld van Antwerpen naar het westelijke deel van Vlaanderen reisde. Hij werd daarin bijgestaan door de ex-kapelaan Jan HENDRICKX, die fungeerde als een soort verbindingsman met de Antwerpse Kerk onder het kruis maar midden 1564 op een van zijn vele tochten naar Antwerpen gearresteerd werd. Uit het verhoor van Jan HENDRICKX bleek dat HAZAERT in Antwerpen onder meer logeerde bij Joos LAUREINS, een prominent protestant uit het Westkwartier, en in de verkoopshalle van Nieuwkerke, waar hij het gezelschap vond van Gelein en Hans BAELDE, twee telgen uit een bekende Nieuwkerkse drapiersfamilie. Een mooier voorbeeld van een samentreffen van handel en religie kan men zich moeilijk indenken⁹².*

⁹¹ DE COUSSEMAKER rond 1566.

⁹² Artikel op internet i.v.m. Antwerpse Reformatie.

Vooral sinds omstreeks 1560 was hij daar zeer actief. Hij preekte er in het open veld en hield het avondmaal in private huizen. In juni 1561 was hij in Londen maar kort daarop weer in Vlaanderen, waar hij, nu samen met Willem DAMMAN, als predikant in Hondschote stond. In augustus was hij in Sandwich, vermoedelijk om

daar de organisatie van de nieuwe Vluchtelingenkerk te regelen. Begin 1562 vertoefde hij in Emden. Maar in februari 1562 was hij opnieuw in Hondschote.

Hij was ook in Parijs op een bijeenkomst van de Franse hugenoten.

Op de vlucht gedreven na het bloedbad van Vassy (1 maart 1562) stopte hij in Amiens waar de Nederlandse Geloofsbelijdenis en de te volgen gedragslijn in de Nederlanden wellicht werden vastgelegd. Begin juni was hij weer in Londen waar het over het *weerstandsrecht* tegen de overheid ging⁹³. Ook in Antwerpen stelde hij zich radicaal op.

Sinds 1560 was HAZAERT meestal vergezeld van zijn bekeerling Jan HENDRICKX⁹⁴, ex-kapelaan van Alveringem en Mannekensvere. Hij schijnt zijn meester in heftigheid ver te hebben overtroffen. Lang vóór 1566 dacht hij al in termen van gewapend verzet en van gewelddadige beeldenvernietiging, wat hij heel duidelijk liet blijken tijdens zijn gevangenschap in het kasteel van Rupelmonde. Op 3 augustus 1564 werd hij daar, nadat hem als rebel tegen de gerechtelijke overheid de rechtervuist was afgehakt, als ketter op de brandstapel terechtgesteld. Caerle DAMMAN wordt door JANSSENS in Ieper vermeld.

Stan BEAUGRANDT

Met de familie BEAUGRANDT zitten we in Poperinge zeker bij de nieuwgezinden. Misschien is Clays niet onmiddellijk *besmet*. Jan is als verver reeds genoemd. Steven is niet in het land als hij aan transacties deelneemt (zie: voetnoot BEAUGRAND). We vermoeden dat Stan die Steven is. Tenzij Stan een verkeerde lezing van Jan zou zijn. Steven is vermeld als koper en verkoper in Poperinge. In 1575/76 kocht Steven ook uit de goederen van Jan DE RECKEMAECKERE, waarover we het verder ook nog hebben. Zijn weduwe Jaeneken vinden we in 1577. Ze is dan voor 1/8 eigenares van de Gouden Arend in de Ieperstraat⁹⁵. Die Arend werd gekocht iets ervoor.

⁹³ J. DECAVELE, o.c. Blz. 20-23.

⁹⁴ Een naam die ook in Poperinge te vinden is medio XVI^{de} eeuw.

⁹⁵ 83r^o, 117r^o, 168r^o, SAP 365

Joris VRAMBOUT

Joris VRAMBOUT⁹⁶ uit Sint-Jans-Cappel vinden we sinds 1559 als verkondiger in de West-Vlaamse heuvels en in Steenvoorde. Hij vergaderde bij kastelein-brouwer Pieter VAN DE WEGHE. De strenge vervolgingen van 1561 deden de predikant vluchten naar Sandwich van waaruit hij, zonder zich te storen aan het banvonnis dat op 4 mei 1562 tegen hem was uitgesproken⁹⁷, nog vaak contact onderhield met Watou en Steenvoorde. Of hij familie had in Poperinge is niet bewezen.

We vinden in Poperinge, Kathelyne, wed. Fransoys op de Overdam, Jan (gehuwd met Tanneken), Pieter (grotendeels in de Wipperhoek) en Jaeneke, de wed. Pieter VRAMBOUT, Jeromynne, de wed. van Mahieu, Mahieu de zoon van Clays.⁹⁸

Jan GHERSTECOREN

Het jaar 1566 was blijkbaar het ergste in de *kerkbraak*. In de voetnoten van OPDEDRINCK vinden blz. 81-82 de gegevens uit onze streek. Hier is JAN GHERSTECOREN vernoemd. Hij was de zoon van Maillard en was uit Haringe⁹⁹. Hij werd *ter galge* veroordeeld. De keurheren van Veurne ambacht bevestigen dat hij geen goederen heeft.

Ambachtslui en kettters vluchten

Omdat men de ketterij van de anabaptisten of de doopgezinden vervolgt proberen er voortdurend ambachtslui de streek te ontvluchten¹⁰⁰. Joos DE VINCK¹⁰¹ ontving de volwassenendoop in Gent maar eindigde in die stad op de brandstapel¹⁰² en Coppin PATERSSUENE onderging hetzelfde lot in Hondschote. Dierik ANNOOT en Willem VAN OOST lieten zich in 1563 de

⁹⁶ VRAMBOUT vinden we in de Overdam anno 1558, blz. 60v° SAM 364, in de Edewaerthoek en de Oosthoek is er zelfs een *Vramboudtreve*, Mahieu VRAMBOUT verkoopt in 1559 in de Wipperhoek, en koopt in Lissenthoek de 133v°, SAP 364, in 1563 verkoopt hij wat hij in de Overdam iets vroeger kocht, 281v°, SAP 364. Pieter VRAMBOUT en Janeke verkopen op de Overdam een verbrande hofstede, 1564, 325r°, SAP 364. Blz. 172r°, SAP 365, 172r°, vinden de weduwe van Pieter 1577 in de Helhoek en 172v° koopt ze in Lyssesthoek, 177r° koopt ze in de Noordstraat, blz. 337r. ontdekken we dat ze naast café Antwerpen woont in de Overdam...

⁹⁷ Algemeen Rijksarchief, Acquits de Lille, 462, 462 bis.

⁹⁸ Zie voetnoot 96 hierboven VRAMBOUT.

⁹⁹ Maillaert GHERSTECOOREN van Haringe (E. DE COUSSEMAKER, II, 198). Volgens de nota's van J. H. BEKOUW, *Emigratie van Belle, Poperinghen en Hondschote in de Spaanse periode* in het J. v. C. B.. was hij geboren in 1534 (COUSSEMAECKER. IV, 198), zoon van Maillaert. In sap 364 zit een los blaadje dat Christiaen DE BACKERE verbindt met zijn broer Maillaert, + Victoryne GHERSTECOORNE, huisvr. Alaert DE GROOTE. We vinden dezelfde relatie terug bij de verkoop van de *moutterie* op de Overdam tegen het kerkhof van Onze Lieve Vrouw, 1587, 332r°, SAP 365. De familie DE GROOTE wordt meermaals genoemd. Bewijs dat Victoryne zou verwant zijn aan Maillaert uit Haringe hebben we niet.

¹⁰⁰ OPDEDRINCK, o.c. Vermeld op blz. 33-36 vele streekgenoten, geen Poperingenaars (Poperinge centrum), uit Reningelst zijn er meer genoemd.

¹⁰¹ Joos DE VINCK uit Poperinge († 2 maart 1560). De familie DEVINCK komt voor als Jacob, Clays en Jan. Verwantschap is niet vastgesteld.

¹⁰² In DECAVELE, o.c. Lezen we: *vermelden we tenslotte onder de terechtgestelde vreemdelingen nog Joos de Vinck uit Poperinge († 2 maart 1560). De Dageraad van de reformatie in Vlaanderen, 1975, deel II, blz. 461.*

volwassenendoop toedienen in Kortrijk¹⁰³; Pieter SCHAEFHOOFT¹⁰⁴ en zijn echtgenote, de weduwe van kleermaker Jan MAILLAERT, de weduwe van Francois DE NIEUWELARE¹⁰⁵, Jan DE BAVELARE¹⁰⁶ en zijn echtgenote trokken naar Harlingen in Friesland.

Aan de kleine schipvaart, alias de *cruysvaart*, of de *steenbrugge aan de leverstraat*, of het *gervelgat*, waar de Bommelaarsbeek in de Poperingevaart uitmondt, vond men in 2013 een leerlooierij. Poperinge leefde niet alleen van de laken en hoppe (nu De Bres, Veurnestraat)

Enmaal gevlucht werden ze toch soms gesnapt en poogde men van hen iets te weten te komen. Soms was het enkel op die manier leefbaar. Jan DE BAVELARE, die na het overlijden van zijn echtgenote naar zijn geboortestad terugkeerde en vrijwillig zijn spijt ging betuigen tegenover de inquisiteur, wist interessante bijzonderheden te verstrekken over de toevluchtsoorden in Friesland: *zouden de wederdopers grootelicx haerlieden vertreck nemen... binnen den steden van Haerlynghen ende Sneken (=Sneek) in Vrieslandt ende in een cleen procheken by Leeuwerden, zynde de ghuene residerende inde zelve prochie divers nande anderen, van waeren ooc diversche vertrocken zyn naer Dantswyck¹⁰⁷ ten respecte van eeneghe placcaten¹⁰⁸.*

¹⁰³ Algemeen Rijksarchief, Rekenkamer, 48.641, rekening 1569-1571, f° 8 ,v° - 9.r°. Er wordt ook een Gilles ANNOOT genoemd in NORD B 7027.

¹⁰⁴ We vinden een Pieter SCHAEFHOOFT, die verkoopt in de Oosthoek 1560, 160r° SAP 364, 229 r° koopt hij in dezelfde Oosthoek 1561, o.c. in 1576, SAP 365, 93v° verkoopt Christiaan SCHAEPSHOOFT, gehuwd met Magdaleeneke samen met anderen in de Eekhoek. We hebben geen reden de twee Pieters te verbinden.

¹⁰⁵ DE NUWELAERE is als familienaam niet zeldzaam. Zie afzonderlijke notitie voetnoot.

¹⁰⁶ DE BAVELAERE. We vinden inderdaad een Jan DEBABELAERE die eigendom heeft in het Gervelgat (Veurnestraat) SAP 364, blz. 45r°, in de Noordstraat 1557, o.c., blz 93r° wordt hij eveneens als aanpaler genoemd; In de Pezelhoek verkoopt hij aan Jacob DE LAHAYE (1559, o.c. Blz. 102). Aan hem worden in de Noordstraat (Gasthuisstraat) in 1550, SAP 364, blz. 127 huis, erf en *catheilen* verkocht, aanpalend aan een stuk dat al zijn eigendom is. Het kan vreemd klinken maar we zien er niet veel graten in om BABELAERE en BAVELAERE in elkaars verlengde te interpreteren, maar BABELAERE baatte wel een brouwerij uit aan wat nu Babbelaarstraat heet. In 1565 vinden we Jan aan 't *vyverstraetke* 1561, blz 193br°, in 1562 koopt hij in de Noordstraat, Jan, zv. Is te vinden in de Schoudemonthoek o.c. 251v°, in 1564 wordt hij ook genoemd in de buurt van Noordstraat en Pottestraat, 332v°. Jan wordt in 1577 genoemd in de Leverstraat in de buurt van het Sint Jorishof. Jan BABELAERE gehuwd met Mayke verkopen in 1577, 177v° SAP 365 aan Jaeneke, wed. Pieter VRAMBOUW. Er is geen aanduiding, ook niet bij DECAVELE, want die Jan BAVELAERE is bij hem gesitueerd in Hondschote (o.c. 509)

¹⁰⁷ *Danzig, huidige Gdansk*: in de 16de eeuw zouden zich Friese, Hollandse, Vlaamse en daarnaast ook Engelse en Schotse handelaarsgemeenschappen in de stad vestigen. Het stadsbestuur zelf demonstreerde zijn onafhankelijkheid door tot de Lutherse protestantse kerkhervorming over te gaan in 1522, waartegen de rooms-katholieke Poolse koningen niets konden ondernemen

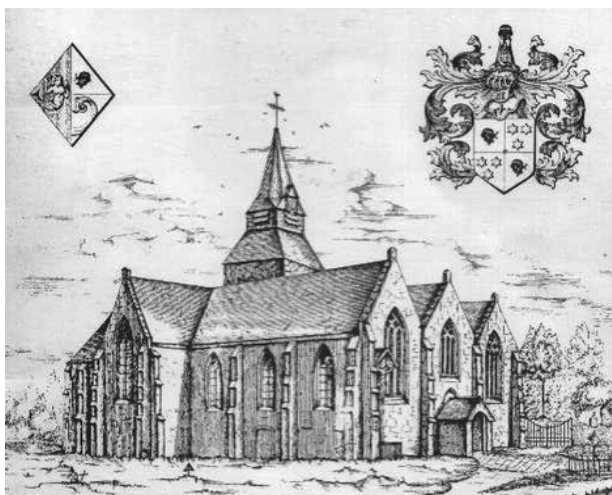
¹⁰⁸ Rijksarchief Gent, Raad van Vlaanderen, 722, f° 129 v°.

Volgens het getuigenis van pastoor Jacob MEERSCHAERT grepen in januari 1564 in Poperinge en de omgeving nog bijeenkomsten van anabaptisten plaats, *zynde de ghuen danof besmet alle vremdelinghen*¹⁰⁹. Dit laatste strookt evenwel – volgens Dr. DECAVELE – niet met de waarheid. Een Pieter DE LA HAYE¹¹⁰, die in het huis van de schout¹¹¹ woonde¹¹², bleef nog tot aan zijn vlucht in juli 1564 propaganda maken voor zijn overtuiging. In 1561 werd hij opgespoord. in maart 1565 werd hij in Poperinge gearresteerd¹¹³.

In november 1565 spande de inquisiteur een proces aan tegen zes inwoners van Poperinge, verdacht van Mennoniet te zijn: Janne en Maria GOEDHUUT (GODUUT?), Barbele DOBBE (DOBBELE?), Vincent JOORIS, Jan D'HUUSCHERE, Clays DE GRAVE¹¹⁴. De inquisiteur van zijn kant verrichtte arrestaties in Belle, Reninge, Boeschepe en Reningelst. Pieter FENTIN¹¹⁵ uit Reningelst werd om zijn uitvallen tegen de mis op 31 maart 1556 door de Raad van Vlaanderen gestraft¹¹⁶.

Regnault DIERICX en Franchois LOOSIN uit Reningelst namen in 1557 met hun echtgenotes de wijk naar Emden en werden daarom bij verstek verbannen verklaard. Terzelfdertijd voerde TITELMANS een proces tegen Pieter VLAMINCK¹¹⁷, schoolmeester te Nieuwkerke. Later, in 1561, vertrok deze naar Londen en werd vandaar als onderwijzer ter beschikking gesteld

van de pas opgerichte (22 juni) Vluchtelingenkerk in Sandwich. De geestelijke Pieter HAZAERT, afkomstig uit Belle of uit Dadizele, legde in 1557 zijn priesterkleed af en zocht aansluiting bij de Vluchtelingenkerk in Emden. Gillis BEEK, schoolmeester in Waasten, nam in 1558 de wijk naar Frankfurt, alwaar hij op 8 december als burger werd opgenomen.

Haringe

¹⁰⁹ Rijksarchief Gent, Raad van Vlaanderen, 722, f° 130.

¹¹⁰ DELAHAYE: we citeerden reeds Jacob DE LA HAYE als de man die eigendom verhandelde met DE BABELAERE. Pieter DELAHAYE wordt in april 1559 vernoemd als een verkoper, SAP 364, 102v°.

¹¹¹ Wat hij hiermee in Poperinge bedoelde is niet duidelijk.

¹¹² Ibid., f° 148.

¹¹³ Algemeen Rijksarchief, Acquits de Lille, 461, 463, rekeningen VLAMINCK, TITELMANS en VAN HEE.

¹¹⁴ Algemeen Rijksarchief, Acquits de Lille, 463, I.C. Clays DE GRAVE van Poperinge (DECAVELE, deel II, 112-113)

¹¹⁵ FENTIN: FERTIN?

¹¹⁶ Algemeen Rijksarchief, Rekenkamer, 21.921, f° 45. (Rijksarchief Gent, Raad van Vlaanderen, 7538, f° 226 v°; 7614, f° 163 v°, 189; Algemeen Rijksarchief, Rekenkamer, 21.923, f° 26, 30, 35, 41, 45.)

¹¹⁷ In de Haeghebaerthouck rekent de confisquerende instantie van de Calvenisten de pacht aan aan Pieter VLAMYNCK omdat hij de tiende van de eerste splete van die hoek kocht aan de proost in augustus van 1579 (CCB 35v°).

Hubrecht GHIJS, Haringe

Op 23 december 1561 werd in Veurne een politiemacht op de been gebracht zoals er zelden te zien geweest is. Ook in Hondschote was men bang. TITELMANS had Hubrecht te pakken en hij moest gestraft worden. Hubrecht GHIJS was, samen met zijn zuster Machelyne, met Pieter DE SMET, Jan DOENS en Hans OUTERS door de inquisiteur gearresteerd in Proven. Zijn echtgenote had tijdig het hazenpad gekozen¹¹⁸. Ze waren vooral bang van de gevangenisbrekers en dachten aan de bevrijding van Jan HACKE.

Op een tip van de afvallige Joris VAN DER HALLEN zette de procureur-generaal 35 gerechtsdienaars in en op 16 februari 1562 gebruikte men een smoesje om de deelnemers van een avondmaalsviering in de val te lokken. Negen onder hen, onder wie Willem DAMMAN zelf, werden gepakt. De spanning steeg in de stad ten top. Vanuit Sandwich weet men nu dat Gerard MATTE *gheerne de broeders in Ynghelant gheperswadeert* (overtuigt) zou hebben *de procureur general ende zyn volck uit Honscote te slaene*¹¹⁹.

Fransoys DEN(IE)UWELAERE

We citeerden een lid uit de familie DENUWELAERE. In de halmen vonden we van 1550-1580 meerdere personen met die achternaam Mathys (1556), Joannes (1557-1558), Oosthoek, Jan, zv. Jan, Maercx (Schoudemonthoek), Mael(en), Christiaen (1558, Oosthoek), Olivier (1558, evv.), Andries (1559), wijlen Pieter (1577, 155r°, SAP 365).

Joos boeit om zijn mede-eigendom in de Oosthoek. Hij koopt er al in 1559¹²⁰. Hij wordt vermeld met goederen gemeenschappelijk met Pieter VAN BAMBEKE. Om zijn relatie met de VAN BAMBEKE-clan is het een boeiende figuur om afzonderlijk te vermelden en wie weet wordt er eens een grondiger familiestudie rond uitgedokterd. Franchois werd al vermeld, of het zijn grond in de Edewaerthoek aan de beek was die door Mahieu DE GROOTE wordt gekocht in 1575 betwijfelen we¹²¹. In de notie die we hiervoor maakten ging het over de weduwe van Fransoys omstreeks 1563. Toch is het dan ook weer Fransiene, de wed. Fransoys DE NUWELAERE + Wullem LOOTEN, zv. Jacop, als bijstaande voogd + Fransoys KEERNE, voogd Olievier en Maeye, krn. Fransoys DE NUWELAERE + Wullem SCAPHOFT c.u. die in de Edewaerthoek kopen in 1561. Het doet hopen dat er genealogen zijn die met hun roots in dit wespennest terecht komen en de tijd nemen om de puzzel te vervolledigen.

¹¹⁸ Algemeen Rijksarchief, Acquits de Lille 461, rekeningen TITELMANS en DE HONDT, oktober, november 1561

¹¹⁹ E. DE COUSSEMAKER, *Troubles Religieus*, I, p. 349.

¹²⁰ SAP 364, 126r°, SAP 365, 1574; 1577, 157r°.

¹²¹ 86r°, SAP 365.

Andries was wel in de nijverheid. Van hem lezen we dat hij de windmolen met wal, huis, *ghervelgatmeulen draaiende hield*. Bij het verkochte materiaal hoorden *10 scherphamers, 1 heynsele, stande ende vaetkens + steenreep + e. a. toebehoren*¹²².

Bij de opzoekingen van Guido VANDERMARLIERE (arch-poperinge.be) zien we dat die molen bij de oude molens hoorde. Bij de namen in de eeuw ervoor, die ermee te maken hebben, horen VAN BAMBEKE en DE RUPLE.

Op de kaart van Deventer staan de molens langs de vaart getekend. De Gervelgatmolen situeert zich links beneden maar is niet afgebeeld.

Poperinge als terrein van de broederschap: MENENISTEN

Jacob DE RORE was als predikant in Poperinge en omgeving¹²³. De anabaptisten waren al in Poperinge in de jaren '30. We signaleerden dat de 6 personen uit Westvleteren en Poperinge, die in juli 1554 in de hoofdplaats van de kasselrij, Veurne, een straf dienden te ondergaan doopsgezind waren.

De oorkonden geven hieromtrent de namen van: Pieter GHEERSTECOORNE, Willem VAN DEN STEENE, Ruebin KLIKT, Willem DE SCHAECHT, Denijs DE BUL en Michiel VAN DEN STEENE¹²⁴. Ze werden aan de kaak gesteld; hun tong werd doorpriemd in Veurne.

In januari 1561 zegt de inquisiteur dat de broederschap op dit ogenblik één van de voornaamste in Vlaanderen is en dat ze uitgeschakeld is¹²⁵. In de rekeningen van TITELMANS vinden we: Eustaas HAZEBAERT, Jacob VAN DER MERSCHE, Stancken BEAUGRANDT¹²⁶ (Stanke, Stefanken, Steven?), Christiaan DOBBELE¹²⁷, Jan VAN DEN BERGHE en echtgenote, Arnout

¹²² 22 juni 1587, 330r°, SAP 365.

¹²³ Rijksarchief Brugge, Brugse Vrije, 17.041/42, f° 14.

¹²⁴ De naam VANDE STEENE komt in Poperinge voor in 1556, nl. Malen VANDE STEENE in de Sint Sixtusstraat. Maar dat kan niet onmiddellijk gelinkt worden met de hier geciteerde namen. Het annabaptisten verhaal speelt in al zijn felheid in 1530 evv.

¹²⁵ E. DE COUSSEMAKER, *Troubles religieux*, I, p. 86. Algemeen Rijksarchief, Acquits de Lille, 461, rekening TITELMANS, januari 3361.

¹²⁶ Er is als sprake geweest over een Jan BEAUGRANDT (zie aldaar). We vermelden hem ook afzonderlijk.

¹²⁷ Nord B 7025, blz. 74. Christiaan DOBBELE is verbannen en Christoffel KEERNE betaalt 173 ponden parisis van de verkoop van zijn meubels. Christoffel KEERNE (QUERNE) verkoopt in 1561 in de Helhoek 199r°. Christiaan DOBBELE als Poperingenaar is wel terug te vinden in de halmen naast Gillis, Jan en Eustaes. Het sterfhuis Christiaan DOBBELE op de werf SAP 365, 97v° – voorheen 15v° wordt gemeen goed verkocht Pieter MOENAERT, x Anna, gemeen met de wed. Cristiaan DOBBELE en Jacob LOODYCK in de Casselstraat (aan de beek 326r°, SAP 365). In SAP 364 zien we hem kopen in het Koestraatje, als het die Christian is, dan leeft hij blijkbaar nog.

BOURIJ (verder nog vernoemd), Robert VERGELo en echtgenote (werden ingerekend), Jan LIEVENS, Christiaan TRION, Denijs VAN PEENE¹²⁸, Anna, Jan en Joachim MOENAERT, Gelein MOENAERT¹²⁹ en echtgenote. François ADAMS ging op de vlucht. Al die familienamen klinken niet vreemd in de streek.

In Poperinge zijn verdacht van Mennisme: Janne en Maria Goddinck (Goetmijt, GOEDHUUT¹³⁰, Barbele DOBBE, Vincent JOORIS, Jan D'HUUSCHERE, Clays de GRAVE¹³¹.

Joos HUGHESOONE, Robert RYSPOORT en Jacob PANNEEL

We volgen een tekst die in Reningelst in het kerkarchief zou te vinden zijn¹³². De inscriptie in Reningelst is er niet meer. We vinden wel een glasraam in (West)-Nieuwkerke.

¹²⁸ In Poperinge leeft op dat moment Boudewijn VAN PEENE.

¹²⁹ Wordt verder genoemd in verband met Eloy DE BACKERE.

¹³⁰ GODUUT; Jan GODUT is schepen in 1556 (SAP 364, sporadisch); Hij woont in 1556 in de Pottestraat, SAP 364, blz.24r°. Hij heeft eigendom in de Pezelhoek, o.c., blz. 35r°; in 1557 is hij aanpaler in de Oosthoek, o.c., blz. 55r°, in de Pezelhoek, Jan GODUUT de kinderen , o.c., blz. 5r°; Jan GODUUT, zv. Ghelein verhandelt eigendom in de Hipshoek, o.c., blz. 92r° (1558); In de Hamhoek heeft hij gedeeltelijke eigendom gemeen met Jacob DOOM, o.c., blz. 102 v° (1559); Mayke, de dochter van Jan GODUUT genoemd, o.c., blz.109r° (1559).; Nog in de Wipperhoek als aanpaler, o.c., blz. 137r° (1559). De familienaam GODUUT wordt verder nog hernomen in verband met DE BACKER en DE RECKEMAKER.

¹³¹ Algemeen Rijksarchief, Acquits de Lille , 463, I.C.

¹³² *Annales de la Société d'émulation pour l'étude de l'histoire de Bruges*, 1872, blz. 284.

Verhael van de vrede moord en de bloedgetuygenisse vanden eerweerden heer Hugesoone, pastor tot Reninghelst , ende zyne twee medeghesellen, ghedaen door geusen ofte beeldstormers in t'jaer 1568.

Naer dat deze schelmen in verscheyde plaetsen hun quaed hadden uitgevrot, onder ander Jacobus HEULE¹³³ en Joannes MICHIELS ¹³⁴, genaemt den predikant, een zeer boos en goddeloos obset¹³⁵ ontrent Poperinge in eene plaetse genaemt Spangnaertsdale, niet hebbende kunnen uytwerken, zyn zy den aankomenden nagt, met hunne bende bestaende in 40 personen, vertrokken naer den kant van Reninghelst, langs den weg vertoevende en vernagtende in eene herberge genaemt Philomenula (de Nachtegael), in de welke zy hun by het vier gedroogt bebben, geheel nat zynde door den regen van den voorgaenden dag. Ontrent den dag verstaen hebbende door de bespieders, die zy voorgezonden hadden, dat den pastor aldaer t'huys was, vyf of zes van hun zyn gegaen in de kerke, en de andere naer het huus van den pastor, en van den cappellaen, den pastor wedergekeert zynde van

Vormezeele, alwaer hy vernagt hadde, was bezig met syn officie¹³⁶ te leesen , en bereyde zig tot het celebreren der hoogmisse (want het was verkooren maendag ¹³⁷), als deze landloopers ofte geusen hem benefens den cappellaen en den derden priester aen gevat hadden, hebben zy hun eenigen tyd vast blyven houden, tot dat zy al de schilderijen der kerke, de boeken, het gewaet, ea diergelyke gescheurt ofle verbrand hadden.

Dit gedaen zynde, hebben zy den pastor, een man van groote deugdzaamheyd en geleerdheyd, die eertyds präsident geweest hadde der latynsche schoole tot Ypre, met de twee ander priesters weggeleyd, hunnen weg nemende naer Lokere, van daer naer Dranouter, Kemmel, Nieuwkerke, en Nipkerke (Nieppe), ondertusschen deze priesters altyd nugter blyvende. Op den weg bedreven de geusen evengroote, ja meerder vreedheyd in de kerken , die zy voorbygingen, als zy gebruykt hadden in de beeldstormerie van de maend augusti van tjaer 1566.

Den pastor van Dranoutre, grooten tegenstand biedende wierd grootelyks gequetst in het hoofd en eyndeling gepraemt met hun te gaen. Voor 'tlest op den zelve dag de kerke van Nipkerke geplundert hebbende, zyn zy voordien nagt gekomen in het bosch van het Westhof gelegen tusschen Belle, Nieuwkerke en Nipkerke niet verre van den Swartenberg. Aldaer zyn de drie priesters door HEULE, Joannes MICHIELS en nog twee raedsmannen geoordeelt geweest de dood verdient te hebben , terwyl het uyt de H. Schrifteure genoegsaem bleek dat hunne dood regtveerdig was.

Den inhoud der sententie tegen hun uytgesproken door Jacobus HEULE, was , omdat zy hun door eene vrede tyrannie gestelt hadden tegen de belyders der zuivere leering, en omdat zy veele van deze by de magistraeten beklapt hebbende, ter dood gebragt hadden, daerenboven omdat zy hartnekkige papisten waeren, ende leeraers der afgoderien¹³⁸, zullen zy onthoofd worden.

¹³³ Is hij het die de tempel van de geusen in Poperinge vernielde met zijn soldaten?

¹³⁴ In W.J.C. MOENS, blz. 208 Moens, W. J. C. (William John Charles), 1833-1904: *The marriage, baptismal and burial registers, 1571-1874*, and monumental inscriptions of the Dutch Reformed Church, Austin Friars, London; with a short account of the strangers and their churches. (Lyngington : King & Sons, printers, 1884), also by England) Austin Friars (Church : London (page images at HathiTrust; US access only). Er staan heel wat personen met de naam Michiels in de bronnen. Ook Backhouse maakt een onderscheid. De bosgeus (1567-68) kan in 1568 in Norwich geweest zijn. Er zijn echter teveel namen MICHIELS om er zekerheid over te hebben.

¹³⁵ *Obset*: opzet, bedoeling.

¹³⁶ *Officie*: brevier. Een priester leest/las de 150 psalmen als breviergebed, in een bepaalde volgorde zodat in de loop van het jaar de gehele psalmreeks was gelezen. Dit duurde ongeveer één uur in de loop van de dag.

¹³⁷ Maandag na Driekoningen was *verloren* of *verkoren* maandag. Daar was oorspronkelijk een gebruik aan verbonden waarbij men van de baas drinkgeld kreeg.

¹³⁸ *Afgoderij*: De volgelingen van de reformatie zagen in de aanbidding van het Allerheiligste Sacrament afgoderij. De heiligenverering was nog duidelijker afgodendienst.

Een der drie priesters, die de andere in grootheyd en ouderdom overtreffe, ondervraegt zynde of hy bereyd was de misse af te sweeren, en te belooven van noyt meer messe te doen, antwoorde dat hy liever hadde te sterven als dit te doen. Al de geene die deze priesters gekent hebben, houden staen, dat dezen geweest heeft meester Judocus, den Pastor. Naer deze antwoorde heefl men hun geleyd van de berg in een naby gelegen bosch, in hetwelke zy op den zelve dag, dat zy hadden gevangen geweest, zeer vreeselyk syn ter dood gebragt, 's nagts ten 11 uren, en alhoewel de sententie uytprak, dat zy moesten ontboofd worden, nogtans door de oorsaeke van de waekers, door dewelke zy verrast waeren, syn sy nog op eene vreedere maniere omgebragt geweest; en onder andere meester Judocus, veel slagen en doodelyke wonden ontfangen hebbende, en ten lesten met het sweerd grootelyks gequetst zynde, heeft zynen geest aen God synen schepper gegeven; tot den lesten oogenblyk uytroepende met den publicaen¹³⁹, Heer, weest my zondaer genadig.

Den cappellaen behalven andere wonden, drye besondere in de keele ontfangen hebbende, wierd versmagt; den derden, naer dat zyne onderste lippe afgesneden was wierd doodelyk gewond in 't midden van syn lichaem, waer by korts daer naer is gestorven.

Alhoewel den goddelooschen raed der voorseyde moordenaeren, vastgesteld hadde den pastor van Dranoutre op de selve wyse te doen sterven, nogtans veel voor hem ten besten sprekende, en door ander middels als God bekent, is by de dood ontkomen. Hunne lichaemen wierden eerstmael gevonden op den 19 januarius, en den volgende dag wierden zy, volgens het gebruyk der roomsche kerke seer eerbiediglyk begraven in de kerke van Reninghelst; ten lesten, op den 24 van de zelve maend heeft den deken van Poperinge hunnen solemneelen uytvaerd gedaen, twee hondert of meer aensienlyke personen daer tegenwoordig zynde. Dese priesters alsoo ter dood gebragt zynde,

¹³⁹ Publicaen: verwijst wellicht naar de tollenaar in het Evangelie.

hebben de bloeddorstige geusen , geheel den volgenden dag geschuylt in een bygelegen buys, en dat, om dat er verkondigt was, op den volgenden nagt door Joes MICHIELS hunnen predicant, een sermoen te sullen gedaen worden, op eenen bygelegen berg, genaemt den Monteberg, tot het welke de andere van hunne bende, soo van Nieuwkerke als van Steenwerk, Meessen en ander aengelegen plaetsen verwagt waeren: nogtans dit sermoen wierd naergelaten om dat er hun door zeker tydinge aengebragt wierd dat Simon RYHOVE uyt Iper aenquam met een groot getal soldaeten om hun te vangen, insgelyks wierden aile de geene, die daer naer toequaemen , door de schaepwagters, die ontrent dezen berg weyden, verwittigt, de welke de aenkomste van den voorzeyden Simon aen hun te kennen gaeven; ondertusschen, de moordenaers vertrekkende naer Reninghelst hebben aldaer hunnen roof verdeelt en van malkander gescheyden Jacobus HEULE is vertrokken naer Vrankryk, terwyl dat Joannes CAMERLYNCK sig begaf naer Bergambagt. Wanneer dan dat Simon Ryhove tot den geseyden berg is aengekomen, heeft zeer neerstelyk ten allen kante de geusen gesogt, maer niemand gevonden.

Jan CAMERLIJNCK¹⁴⁰, VAN DEN CAMERE was ook in Roesbrugge waar hij zes personen heeft gedood aldus het verslag van Willem VAN LOKEREN en Johanna DE BADTS, waard en waardin van de herberg *Sint Joris*. Hij werd in Ieper terechtgesteld¹⁴¹

¹⁴⁰ Westhoek 1988, blz. 69 Verband met Pieter WAELS en verblijf in Nederlandse vluchtelingenkerk Norwich. Terechtgesteld in Ieper 20-11-1568.

¹⁴¹ *Geusianismus Flandriae Occidentalis*, bl. 61.

Dierick BERTHIN en Jacob CANIN

Als Philips II in 1556 pardon geeft zijn er volgens E. H. Juliaan OPDEDRINCK twee Poperingenaren bij. We lezen Dierick BERTEN en Jacob CANEN¹⁴².

Dierick BERTHIN

De enige vermelding vinden we bij OPDEDRINCK die verwijst naar een Correspondentie van Philips II waarin twee namen zijn vermeld van geuzen die pardon hebben gekregen. Een ervan is Dierick BERTHIN. *Noms et surnoms de ceulx aui au pays de Flandres sont exceptez et excluz du pardon du roy en date du VIIIe de Mars 1574, stil communi*¹⁴³.

Jacob CAENEN

Jacob ging zich later in Buysseure vestigen. Hij werd veroordeeld bij verstek door de raad van beroerten tot eeuwige verbanning. Hij kreeg pardon in 1568 en zijn zoon geboren in Buysseure werd gegeseld in Sint-Winnoksbergen 1568. Dat lezen we in de martelaarsboeken van A. L. E. VERHEYYDEN.

Die Philips II krijgt trouwens van de bovengenoemde schrijver OPDEDRINCK nogal wat krediet. Dit tekent dan ook de manier waarop hij over de *troebelen* schrijft. We citeren: *veronderstellen wij dat op onze dagen, eene achtige rooversbenden gewapenderhand, diefstal, moord en vernieling met woord en daad aanpredikt; zou men dan de man niet prijzen, die zulk afschuwelijk gespuis onversaagd met de strengste straffen aanvalt en onbermhertig uitroeit*¹⁴⁴.

Bezittingen bekend via Steven CAENEN

Steven (Etienne) CANIN¹⁴⁵ betaalt voor de meubels van banneling Jacques LOY¹⁴⁶ 211 ponden parisis. Hij zelf had goederen in de Lyssenthoek en de Helhoek (1562). Van Jacques CANIN vinden we in het document in Rijsel dat zijn goederen met *cry publicque* werden verkocht voor 50 ponden 3

¹⁴² Daneel (1561 Oude Markt), Gayfer, Steven, Copke CA(E)NEN (eigendom in de Haeghebaerthoek aan de Lissecatstraat) en Joeris DANEEL komen voor in SAP 364-365, Halmen.

¹⁴³ Correspondance de Philippe II, Tome III, p. 486-493. Voor Pasen = stil communi is dus hier al verrekend.

¹⁴⁴ o.c. 138.

¹⁴⁵ Steven vergezelt Kathelina CANIN naar Leiden op 7 april 1584 in verband met haar huwelijk met Franchois DIERIC uit Haringe.

¹⁴⁶ Jacques LOY heeft ook een huis in de Gasthuisstraat waar de huur van wordt opgevraagd aan Rouland HAGHEBAERT. NORD B 7027; In de lijsten van de confiscatie door het Calvinistisch bewind is Mathys LOY vermeld *ter cause vanden cheyns van zevenenvichtich scele twee pennynghen obool parisis siaers up een half ghemet preter twee roeden lants onder thuus daer Fransoys ROELYNCK woonende was ende dit over tverloop van twee jaeren tlaetste ghevallen te Kersmesse xv neghenentzeventich, compt 9 schelle 6 deniers grooten.*

Er is ook 45 schelle 9 penningen obool parisis per jaar op 1 lijn 18 roeden voor het erf van Willem DE RYCKE en over twee jaar *tlaetste ghevallen te Kersmesse xv neghenentzeventich* (beide 12r°).

schelle 2 deniers paris¹⁴⁷. Jacques had een huis op de Oude Markt, oost, waar Jehan PILLAERT huur moet voor betalen. Jacques is banneling en moet de huur van PILLAERT afgeven. Ongeveer het twaalfde deel van dit huis is aan Jehan JACOBS, gehuwd met Marie, de dochter van Diederick LIEBAERT. Sandryne, de weduwe van Daniel CANEN (CANIN) wordt geconfisqueerd over wat ze moet betalen aan de $\frac{3}{4}$ grond die aan Jacques CANEN (1562, eigendom in Schoudemonthoek, 1563 in *tzwinlandvelt*, Hipshoek, 1572 eigendom in de Hipshoek) toebehoorden voor ongeveer het twaalfde deel.

Dit is genoteerd in Rijsel, 1570¹⁴⁸. Op blz 117 van 7027 wordt Jehan GHYSELIN(CK) vermeld voor de huur van 11 roeden in Vlamertinge. Dat blijkt ook het bezit te zijn van Jacob CANIN (CAENEN).

Voor de goederen van Jacob, die in Watou liggen, moet Christiaen INGHELAERT 26 ponden 6 schelle 6 deniers betalen. Dit eigendom is gemeen met Sander FLOOR (1570).

Marcx BAERT¹⁴⁹ betaalt voor de huur in de Helhoek.

Steven CAENEN

Steven CANIN is later poorter in Leiden en wordt genoteerd als *quytghescholden*. We menen te mogen vertalen als dat hij vrijgesteld is van het betalend recht als *warandyn van nieuwe laecken opte Belgische maniere geret*.

19 december 1586.

Jacob LOY

Jacques LOY heeft ook een huis in de Gasthuisstraat waarvan de huur wordt opgevraagd aan Rouland HAGHEBAERT¹⁵⁰.

In de lijsten van de confiscatie door het Calvinistisch bewind (1580) is Mathys LOY vermeld.

Hij is genoteerd in de lijst met ontvangsten: *ter cause vanden cheyns van zevenenvichtich scele twee pennynghen obool paris siaers up een half ghemet preter twee roeden lants onder thuus daer Fransoys ROELYNCK woonende was ende dit over tverloop van twee jaeren tlaetste ghevallen te Kersmesse xv^e neghenentzeventich*

Compt 9 s. 6 d. gr.

Ontfaen vanden voornomden Mathys LOY ter cause vanden cheyns van vyfenveertich scellynghen neghen pennynghen obool paris tsiaers op een lijne achtien roeden lants jeghens¹⁵¹ derfve van Willem DE RYCKE ende dit over tverloop van twee jaeren tlaetste ghevallen te Kersmesse xv^e neghenentzeventich¹⁵².

¹⁴⁷ NORD B 7025, 74v^o-75r^o.

¹⁴⁸ NORD B 7027

¹⁴⁹ Jooris BAERT kocht de tiende vande tweede splete van de Lyssenthoek (36v^o CCB) aan de proost 05.1579.

¹⁵⁰ NORD B 7027.

¹⁵¹ *Jeghens*: tegen(aan), langsheen.

¹⁵² CCB - beide 12r^o.

De notitie valt onder de *ontfanck van erfvelicke cheynsen*¹⁵³ *upden Coutere binnen der stede van Poperinghe den voorn. heere van Sincte Bertins toebehoorende heffende up zeker landen, ende vallende telcker Kersmesse*¹⁵⁴ *ende dit vanden jaere xv^e neghenentzeventich metgaders vande verachterheit vander jaere achtentzeventich als hier naer volcht.*

Pieter VANDE STEENE

Pieter VANDE STEENE werd door de baljuw Robrecht VAN BELLE aangegeven in 1567¹⁵⁵. We citeren volgende tekst uit het onderzoek. Er werd *een pennetekening van eene Pieter VANDE STEENE, schoenmaecker van zynen ambachte, brun man met grooyten baerde ende veil haers*,¹⁵⁶ *gevonden den welcken .. ten tyde dat men t' Ypre ende daeromtrent als 't S. Claeren de fouille dede.. jeghens Uw: Ed: veil hooghe woorden hadde met groote dreigementen.*

Het bleek hier dat VAN BELLE ofwel iets tegen Pieter had of inderdaad jacht maakte op geuzen. We hebben echter de indruk dat de bevolking de reformatie eerder gunstig gezind was. Misschien was VANDE STEEN het slachtoffer omdat toch iemand moest aangeklaagd worden. Waar de *lettre du baillie de Poperinghe à l'avoué d'Ypres* 10 mars 1567 (1567 n.s.) te vinden is weten we niet maar hij blijkt die toch te hebben geconsulteerd. Gaat het om een VANDEN GOESTEENE of GOORSTEENE¹⁵⁷? Daar zijn meerdere personen uit die familie te vinden in de Halmen. Schoenmakers waren er genoeg in Poperinge. Er was een schoehalle in wat nu de Vlamingstraat is.

¹⁵³ *Cheynsen*: cijnsen. De cijns was het jaarlijks vaste bedrag dat de bezitter aan de cijnsheffer betaalde. De cijnsheffer was de vroegere eigenaar, die het goed had overgemaakt aan een gebruiker of pachter die deze gronden voor eigen rekening bewerkte. Aanvankelijk kon de cijnsheffer zich nog de status van eigenaar aanmeten, maar naarmate de eeuwen verstreken, verschoof het eigendomsrecht hoe langer hoe meer naar de gebruiker. Deze kon uiteindelijk vrij beslissen om het goed te verpachten, verkopen of te schenken mits goedkeuring van de cijnsheffer. De jaarlijks betaalde cijns was dan nog de enige herinnering aan de oorspronkelijke eigenaar.

¹⁵⁴ INV: ... vallende telcken Kerstmesse, gheestimeirt de zelve cheins up vyf ponden zestien scele paris is vuten ghemeten by jaere.

¹⁵⁵ OPDEDRINCK, o.c. blz. 101 uit briefwisseling met Ieper.

¹⁵⁶ *Veil haers*: veel haar.

¹⁵⁷ We maken enige reserve als we zien dat OPDEDRINCK het ook zo leest: VAN STEENE. Toch mogen genealogen er rekening mee houden dat het evenzeer om een VANDEGOESTEENE of GOORSTEENE zou gaan.

Rond de Grote Markt, Poperinge. Popp. Kaart

Joris DE BUCKERE, Jacob OUDEGHERSTE, Jan PLAETEVOET, Jan DE RECKEMAKER, Jan DE BUTTERDROOGER, Jan en Christiaen LIEBAERT, e.a.

We vonden Jooris DE BUCKERE reeds in de familierelaties VALCKE. Volgens OPDEDRINCK was hij in de schepenkamer eerder geusgezind. Dit bleek bij de onderhandelingen met de nieuwgezinden in 1567.

De Familie OUDGHERSTE

OUDEGHERSTE en PLAETEOVOET¹⁵⁸ waren zeker ook Poperingse namen.

Jaecques OUDEGHERSTE ende Jaeneke zyne husvrauwe worden genoemd in verband met een huis in de Papestraat (nu:

Priesterstraat) tot de Vlamingstraat an dat tot tegen de pastorie van Sint Bertinus ligt (1556¹⁵⁹).

In 1560 verkopen ze in de Helhoek aan Maelen GOEVAERE. In 1561¹⁶⁰ verkopen ze aan Ghelein MAEKEBLYDE.

Hetzelfde jaar nog is er een transactie in de *Elzenbruggestraat*, nu Deken De Bolaan.

In 1562 is Jacob als eigenaar vermeld aan de Ieperstraat (huis, erf + cateilen, *den helm*, hoek Ceukemaertstrate en de beestemarkt.

Jacques OUDEGHERSTE verkoopt goederen in de Lyssenthouck (1559), e.a. aan Jan DE RECKEMAKER, sr. (cf. infra).

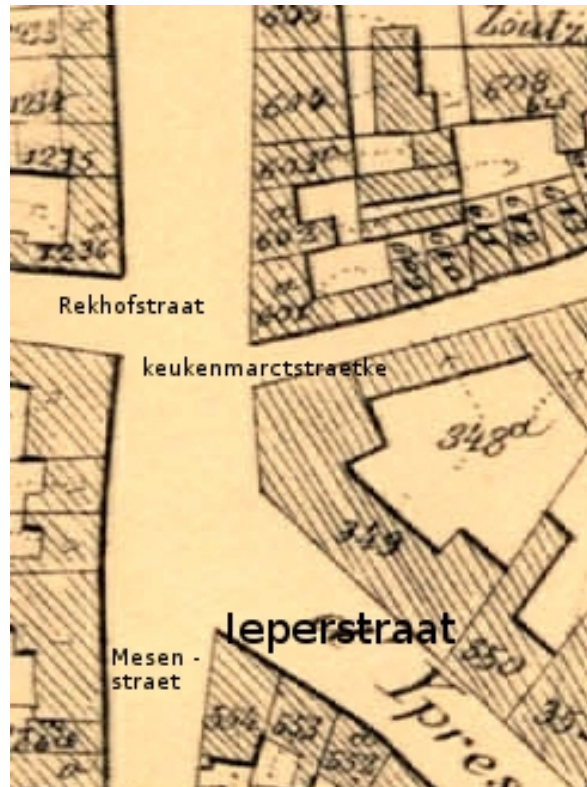
Ghelein MAEKEBLYDE koopt van Jaecques en Jaeneke 1561 in de Hamhoek en de Helhoek¹⁶¹.

Bij de verkoop in 1565 lezen we dat het goed in de Papestraat tot tegen de *hondsgracht* gaat.

Nicolaas METSU betaalt 20 schelle parisis voor de helft van een half gemet ongeveer 13 roeden dat toebehoorde aan de banneling Jacob OUDEGHERSTE.

Blijkbaar wordt Boudewyn niet genoemd in de confiscatie-regeling. Hij heeft echter wel relaties met Leiden.

Op 5.12.1567 worden Jaecques' goederen verkocht voor 340 ponden 10 schelle 7 deniers parisis¹⁶². In 1570 wordt de opbrengst opgeëist van het huis dat bewoond is door Pieter VANDER MARLE¹⁶³. Nicolaas METSU betaalt

¹⁵⁸ Mahieu PLAETEOVOET vinden we in Poperinge niet direct terug maar hij was wel predikant in Sandwich, Leiden en Meteren. Hij stierf in 1607 (Backhouse, o. c.)

¹⁵⁹ SAP 364, blz. 12r°. Die familie verricht nog transacties begin 17de eeuw. Vernoemd zijn Boudewijn OUDEGEERST, procureur over Jan OUDEGEERST ende Christijne, filia Jan VAN BLEUS. De zus van Christijne VAN BLEUS, Janneken VAN BLEUS, *bejaert ende onghetrouwte, inwoonender der Stede van Leyden* 13 Juli 1609 (SAP 365, 65). Jaekes komt nog eens op 12 maerte 1564, SAP 365, 334r°.

¹⁶⁰ SAP 364, 195bv°.

¹⁶¹ SAP 364, 195bv°.

¹⁶² NORD B 7025, 76

¹⁶³ NORD B 7027: De familienaam VANDER MARLE vinden we ook in de confiscatielijst van het Calvinsitisch bewind. *Ontfaen van Gheleyn VANDER MARLE met zijne complicen ter cause vanden*

20 schelle parisis voor de helft van een half gemet ongeveer 13 roeden dat toebehoorde aan de banneling Jacob OUDEGHERSTE.

Boudewijn OUDEGHERSTE is meerdere keren vernoemd in de Halmen. In 1564 in verband met de *oude schuere, kete en hommelblock en de groene cateilen* in de Ieperstraat. Jacob BARTHIER koopt in 1577 het goed van Boudewyn in de Watoustraat. Hij heeft in hetzelfde jaar ook grond in de Haeghebaerthoek, ook nog in 1587.

Boudewijn OUDEGHERSTE zal in 1610 (blz. 65) procuratie hebben over Janneke VAN BLEUS, de zus van Christine VAN BLEUS, dochter van Jan. Hij heeft die procuratie vanuit Leiden.

Familie DE BUCKERE

In SAP 364, 17v^o vinden we **Maerten DE BUCKERE** in 1556, als eigenaar in de Wipperhoek. In het zelfde jaar wordt Pieter DE BUCKERE vernoemd¹⁶⁴.

Joeres DE BUCKERE (Georges DE BUCKERE), banneling wordt uitverkocht en Nicaise gaat naar de Rekenkamer en betaalt 24 ponden parisis¹⁶⁵.

Joeres DE BUCKERE, Jan PIJLGHEREM, Gheleyn STAESSEN zijn de voogden van de drie kinderen van Maerten DE BUCKERE in de Ieperstraat waar de helm, in het *ceukemarctstraat* - huidige Gouden Hoofdstraat - gekocht wordt door Jacob OUDEGHERSTE¹⁶⁶ (1557).

Joeris DE BUCKERE verkoopt nog aan Willem DE ROODE in 1557 zowel in de Oosthoek als in de Pezelhoek. Als voogd van Hansken, zijn broer, verkoopt hij met Nicaise DE BUCKERE goederen in 1558 in de Hamhoek. Nicaise wordt verder ook nog genoemd.

Joeres De BUCKERE koopt in de Meesenstraete van Jan REGHERE een hofstede in 1558¹⁶⁷ en op de Overdam koopt hij van Mahieu VANDE DYCKE een huis en erf, oost aan de pastorie van Onze Lieve Vrouw, waar Pieter DE BUCKERE pastoor was.

In 1560 en 1561 is hij actief in de Mesenstraat¹⁶⁸.

Joeres DE BUCKERE met Coernelie zijn vrouw verkopen in 1562¹⁶⁹ aan Clais GLORIBUS. De koop op de Overdam waar Eloy DE BACKERE procuratie heeft wordt verder genoemd.

Joeres DE BUCKERE koopt van LIEBAERT aan de Schipvaart a^o 1563, en

cheyns van neghentien schele parisis tsaers up acht ende veertich roeden lants in twee hofsteden ande Beestemarct ende dit over tverloop van twee jaeren tlaetste ghevallen te Kersmesse xv^e neghenentzeventich Compt 3 schelle 2 deniers (Blz. 11V^o). - Item Joos VANDER MAERLE in pachte houdende van den proost zes ghemeten en half lants onder ghers ende hommelhof voor de somme van vier ponden grooten siaers doceert betaelt thebben anden proost upde Bamesse xv^e neghenentzeventich de somme van drie ponden derthien scellynghen vier pennynghen grooten par acquit vanden xv^e novembris LXXIX Dus hier Memorie (blz.21v^o)

¹⁶⁴ SAP 364, 35v^o.

¹⁶⁵ Nord B 7025, 74v^o

¹⁶⁶ SAP 364, 43.

¹⁶⁷ SAP 364, 85r^o

¹⁶⁸ SAP 364, 61r^o, 165v^o, 197r^o.

¹⁶⁹ SAP 364, 256v^o

aan Jan VANDE ZOLE¹⁷⁰ gemeen met Joris DE BUCKERE a° 1564¹⁷¹
Joeres wordt genoemd (met anderen) bij de verkoop van een verbrande hofstede in de Overdam (1564)¹⁷².

Joeres DE BUCKERE, x Coernelye verkopen in de Ieperstraat - a° 1565¹⁷³.
Joeres DE BUCKERE is genoteerd op folio 119 en Jehan DE BUCKERE betaalt voor de huur van een lijn land in de parochie van Sint Jan en Loys VAN ZUUDTKERKE, folio 100 betaalt voor de fruit boomgaard in de Mesenstraat. Die behoorde aan Joeres (Georges) (1570).

Er ligt ook land aan het Hoflandleen in Westvleteren en daar betaalt Jaspas DIEDEMAN voor. De 16 roeden in Sint Bertinusparochie aan de eerste overdracht waren verhuurd aan Paschier WIJTS met vruchtgebruik aan de weduwe van Jehan VANDEN KERCKHOVE voordien weduwe van Jehan VAN HAZEBAERT.

Er is nog een verkoop in 1577 door Joeres en Cornelia. De grond aan de Leugenbeek verkoopt hij voor het deel dat hij erin heeft aan de mede-eigenaar Jan PELGHERIM, eveneens in 1577¹⁷⁴.

Jan DE BUCKERE koopt van Andries DE BUCKERE a° 1561¹⁷⁵ en hij verkoopt in de Papestraat a° 1561. Hij heeft dat jaar nog altijd goed in de Edewaerthoek.

Op 29 maart 1562 verkoopt Eloy DE BUCKERE samen met Jan VAN DER MERSCH goederen aan de Overdam. De transactie gebeurt bij procuratie. Het goed wordt opgekocht door Joeres DE BUCKERE. Eloy verkoopt samen met zijn vrouw Catherine en zijn dochter Jaeckemyne aan Jaeneke, de weduwe van Bartholomeus DE BAERDEMAEKER, geboort, op 14 weedeant 1563¹⁷⁶.

SAP 364, 4 dec 1564, 325r° is er melding van een verbrand erf in de Overdam. De huisvrouw van Eloy DE BUCKERE is in de marge vermeld. De verkoop gaat tussen Pieter VRAMBOUT, gehuwd met Jaeneke en Steven CAENEN.

Raes (Erasmus) DE BUCKERE is tenslotte verbannen. Hij bezat gronden in de Oosthoek. Hij poortert in Leiden in 1577 en er is geen plaats van oorsprong aangegeven¹⁷⁷.

Raes DE BUCKERE, x Beiken (Bertien) verkoopt in de Oosthoek - a° 1565¹⁷⁸. Ze zijn in 1563 vernoemd als eigenaars in de Edewaerthoek. Hij verkocht in 1559 en 1561 in de Oosthoek en in de Pezelhoek, maar koopt in de Edewaerthoek.

Gillis DE BERGH, zv Jacob en Raes DE BUCKERE¹⁷⁹ zijn voogden van de

¹⁷⁰ Zie verder.

¹⁷¹ SAP 364, 296r, 315v°.

¹⁷² SAP 364, 314v°-315r°.

¹⁷³ SAP 364, 342r°.

¹⁷⁴ SAP 365, 140r°, 154r°.

¹⁷⁵ SAP 364, 182r°, 210v°.

¹⁷⁶ SAP 364, 273r°

¹⁷⁷ Het beloofde land artikel over Vlaamse emigratie Engeland - Leiden, John DESREUMEAUX, blz. 103.

¹⁷⁸ SAP 364, 352r°.

¹⁷⁹ SAP 364, 316v°.- Raes DE BUCKERE zou wel eens Erasmus DE BUCKERE kunnen zijn. Hij was

kinderen van Jan DE BERGH, gehuwd met Jaeken – a° 1564.

De huur van zijn grond wordt na de veroordeling betaald door Abel VANDEN AMEELE zowel van de grond in de Oosthoek als de grond in de Haeghebaerthoek. De grond in de Edewaerthoek wordt verhuurd aan Jehan VAN HEEDE¹⁸⁰. Jehan BAERT, zoon van Gilles betaalt eveneens huur voor de 2 gemeten en half in de Oosthoek.

Erasmus (Raes DE BUCKERE) heeft ook grond in Vlamertinge en daar betaalt Pierre MARTIN huur voor.

Andries DE BUCKERE koopt in de Eekhoek en in de Watoustraat (1574). Hij staat als pachter op de akte rond een onderneming op de Oude Markt in 1576. Fransoys FOLCKE koopt als voogd van de kinderen van Andries in de Oosthoek (1576), In 1577 is hij eigenaar in de Hipshoek.

Nicaise DE BUCKERE, gehuwd met Kathelyne, is vernoemd bij zijn broer Hansken en Joeres. Zelf koopt hij in de Peperstraete (nog eigenaar in 1560) en op de Overdam in 1559 van Anthoine DE WAILLY.

Aan de Watoustraat in de Eekhoek koopt hij het huis waar Pieter WAELS¹⁸¹ overleed (*ghereserveert hommelkete en peerdestal*), 13 gemeten in de Watoustraat (1574),

Samen met Mr. Pieter DEBUCKERE krijgt hij in bezit: 2 gemeten 16 r. aan de Leugenbeek in 1587¹⁸².

Casen (Nicaise) DE BUCKERE koopt van Jan DE VREE 1 gemet achter de eerste *overdrach* in 1 stuk van 4 gemeten in de Edewaerthoek op 02.12.1559. Het stuk is belast met bijleven van Jan HAEZEBAERTS vrouw en is gemeen met Meester Pieter DE BUCKERE. Malen LIEBAERT en Jan PILGHEREM, de wees van Leinke¹⁸³ staan in de marge vermeld bij de afwinning.

Nicaise DE BUCKERE wordt in 1575 ook nog genoemd wegens een losrente¹⁸⁴. In datzelfde jaar heeft hij eigendom in de Wipperhoek.

Meester Pieter DE BUCKERE, presbyter (priester) verkoopt in de Hamhoek – a°1558¹⁸⁵.

Pieter DE BUCKERE heeft eigendom met de kinderen van Christiaen PLAETEVOET, zoon van Pieter in de Helhoek¹⁸⁶.

11.09.1559¹⁸⁷ Meester, priester en *parochiepape* van Onze Vrouwe verkoopt aan Christiaen MERLEWEYDE, zoon van Clays in de Eekhoek, aanpalers zijn Jan PELGEREM en Jan BART als eigenaars.

Germain SCHOONAERT schrijft in zijn noties dat de familie PILGHEREM aanverwant was.

verbannen en betaalde via Abel VANDEN AMEELE 250 ponden parisis cf. Nord B 7025. Het was eerst 342 ponden parisis, maar ze hebben het oogsten, het drogen van de hop afgetrokken.

¹⁸⁰ NORD B 7027, 108v°.

¹⁸¹ Zie ook Jan CAMERLYNCK en de beschrijving van CAMERLYNCK.

¹⁸² SAP 365, 33v°.

¹⁸³ SAP 364, 147.

¹⁸⁴ SAP 365, 73v°, 131r°, 146v°, 153r°.

¹⁸⁵ SAP 364, 60r°. later in 1557 blz. 343.

¹⁸⁶ SAP 364, 84r°.

¹⁸⁷ SAP 364, 117 v°

Jan DE RECKEMAKER

We vinden die Jan DE RECKEMAKER in een lijst van OPDEDRINCK, blz. 124. Hij vergezelde Jacob DE BUZERE van Ieper naar Poperinge en zat ermee aan tafel. In diezelfde lijst staan Gillis VERMEERSCH, Christiaen METSU, Matheus BEUCKAERT en Karel DE CONINCK.

Jan DE RECKEMAKER was volgens Juliaan OPDEDRINCK een van de *begoede ingezetenen der stad*. Op de 16de lauwe 1556¹⁸⁸ krijgt Catharine VAN DER BEKE procuratie over haar man Jan DE RECKEMAKER, jr. voor een achtste deel. In de verkoop worden nog vernoemd Jacques OUDEGHERSTE, en zijn vrouw Jaeneke en Dieryck MELIS als voogd van Mayke de dochter van Willem VANDER BEKE. Hiermee is al een deel van de goederen van Jan jr. verkocht. Op dat jaar zijn ze eigenaar in de Pezelhoek. De familienamen in deze akte komen nog terug.

Jan sr. en Jan jr. verkopen samen in de Ieperstraat 1556¹⁸⁹

Op 07.12.1556¹⁹⁰ koopt Jan DE RECKEMAKER junior op de Cutter een elst van 3 vierendeel erf *onder de mane*, gemeen met de kinderen van Cornelis HENDERICQ. Het elst is bewoond en de bewoner heeft er huur. Op dezelfde dag koopt Jan senior ¼ van 3 vierendeel erf, waar hij mede-eigenaar is in

¹⁸⁸ SAP 364, 12v^o.

¹⁸⁹ SAP 364, 13v^o

¹⁹⁰ SAP 364, 6v^o.

de Edewaarthoek aan de Lapperstraete.

Er is een wettelijke afwinning en kering door Jaecques OUDGHERSTE op 01.04.1556 waarin ook Jan DE RECKEMAKER jr., Dierick MELIS, voogd van de dochter van Wed. VANDER BEKE vermeld staan¹⁹¹.

Op 15.12.1558¹⁹² zijn er vier akten waar Jan DE RECKEMAKER, zonder vermelding jr. of sr. kering doet, het gaat om de Leverstraat, de Casselstraat en de Watoustraat. De betrokkenen zijn Hendrick GHYSELBRECHT en huisvrouw Marie, die verkopen: het huurhuis van Jacop MELIS en dat waar Lauwers PUENT (DEPUYDT?) woont, en waar Bartholomeus DE BARDEMAKER huurt.

Op 13.02.1558 (1559 n.s.) is Jan junior vernoemd als schepen op blz. 93 r° van SAP 364.

In de Lyssenthoek staat hij als verkoper-voogd aan Jacop LOODYCK voor het bastaardkind. Hij verkoopt een goed (1/5 van 1/2 gemet ongeveer 6 roeden) aan de Dasdreef¹⁹³. Het goed is gemeen met ooms en moeie. Jacop LOODYCK klaagt later *naerhede*.

Jan junior is aan de Bruggestraat (Edewaarthoek) samen met Willem DE ZELVERE, uit Ieper, eigenaar in 1559.

Rond het kind van Jan jr. zijn de vier akten voorgaand (08.05.1559) verkopen van Jan DE RECKEMAKER sr. aan de huisvrouw van Henderyck GHYSELBRECHT¹⁹⁴.

Vanaf 1560 is Jan DE RECKEMAKER senior zeker eigenaar in de Ieperstraat. Op 08.06.1560 verkoopt Ghelein VAN DE WALLE in de Hamhoek aan de Krombekestraat. Philips HELLINCK koopt voor Henryck GHYSELBRECHT. De gronden zijn gezamenlijk goed van Willem DE RECKEMAKER en Andries GILLES. Pieter RAVEL woont op dat goed¹⁹⁵. Een Willem DE RECKEMAKER is in Leiden genoteerd als poorter 16 juli 1577.

Jan DE RECKEMAKER senior heeft op 01.04.1559 eigendom in de Lyssenthoek. Hij wordt ook vermeld in de Edewaarthoek aan de Roobaertbeek 1558. Hij koopt van Jaekes OUDEGHERSTE 3 gemeten ongeveer 1 vierendeel elstland, erf en catheilen, koopt van Bervoet in de Lyssenthoek. Er staat een deel van het verkochte huis in de Ieperstraat op de koop (17 lauwe 1558), beneden de stenen brug, op Jan DE RECKEMAKER senior die er west aan paalt.¹⁹⁶ In dat huis woont op dat moment Fransoys PILLAERT, vooraan is het aan Jacop LOODYCK.

¹⁹¹ SAP 364, 22 r°.

¹⁹² SAP 364, 79r^o

¹⁹³ SAP 364, 101v^o-102r^o

¹⁹⁴ SAP 364, 105v^o.

¹⁹⁵ SAP 364, 154

¹⁹⁶ SAP 364, 59v^o.

Lijssenthoek Military Cemetery

Op de 12de van de weidemaand 1559: Jan SLUSEMAN koopt van Pieter DE LAHAYE en Danel COERNHUUSSE, voogden van het kind van Jan DE RECKEMAKERE, jr. Dat goed is al in gemeenschap met SLUSEMAN. Het ligt in de Oosthoek.

Op 18.12.1559¹⁹⁷: DE RECKEMAEKERE Jan jr. koopt van Malen FERMYN ½ van 5 vierendeel zaailand in de Haeghebaerthoek. Bij de aanpalers weer de namen van DE LAHAYE, CORNHUUSSE als voogden Jan DE RECKEMAKERE, jr.

Op 27 weidemaand 1559 koopt Pieter DELAEYE¹⁹⁸ ¼ huis, erf + cat. in de Noordstraat waar hij al een deel van heeft. Daar woont Jan DE BUTTERDROGHERE.

In 1561¹⁹⁹ wordt de helft van het huis waar Jan RECKEMAEKERE woont, aan het Rekhofstraatje, verkocht aan Jan DE RECKEMAEKERE. Die helft is eigendom van de vrouw van Jacob SANNEKIN.

11 september 1564: we lezen in SAP 364 blz. 319 dat er een kering gebeurt door Jaekes OUDEGHERSTE. De akte vermeldt de koop, door Maertin VANLOOSVELD, van de goederen van Jan DE RECKEMAEKER, en Kathelyne, zijn vrouw, een behuude hoofstede in de Papestraete achterwaerts in de Honsgraecht²⁰⁰.

De notities in Rijsel vernoemen Gadifer WYTS en Jehan VAN BETHLEEM die voor de banneling Jehan DE RECKEMAKER 940 ponden parisis neertellen. Er is een regeling tegenover de weduwe. De ontvanger noteert verder een

¹⁹⁷ SAP 364, 127r^o.

¹⁹⁸ SAP 364, 11r^o.

¹⁹⁹ SAP 364, 195r^o.

²⁰⁰ SAP 364, 312r^o, 1564, dus pas gekocht?

betwisting. Jehan BEDDELEEM is klerk van de verkopen in Poperinge²⁰¹ en in 1568 brengt hij 351 ponden 4 schelle en 5 deniers parisis als opbrengst van de verkoop van de goederen van de banneling Christiaen METSU. Als Jan DE RECKEMAKER banneling is, staat er een schuld in de rekenkamer genoteerd van Lauwereins PELGRIM (PILGREIN) *d'achapt de la taille d'une mesure de boys (bois) a coppe* – gekapt bos²⁰². Ook Bathazar NAVITUS moet betalen voor kaphout.

In 1569 moet de weduwe 30 ponden parisis betalen voor het huis in de Gasthuisstraat omdat Jan banneling was. Het huis staat op de grond van Robert VAN BETHLEEM. Verder op blz. 102v^o staat geschreven dat de weduwe van Jehan DE RECKEMAKER, zoon van Guillame 63 ponden parisis moet betalen voor de huur van de arend in de Ieperstraat, waarvan een deel behoort aan Franchois DE SCHOTTERE. Jacques DE RECKEMAKER moet betalen voor de huur van een huis en leerlooierij die in delen (48sten) behoorde aan Jehan. Lieven BOLLAERT moet huur afdragen wegens het vierde van een huis in de Ieperstraat (36 ponden parisis). Een vierde van dit huis is aan Franchois DE SCHOTTERE²⁰³.

De goederen in Sint Jan en in de Edewaerthoek waren in huur aan Guillame ABSOLOEN. Hij moest 21 ponden parisis betalen omdat Jehan DE RECKEMAKER verbannen was (1570). Nicolaas METSU²⁰⁴, Jehan BOEYN²⁰⁵, Franchois QUETSTROY, Charles RUTSAERT, Theodore MELIS (waarvan een deel behoort aan de weduwe van Guillame VANDERBEKE, Jehenne CANIN) zijn genoteerd in verband met Jan DE RECKEMAEKER om de confiscatie van zijn goederen in Rijsel. Aan de orde zijn: opbrengsten aan de Pereboomdreve, aan de vaart, in de Helhoek, in Proven, zelfs van een bos dat onderwerp was van een proces voor de Raad van Vlaanderen.

Er is een Jan jr., zoon van Jan sr. en er is een Jan zoon van Willem. Dat maakt het niet makkelijker. Jan sr. is voogd van de kinderen van Jan BAERT en er is een Jan voogd van de kinderen van Henderyck GHYSELBRECHT (1561): ze onderhandelen over een eigendom aan het Gervelgat.

Jehan DE RECKEMAKER bezat ook samen met de kinderen van Gillis DEZELVERE (Rijsselse tekst DESELVERE).

Er wordt in 1561 ook een **Diederick DE RECKEMAEKERE** (Theodorus) genoemd. Hij verkoopt op de nieuwe markt aan Anthoine de WAILLY. Pieter MELIS heeft in 1575 procuratie over Jaekes DE RECKEMACKERE, gehuwd met Leonora (in Veurneambacht verleend) in verband met goederen uit de Ieperstraat die opgekocht worden door Steven BEAUGRANDT. Het betreft 5 delen van 1/12 waar ook sprake is van

²⁰¹ Volgens het document in Rijsel was hij de ontvanger van de aangeslagen goederen in Poperinge sinds 1566, zeker tot 1569.

²⁰² Rijsel Nord B 7025, 78r^o.

²⁰³ Rijsel Nord B 7027, 102.

²⁰⁴ Rijsel Nord B 7027, 112-113 voor de volgende.

²⁰⁵ Ergens lazen we dat dit wellicht DU BOIS is?

huidevetterij cuppen en steenen in de Ieperstraat²⁰⁶. In 1576 wordt er via MELIS gehandeld over het huis in de Ieperstraat aan het rekhof²⁰⁷ tot aan de beek. In 1576, Steven BEAUGRANDT woont er ondertussen, worden 5/8 van het huis verkocht door Jan DE RECKEMAEKER's weduwe, Catherina VANDER BEKE²⁰⁸.

In Leiden vinden we **Willem DERECKEMAKER** als *bayewever*. Hij is daar gehuwd met Claeseke en heeft drie kinderen: Suzanne, Mayke en Barbara. Hij woonde daar in 1581 al 5½ jaar. Zijn vader heet Jan en zijn moeder Mayke.

Het zou dus ook die Willem kunnen zijn die we in Poperinge aantreffen in 1557 – 1564 in de Ieperstraat aan het *keuckenmarktstraetke*²⁰⁹. In 1564 gewaagt men van Jan zoon van Willem²¹⁰.

We merken dat we van die familie wellicht de meeste verwijzingen vinden in het Poperings archief.

Jan BUTTERDROGHER

Van Jan DE BUTTERDROOGHER²¹¹ is wel meer te vinden. We vinden hem als verkoper in de Lyssenthoek samen met Ghelein DELAHAYE, Malen²¹² LAUWERE(YS), Jacop DELAHAYE en Daniel COERNHUUSSE, als voogd van Jan DE RECKEMAKER, jr. bastaardkind²¹³ aan de Dasdreef. Ook in de Pezelhoek had hij goederen. In de Edewaerthoek verkoopt hij samen met o.a. Fransoys METSU in 1559.

We weten dat Jan in de Noordstraat woont in 1559.

We vinden weer een gelijkaardige combinatie Pieter DE LAHAYE, Maelen LAUWERS (LAUWERIN?²¹⁴) en Jan DE BUETERDROGHER. Hier koopt Pieter het huis en erf, achterwaart naar het erf van Mayke, de dochter van Jan GODUUT. Het staat, van dat laatste erf komende, tussen de koop en de eigendom van Jacop DE VREEDE naar de Hondstraat met een gang. Het is gesitueerd op de Noordstraat (Gasthuisstraat). Datum: 12 weidemaand 1559. Oost: Jacop DE BREDE, west: Jakes LE FIEFE. Belast met 4 s.p./jaar voor Sint Bertinus. Met Jakes LE FIEFE wordt de *oosiedrop*, het regenwater dat van het dak drupt, geregeld. Dat huis is bewoond door Jan BUTERDROOGHER en is gemeen met Pieter DE LAHEYE en het kind van Jan

²⁰⁶ SAP 365, 83r°, 112r°.

²⁰⁷ Merkwaardig detail DE RECKEMAECKERE woont aan het Rekhof. *Een rekhof blijkt geen land of erf te zijn waar laken werd gerek, maar (wellicht) een lang uitgestrekt lap grond. Er blijken meer stukken grond op die manier benoemd te zijn.*

²⁰⁸ SAP 365, 117 r°.

²⁰⁹ SAP 364, 43.

²¹⁰ SAP 364, 175r°.

²¹¹ SAP 365, 247. 26-10-1616. Jan ende Denijs BUTTERDROGHER *over henzelve ende per procuratie over Jeanneken en Laurence hunne respectieve huusvrouwen*, ghepasseert voor Pieter GHEENS, Notaris te Leiden op 11 Juni 1615, gherepresenteert bij procuratie door J. B. VANDEKINDEREN.

²¹² Ingeschreven als Maillaerd.

²¹³ SAP 364, blz. 102r°.

²¹⁴ Maillaerd (Maelen) LAUWERIN is verbannen. In Rijsel lezen we dat zijn vrouw 36 ponden parisis aangerekend wordt

DE RECKEMAKERE Jan, jr.²¹⁵.

In 1562 heeft Jan BUTTERDROOGHERE 12 jaar huur in de Noordstraat met vrije doorgang naar de Priesterstraat. Hij koopt van Clays DE BUTTERDROEGHERE x Myncken 16 roede, + cat. + 1/3 van huis en hofstede gemeen met Joeres DE BRUNE en de kinderen van Pieter VAN DER CRUSSE in de Pezelhoek op 15.03.1562²¹⁶. Dezelfde dag koopt hij van Mael LAUWERS een behuisde hofstede, waar hij woont in de Noordstraat (Gasthuisstraat) achterwaarts tot aan Clays BAROEN met *vrije lijdinge te Papestrate* (Priesterstraat). De *aanpalers* zijn de Abdes van Merkem en de dis van St.-Bertinus.

In 1563 komen we te weten dat er een BUTTERDROGHERE is die gehuwd is met Madeleene. Zij verkopen aan Jan BROEDERS – ook geen onbekende naam²¹⁷.

Hendrik van Brederode zei tijdens een feestmaal: J'ai bu à la santé des Gueux! Vive le Gueux!

Op 15 lauwe 1564²¹⁸ doet **Jacob BUTTERDROGHERE** de kering bij een verkoop in de Edewaerthoek. Het gaat om goederen aan 't *Beleetstraytke*.

26.05.1567 wordt het goed van Jan DE RECKEMAECKERE aangeslagen voor 23 ponden 12 schelle 3 deniers parisis aldus de notities in Rijsel.

Wie Jehan DICKE dict DE BUTTERDROOGHERE is moet in dat kluwen wellicht te vinden zijn. Hij moet betalen voor het huis dat hij bewoont in de Noordstraat en gronden die liggen in de Pezelhoek op de Coppennollestraat.

²¹⁵ SAP 364, 109r°.

²¹⁶ SAP 364, 262v°.

²¹⁷ SAP 364, 298r°.

²¹⁸ SAP 364, 328v° – twee akten.

Dit was de eigendom van Jehan DE BUTERDROOGHERE, banneling 1569²¹⁹.

Op 8 maart 1574 wordt Jehan BUTTERDROGHERE uitgesloten van het generaal-pardon²²⁰. Zijn vrouw, Leen, wordt genoemd in 1573. Ze verkoopt in de Noordstraat het huis, waar Augustin CREUS woont, met de stallen aan de bewoner. Gheleyn DE LAHEYE is haar bijstaande man. Op dat ogenblik is Jan wellicht in de boeien of ondergedoken. Toch wordt hij nog enkele jaren genoemd. Bij A. L. E. VERHEYDEN *Le conseil des troubles* staat cijfer 21 onder C.T. Bij DECAVELE vinden we hem niet en ook niet bij OPDEDRINCK.

Op 15 maart 1573 koopt een Jan DE RECKEMAECKERE in de Edewaerthouck. Gaat het nog over dezelfde Jan? In mei 1574 gaat het om een Jan DE RECKEMAECKERE, die gehuwd is met Mechelyne. Een Jan heeft tevens goederen in de Haeghebaerthoek 1577. En Jan en Magdaleene verkopen nog in 1577 in de Pottestraat aan Jan MAERTEN, in 1578 in de Hamhoek aan Pieter ELLIEUL.

We zien later een **Steven BUTTERDROOGHERE** opdagen. In 1584 is er een huwelijk van een Jan BUTTERDROGHERE in Leiden (07 april 1584). Zijn kozijn kleermaker is getuigen en Grietgen UYTENDAELE is zijn partner uit Poperinge. Haar zus Janneke is aanwezig. Binding met Poperinge is duidelijk. Zekerheden zijn moeilijk vast te leggen.

Leiden, de gerestaureerde Lokhorstkerk²²¹. Duidelijk accent op preek en bijbellezing.

Donijs DE BUTTERDROGHER is schoenmaker van Poperinge en wordt genoteerd in Leiden juni 1596.

De families PLAETEVOET en LIEBAERT

De naam **Jan PLAETEVOET** is ook nog later te traceren. Er is een Jan PLAETEVOET peter in Sint Bertinus in 1592. In 1557 en 1559 is Jan aanpaler in de Haeghebaerthoek²²². In 1564 koopt Jan DATEN in het Gervelgat de eigendom onder de cateilen van Jan PLATEVOET²²³. In 1573 heeft een Jan PLATEVOET goederen aan de Waterlooop in de

²¹⁹ NORD B 7027, 103.

²²⁰ Genraal pardon: een amnestieregeling die aan het begin van de Tachtigjarige Oorlog door het bewind van Requesens aan de Spaanse Nederlanden, meer bepaald aan de opstandige steden, werd voorgedragen. De afkondiging had plaats op 6 juni 1574.

²²¹ De Lokhorstkerk is een religieus gebouw in de Pieterswijk in de binnenstad van de stad Leiden in de Nederlandse provincie Zuid-Holland. De gecombineerde doopsgezinde en remonstrantse gemeenten houden er hun erediensten. Het is een rijksmonument.

²²² SAP 364, 58v^o, 126v^o.

²²³ SAP 364, 322r^o.

Edewaerthouck. In 1574 koopt hij grond bij in de Hipshoek.

Jan PLATEVOET zoon van Chrispiaan en Jaeneken verkoopt gras uit het goed van Chrispiaan aan Jan DE BREEDE in de Hipshoek in 1576 (Jan is zoon van Jacob, eigenaar²²⁴). In hetzelfde jaar lezen we dat Jan zv. Chrispiaan ook een broer Chrispiaan heeft met samen eigendom in de Haeghebaerthoek.

Jan zoon van Willem *verlaeght* aan Pieter PLAETVEOET in de Hamhoek in 1588.

VERDOENE Joannes koopt van **Lauwers PLATEVOET** 1 gemet 3 roeden elstland + erf + cat. in de Eekhoek. Noord ligt de Zwijnlanddreve (13.03.1558).

Lauwers PLATEVOET verkoopt aan Clays DE BREE – 1.02.1556. Pieter ROELENS koopt van Lauwers PLAETVEOET – 7 vierendeel 2 roeden elst in de HAMHOEK – 15.06.1560.

Lauwers PLAETVEOET is gesitueerd in de Hamhoek – 27.04.1561.

Lauwers PLATEVOET is gesitueerd (zuid) en aan de Zwinlantdreve (rechts) aan het goed van de Dis van St.-Bertinus op 31 januari 1562.

Pieter LAMMELES koopt o-w aan Lauwers PLATEVOET in de Hamhoek – 15.02.1562.

Jacob DE WAEGHEMAKERE koopt van **Wullem PLATEVOET** 1 vierendeel 15 roeden land aan de Casselstraat op 18.03.1559.

Wullem PLATEVOET en Jaeneken zijn vrouw verkopen goed in de Hamhoek, noord eraan het goed van Lauwers PLATEVOET in 1562 en in 1563. In november 1563 verkopen ze in de Eekhoek.

Wullem PLATEVOET laeght met Cristian BERGHOF in de hamhoek – 4 weidemaand 1562.

De notitie *waer Lauwers PLAETVEOET overleet*, vinden we in een akte van verkoop, gemeen met Jan CRISTIAEN op 14 mei 1564 in de Eekhoek: Papelanghemersch. Willem heeft nog eigendom in de Hamhoek in 1573. Hipshoek. Wullem PLAETVEOET verkoopt op dat moment aan Jan CHRISTIAEN²²⁵ in 1577.

Pieter PLAETVEOET, zoon van Jan koopt meerdere keren aan Johan BAERDT, zoon van Pieter en Claire op 22 okt 1564 in de Helhoek. Daar is hij al eigenaar²²⁶. Later, in 1573, koopt hij in de Hipshoek aan de Wulfhullestraat in de buurt van de weduwe Christiaan PLATEVOET. In 1573 wordt Pieter genoemd als gehuwd met Francyne. Hij heeft dan eigendom in de Haeghebaerthoek. Iets later gaat het over Pieter, zv. Chrispiaan gehuwd met Francyne die koopt van Jan in de Hipshoek²²⁷. Hij koopt er van broer Jan en vice versa. Hij verkoopt aan Eloy MOOREEL in 1574 van zijn eigendom in de Haeghebaerthoek. In 1574 heeft hij eigendom in de Helhoek.

Uiteindelijk laeghen Pieter PLAETVEOET en Jan zoon van Willem in de Hamhoek in 1589.

²²⁴ SAP 365, 104v°

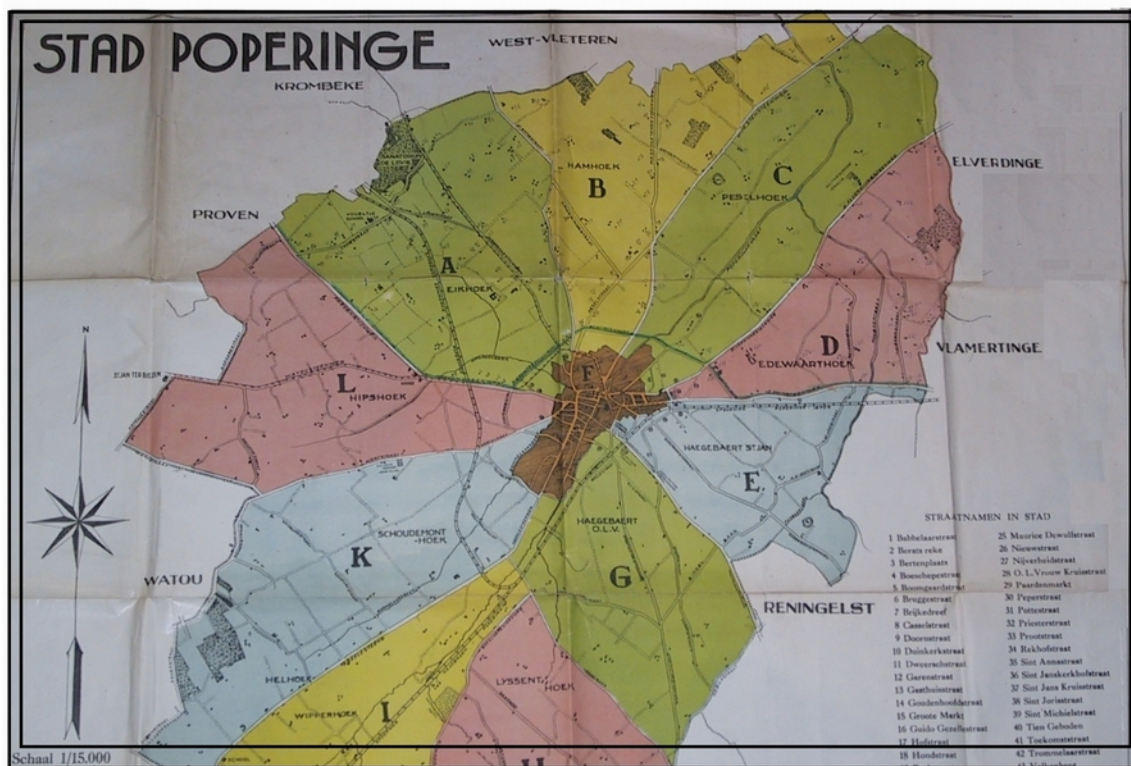
²²⁵ SAP 364, 97r°, 143r°, 156r°, 233v°, 255r°, 261r°, 340r°.

²²⁶ SAP 364, 322v°.

²²⁷ SAP 365, 36v°.

Pieter PLAETEVOET, gehuwd met Jaeneken verkoopt land in de Eekhoek in 1588.

Er zijn meerdere verwijzingen naar **Christiaen PLATEVOET** en Christiaen zoon van Christiaen PLATEVOET. Christiaen zoon van Pieter PLATEVOET koopt in de Helhoek op 13.02.1558 van Ghelein SIER (nog als wed. in 1576). Ook de kinderen Pieter DE BUCKERE worden in dat verband genoemd.²²⁸ Christiaen zoon van Pieter²²⁹ is meer vernoemd in 1557. Er woont een Christiaen PLATEVOET in de Hipshoek in 1563. In de Haeghebaerthoek verkopen Christiaen en Margiete in 1574. De erfgenamen van Christiaen zijn vernoemd als bezitters in de Hipshoek naast Jan PLATEVOET.

Deze kaart geeft ons een idee van de hoeken in Poperinge. Opgelet de kadasterletter valt niet samen met de grenzen van de hoeken, maar helpt de hoek localiseren.

In 1558 vinden we de erfgenamen van **Pauwels PLATEVOET**. In dat zelfde jaar wordt ook **Ghelein PLATEVOET** genoemd. De voogden van Gheleins kinderen waaronder Christiaen PLATEVOET kopen aan de Leugenbeek in de Wipperhoek op de laatste sporkel 1557²³⁰.

Mahieu PLAETEVOET is na juli 1562 verbannen omwille van zijn aanwezigheid bij een preek in Boeschepe.

Jooris PLATEVOET, gehuwd met Mechelyne (lyncken) vinden we in 1576 in de Haeghebaerthoek. Ze verkopen in 1577. onder het hoofdmanschap

²²⁸ SAP 364, 84r°, 93r°.

²²⁹ We vinden zelfs eenmaal het woord hoofdman Pieter PLATEVOET (Helhoek 1556 SAP 364, 35r°)

²³⁰ SAP 364, 66r°, 99v°.

van Christiaen PLATEVOET.

Joos PLAETEVOET, madelaar in het sterfhuis van Dieryck ROEN en Joos PLAETEVOET, gehuwd met Cornelia verkopen aan Fransoys DE VOS in 1589 op de Overdam.

We mogen ons hier wellicht niet laten verleiden de familie PLATEVOET in Poperinge te verbinden met Jacob PLATEVOET, bij H. Q. JANSSENS vernoemd als hervormde predikant begin 1600.

De familie LIEBAERT

Jan en Christiaen LIEBAERT vinden we wel bij OPDEDRINCK.

Christiaen was afgestudeerd in de rechten²³¹. **Christiaen LIEBAERT** is uiteindelijk verbannen. Jacques MELLEVEDE betaalt 36 ponden parisis voor 9 gemeten bij de Gapaerd in de Hipshoek. (1570) Nicolaas MELLEVEDE betaalt voor 1 gemet en een vierendeel in de Edewaerthoek 40 ponden parisis aan dezelfde Christiaen. De familienaam is naar ons aanvoelen MERLEVE(Y)DE. Een ander stuk is gehuurd door Rouland HAEGHEBAERT. De weduwe is ontzien. Het vruchtgebruik van 1/5 van een hoppelveld in de Eekhoek hoorde eigenlijk aan de vrouw van Pieter VRAMOULT. Er wordt wel genoteerd in Rijsel dat dit deel ook moet vergoed worden als die vrouw, Jehenne, sterft.

In de Helhoek lagen 32 roeden die Christiaen gemeen had met de drie kinderen van Barthelomeus DE BAERDEMAEKERE en die verhuurd waren aan Marcx DE ROODE voor 7 ponden parisis per jaar. Deze huur blijft aan de weduwe²³².

Het bos in het Westzwinland behoorde aan de voornoemde Jehenne, gehuwd met Pieter VRAMMOULT. Ze behield daarvan het vruchtgebruik.

Christiaen is wellicht gehuwd met een Jaeckemyncken. Ze verkopen samen aan Jan DE BACKERE in de Hondstraat (december 1560)²³³.

Christiaen bezat bijna in alle hoeken (ook Gervelgat 1561, Hipshoek 1562, Leverstraat en Overdam 1563. Het bezit in de Hamhoek was in huur aan Colaerd DE BERG.

Er is eveneens genoteerd omtrent **Diederick** of **Theodorus** LIEBAERT. Er zijn meerdere bedragen over zijn confiscatie (07.05.1566) van 174 ponden 7 deniers, in 1567 68 ponden 6 schelle 5 deniers, op 08.01.1567 113 ponden 3 schelle 6 deniers parisis, op 20.10.1567 82 ponden 8 deniers parisis²³⁴. Onder het Calvinistisch bewind noteren we hem om de *Ontfanck vande stallen inne tVleeschuus*²³⁵

Ontfaen van Dierijck LIEBAERT over de huere van een vleeschstal van eenen jaere ghevallen te Paesschen xv^f tachtentich ten pryse van drie

²³¹ OPDEDRINCK, o.c. 127.

²³² NORD B 7027, 112.

²³³ SAP 364, 173r^o + v^o.

²³⁴ Nord B 7025, 76.

²³⁵ INV: *Angaende tVleeschuus onder de Halle es jaerlicx verheurt te Paesschen, elck stal an diversche personen zoo hiernaer volcht.*

scellynghen zes pennynghen grooten tsiaere. Dus hier 3 schelle 6 deniers.

In de Eeckhouck²³⁶ koopt **Bartholomeux LIEBAERT** de eerste splete van vier van de genoemde hoek aan de proost in 1579.

Hij is als verkoper al genoemd in 1558 in de Schoudemonthoek.

Malen en Caerle LIEBAERT zijn als wezen van Christiaen genoteerd in de Edewaerthoek in 1558.

Voor de genealogen is er zeker stof. In december 1558 is er een verkoopt door **Jan LIEBAERT** in de Oosthoek. Het stuk is gemeen bezit met Jan DE RECKEMAECKERE en het bastaardkind. Jan is volgens deze akte gehuwd met Jorineke DELAHAYE. Haar vader overleed in de Noordstraat²³⁷. In 1573 is er een Jan zoon van Dierick LIEBAERT vernoemd evenens in de Noordstraat. Aan de verdere speurders uit te zoeken of het over dezelfde gaat. Hij is gehuwd met een Mayke en heeft later in 1575 goederen op de nieuwe markt.

Jacob LIEBAERT woont in de Schoudemonthoek.

Ghelein LIEBAERT woont in de Haeghebaerthouck en is gehuwd met Pernelleke (in 1562 verkoopt hij aan Pieter VLAEMYNCK de helft van de meulewal in de Ieperstraat) en heeft verder bezit in de Edewaerthoek, verkocht in 1564.

Willem LIEBAERT overleed in de Edewaerthoek voor 1564²³⁸.

Nog iets later lezen we over Bertholomeus LIEBAERT.

Willem CARPENTIER

Willem CARPENTIER wordt de *geuseclocke* genoemd omdat er in de beschuldiging gewag wordt gemaakt van zijn publiciteit in de lakenhalle²³⁹.

Pieter WAELS

Volgens Germain SCHOONAERT wellicht de zoon van Pieter²⁴⁰. Er is inderdaad meer te vinden over zijn connecties met Jacob VAN HEULE, de edelman, en de beruchte CAMERLYNCK. Ook J. H. BEKOUW in zijn artikel over de emigraties uit Belle, Poperinge en Hondschote kent de figuur²⁴¹.

Samen maken ze een levensschets op waar ze hem situeren in de Sint Jans Kruisstraat in 1566-67, in 1567-73 als rebel en terug in Poperinge in 1573-74. Kan bewezen worden dat Mahieu de vader van Pieter WAELS zou zijn?

Hij zou met CAMERLYNCK nog Nieuwpoort hebben willen veroveren.

In de speurtocht kunnen we wellicht ook Spanjaersdale preciezer lokaliseren.

We vinden in SAP 364 de kinderen van Boudewijn WAELS. Pieter WAELS overleed in de Watoustraat (Eekhoek), zoals eerder reeds vermeld²⁴². In de

²³⁶ INV: Eeckhouck Thienen inhoudende vier spleten CCB 38v°.

²³⁷ SAP 364, 86r°.

²³⁸ SAP 364, 296r°.

²³⁹ OPDEDRINCK, o.c. 124. 02 oktober 1565.

²⁴⁰ *Bijdrage tot de 16de-eeuwse familiegeschiedschrijving in het Westkwartier* door Germain Schoonaert In : Westhoek. Genealogisch jaarboek, 1988, V, pp.129-146

²⁴¹ 's Graevenhaeghe 1954, deel VIII, 108.

²⁴² SAP 365, 47v° (1574). Westhoek 1988, 129 artikel G. SCHOONAERT over Pieter WAELS.

Pezelhoek zijn er goederen waarvan de erfgenamen van Clays BEAUGRANT en Boudewyn WAELS eigenaar zijn. Pieter VAN BAMBEKE is voogd van de kinderen van Mael WAELS²⁴³.

Martin TELLIER en Morand VAN OKEGHEM

In de laatste jaren van de XVI^{de} eeuw wordt er vooral gerapporteerd over de Oostendse *boeven*. De stadsmagistratuur is dan na het Calvinistisch bewind, waar we bij OPDEDRINCK niet veel van lezen, actiever pro-Spaans. We horen in die periode over de terechtstelling van Martin TELLIER

Hij is geen Poperingenaar. Hij wordt ook niet veroordeeld om zijn *geusche* ideeën. Hij verhinderde de wachters hun werk te doen en liep rond met *zeker penneken met briefekens inhoudende seker characteren ende andere superstitieuse snootheyd, 't welcke niet en dient dan om eenighe dieverie ende ongoorloofde zaecten te doenen verbooden zoo wel bij de gheestelicke constitutien als bij de weerelicke rechten.*

Hij wordt voor tien jaar verbannen uit Poperinge.

Morand haalde zijn *infectie* in Holland waar hij de *abominabele* ziekte van het Calvinisme opdeed. Meer nog, hij gaf boeken door aan Ghelein VITSE In zijn proces worden mededaders aangeduid nl. Adriaen NIDTS met de bijnaam *Ghietleughen*, Andreas STAMERAERE, en een vijfde²⁴⁴.

Papestraat of Priesterstraat

²⁴³ SAP 364, 158r^o, 159r^o, 162v^o (1560).

²⁴⁴ OPDEDRINCK, o. c. 166.

Ghelein DE ZOUTER

Eén van de eerste slachtoffers van TITELMANS was de onderpastoor van de Sint-Jansparochie, Gheleyn DE ZOUTTER, die door de actie van TITELMANS moet betalen. En dat niet alleen, Pieter TITELMANS legde ook beslag op zijn huis in de Ieperstraat *De Gulden Valcke*²⁴⁵. Zo blijkt, aldus Guido VANDERMARLIERE, uit de akte die we in de halmen vinden.

De conclusie is nogal snel getrokken. Uit de akte is duidelijk dat er een som geld (12 ponden grooten) op de verkoop opgeëist wordt door Pieter TITELMANS. Dit gebeurt bij *appointement* – bij gerechtsdaging. Er moet een veroordeling zijn, maar of hij uit het priesterambt is gezet via TITELMANS is niet onmiddellijk terug te vinden. We schrijven 1560.

Charles DE ZOUTER wordt genoemd in verband Adrien ZANNEKIN. Paschier DE ZOUTTER is besproken in Westhoek in een artikel over de pastoors van Sint-Jansparochie in Poperinge²⁴⁶. Hij studeerde in Parijs en was pastoor in de Sint- Jansparochie te Poperinge in 1528. Pastoor DE GAY²⁴⁷ volgt hem op.

Charles DE ZOUTER wordt genoemd in verband Adriaen ZANNEKIN.

Karel DE CONINCK

Als banneling moet hij 150 ponden parisis betalen, dat is de helft van het roerend goed genoteerd in Nord B 7025. Zoals vroeger gemeld was hij gezel van Jacob DE BUZERE. **Charles DE CONINCKS** weduwe betaalt de helft van de huur aan de rekenkamer voor het huis in de Papestraat (Rue des prêtres, d. i. 12 ponden parisis (1569). Gadifer ROSSEELS en Jacques DENYS wonen op de grond van Karel en betalen elk drie ponden parisis voor aan de Rekenkamer²⁴⁸. Ook Franchois DE GHEELE moet betalen voor grond in Watou

Caerle DE CONYNCK (niet dezelfde) heeft eigendom gemeen met Pieter EVERAERT op de Overdam. Hij koopt in 1576 in de Pottestraat aan de beek, hetzelfde jaar is hij genoteerd met goederen in de Priesterstraat. In 1577/78 koopt hij aan Maercx DE MEULENAERE in de Edewaerthoek wat hij gemeen had met Maercx²⁴⁹

Aangezien we de naam van Jacques DENYS terugvinden vragen we ons af of er hier familiebanden mee gemoeid zijn. In 1571 zijn Jacob DENYS en **Ghileyn DE CONINCK** bij de stedelijke raad. Over Gheleyn DE CONINCK is meer te vinden.

Hij was in de stadsraad in 1568 met Gillis CLAYS – thresorier – Nicolas VAN LANGHENMEERSCH – Jooris VAN GHOOSTEENE – Louwys MAEKEBLYDE – Jan MAERTEN – Franchois VANDE MAERLE – Joos VANDER

²⁴⁵ SAP 364, 183 (G.V. 344 is foutief in zijn verwijzing, zie Croonestucken 35, 2006). – Ook genoemd door Blondeau in *Geuzen in de Westhoek*.

²⁴⁶ Westhoek, 14^e jrg. 1998, 67.

²⁴⁷ Westhoek 2002, II, 81-89..

²⁴⁸ NORD B 7027, 113.

²⁴⁹ SAP 365, 140v^o.

DOENE – Christiaan MELIS – Pieter ROELS – Gillis DOBBELE²⁵⁰ – Clays BEQUE – Gheleyn DE CONINCK. Dat was hij al van vroeger samen met Jan DATEN en Jacob ZANNEKIN. Over zijn dichterlijke deskundigheid wordt zeker nog gepubliceerd.

In 1566 is er een vonnis waar hij het kind van Gheleyn BORRY onder zijn hoede neemt. Gheleyn zal een gewiekste figuur geweest zijn want hij zwichtte het contact niet met de nieuwgezinden en bleef zelf recht in zijn schoenen tot in het bestuur van de stad. Het was als je zijn gedicht leest niet de eerste de beste²⁵¹.

Gheleyn DE CONYNCK en Jaeckemyne verkopen in de Edewaerthoek in 1563.

Olivier DE CONINCK *ghetrouwet hebbende de wedewe van Christiaan VAN DIJCKE in hueren hebbende een huuseken onder **de Halle** verclaerst betalynghe ghedaen thebbene de Bamesse xv^f achtentzeventich zonder acquict.* Hij woonde in de ondertussen bekende huisjes aan *de Halle* en betaalde volgens de confiscatie lijst van het Calvinistisch bewind²⁵².

In de confiscatielijsten van het Calvinistisch bewind rond 1578-79 is Jan DE CONINCK vernoemd (grond onder twee huizen). Hij koopt in de Edewaerthoek in 1561. In 1576 koopt hij nog in dezelfde hoek²⁵³.

Onder de halle. Opgravingen 2010

Pieter DE CONYNCK, zoon van Pieter koopt in de Watoustraat 1559 (heeft er nog bezit in 1573). Hij is gehuwd met Jaeneke en verkoopt aan Danel CAENEN op de oude markt en op de Overdam. Zijn goed paalt aan de beek en het gaat om een bakkerij (1561)²⁵⁴. De weduwe verkoopt in mei van dat jaar aan 't Vijverstraetke en het jaar erop in april in de Werfstraat. Pieter, de zoon van Passchier is later in de akten terug te vinden.

Christiaan DE CONYNCK koopt in de Casselstraat in 1561. Er is een koppel, Christiaan en Maergriete, dat verkoopt in 1563 op de Overdam. In 1577 is er bijleven van de weduwe Chrispiaen DE CONYNCK (dezelfde?) in de Hipshoek.

²⁵⁰ Gillis DOBBEL kocht in de Hamhoek aan de proost de taillie van 2 gemeten land *thalfmaerte xvc neghenen tzeventich maer overmits dat de zelve partye maer vyf jaeren oudt en was heeft hij de zelve maer ghehauwen thalfmaerte xvc tachtentich*. Hem was dat door de ontvanger van de confiscatie verboden: *welcke ic hem verbodt ghedaen hebbe. Den voornomden Gillis heeft bij requeste an burchmeesters ende schepenen vervolcht ende bij apostille vercreghen de zelve betaelynghe hem te moghen valideren midts dat een schamel persoon es blyckende byde zelve apostille ende requeste. Dus hier was niets te betalen.*

²⁵¹ Zie uitgave Guido VANDERMARLIERE 2016.

²⁵² Blz. 4r^o.

²⁵³ SAP 365, 126v^o.

²⁵⁴ SAP 364, 191r^o.

Franchois DE CONYNCK en Baerbele verkopen in de Overdam in 1562.

Arnout BORRY

Online is er een stamboom gepubliceerd die hem laat geboren worden in 1530 in Poperinge: <https://www.genealogieonline.nl/stamboom-ter-haak-boeree/stamboom/I1416/>

Op 24.10.1558 wordt eigendom van Arnout vermeld²⁵⁵ op de Werf. In 1576/77 wordt de weduwe van Aernoult BORRY vermeld op de Eekhoek²⁵⁶. In 1577 moet de wees van Arnout nog tien jaar rente ontvangen²⁵⁷.

In NORD B 7027 worden de huur en de inkomsten van cijnsgronden geregistreerd voor Pieter VANDER MERSCH, ontvanger van de confiscaties van de opstandelingen (rebelles). Bij Jacqueline, de weduwe van Jehan DE VOGHELAERE worden de gelden opgevraagd van de huur die Arnold BORRY kreeg voor zijn huis in de Gasthuisstraat. Hetzelfde gebeurt via Nicolas SOYE (SOHIER?) voor de helft van het huis in de Casselstraat. Zijn vrouw moet ook de huur van het huis uit de Bogaertstraat en voor de drie huisjes in de Eekhoek op de Werfstraat²⁵⁸ ophoesten.

Verscheidene verdachten, die door een spion waren aangewezen, werden van hun bed gelicht, onder meer Arnoudt BORRY, Christiaen DOBBELE²⁵⁹ (genoemd in 1562 in de Koestraat en Schoudemonthoek) en Stan BEAUGRANDT, maar men slaagde er niet in de hand te leggen op Robert VERGELLO en Gelein MOENAERT, die tijdig waren gevlucht, aldus BLONDEAU in zijn boek over de geuzen in de Westhoek. We komen ze zeker nog tegen.

Het valt op dat Pieter MOENAERT geciteerd wordt met goederen gemeen met de weduwe Christiaen DOBBELE in 1573²⁶⁰. Het sterfhuis van Christiaen heeft goederen op de Werf anno 1576²⁶¹.

20.02.1567: wanneer Graaf Egmont vraagt om milder te zijn, zijn er in Poperinge 200²⁶² die daar niet willen van weten.

06.02.1568: Arnout BORRY weigert de prediking te staken. Ze werden met 20 man geroepen om te regelen. Arnold wordt verbannen en zijn vrouw moet 48 ponden parisis ophoesten van de aangeslagen goederen²⁶³.

²⁵⁵ SAP 364, blz. 74R°. Ghelein BORRY is als aanpaler genoemd o.c., blz. 150v° (1560).

²⁵⁶ SAP 365, 96v°.

²⁵⁷ SAP 365, 149r°.

²⁵⁸ NORD B 7027, 97r°v°.

²⁵⁹ SAPP 364, 151v° Gillis DOBBELE op de Nieuwe Markt (1560), 179r°, in Edewaerthoek voogd over de kinderen van Willem (1561) Passchier DOBBELE, de weduwe Jan DOBBELE woont op de Haeghebaerthek (1561), 220 r° Staes DOBBELE en Maeyke in de Noordstraat (1561) en in de Hamhoek (1576, SAP 365, 127r°), 235v° Gillis koopt in de Watoustraat (1562), 237v° + 326 r° Cristiaen (Koestraat en Schoudemonthoek/Casselstraat).

²⁶⁰ SAP 365, 13 v°.

²⁶¹ SAP 365, 97v°

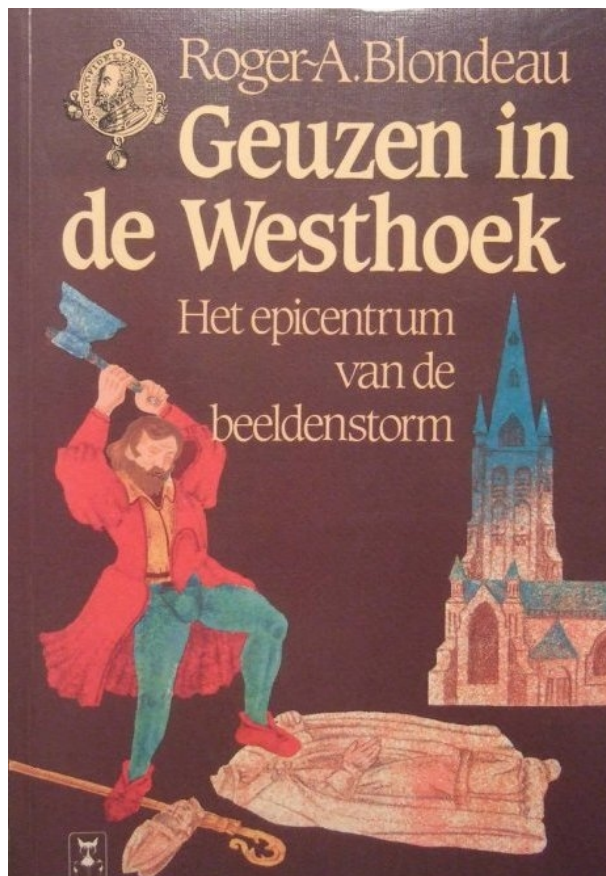
²⁶² Bij OPDEDRINCK, o.c. Blz. 119 is het getal 140 (nieuwe bijeenkomst?).

²⁶³ Rijssel B 7025.

Bij het doopsel in Sint Bertinus worden Nicolais BORRY en zijn vrouw Maria genoemd rond 1595.

E. H. J. OPDEDRINCK verwijst naar een **Robrecht BORRY** die bij de mannen van de draperie zou hebben behoord.²⁶⁴ Hij is in elk geval terug te vinden in het Bogaertstraetke 1561/62²⁶⁵. Tussen 1574-1576 wordt in diezelfde straat Robert BORRY sr. als eigenaar vermeld.

Ghelein BORRY staat in de marge 8 Spoerckelle 1564²⁶⁶ in een *laeghe*, wissel van terreinen in de Schoudemonthoek. Hij is aanwezig bij de *wederlaeghe*. Dit hoeft niet onmiddellijk betekenis te hebben naar de actoren, maar wijst wellicht eerder naar zijn functie in het stedelijk beleid (schepen?). Samen genoemd: Jacob BECKE, Jacob LOODYCK, Lauwys MAEKEBLYDE, Gillis VAN SIMPOL, Ghelein BORRY. Ghelein BORRY, zv. Clays, in de Watoustraat²⁶⁷ in 1562. In 1563 staat hij in de marge als vader van zijn kinderen, als voogd. Hij koopt in de Pottestraat 1/3 van de goederen waar hij met zijn kinderen al eigenaar in is op 27 september 1563²⁶⁸. Misschien hertrouwt hij later of is er nog een Ghelein. We treffen later Ghelein BORRY aan getrouwd met Mayke²⁶⁹.

In de grote genealogie van Bourrée – Borry waar men de familienaam laat ontstaan vanuit het Frans-Vlaamse dorpje Borre en het corresponderende leen wordt Arnout gesitueerd als geboren rond 1520 in Poperinge. Men is er blijkbaar van op de hoogte dat hij bij het onderhoud zou zijn geweest met Graaf Egmont met de twee even harde companen Joris DE BUCKERE en Jacob OUDEGHERSTE. Als Simon UYTENHOVEN op 13 april 1567 komt, de *drie taveernen* worden gesloten en in 1581 de tempel wordt afgebroken (dixit Stamboek BOURÉEE-BORRY) is hij nog in Poperinge. De familie verhuist na de stadsbrand naar Haarlem waar de nakomelingen allemaal worden vermeld.

Broer Peter zal driemaal huwen nl. met Janneke CORTYL, Josijne

VERWANTE en Willem HAGHEDOORN (begin 1600).

²⁶⁴ 1568, o.c. Blz. 117.

²⁶⁵ SAP 364, 222v°

²⁶⁶ SAP 364, 330v°.

²⁶⁷ SAP 364, 235r°.

²⁶⁸ SAP 364, 281 v°.

²⁶⁹ SAP 364, 305r°

Op 2 januari 1601 trouwt Pieter BORRY in de gereformeerde kerk in Leiden als weduwnaar uit de Smeedstraat met Jossijne HAGEDOORN uit de Ridderstraat.

We vinden de naam van Clays BORRY ook terug in SAP 321. Hij staat in een akte met de familie DENUWELAERE, Ghelein DE CONYNCK en Christynke, dv. Jan VLAMINCK op 4 april 1578 ter gelegenheid van de erfenis van grootvader Andries GILLIS²⁷⁰.

Pieter DATEN, zv. Pieter e. a.

De discussie omtrent zijn geboorte werd in de tijd beslecht door een Ieperling. Sedert die publicatie²⁷¹ neemt iedereen het over dat hij geboren is in Cassel. Enkele voorgangers zoals ALTMAYER, collegeleraar uit Ieper (!) (1858) en Philips DE KEMPENAERE uit de Raad van Vlaanderen (1566) laten hem in Poperinge geboren worden. De ontroerende hoofdstukken waarin geschreven wordt dat Pieter zich in het Latijn – naar het bergachtig Cassel – *Montanus, uit de bergen* - liet noemen zijn evenmin een bewijs van het feit dat hij in Cassel zou geboren zijn.

De naam DATEN is echter in die 16de eeuw geen vreemde naam in Poperinge.

De familie DATEN

Germain SCHOONAERT z.m. schreef in Westhoek²⁷² een zeer boeiend en uitgebreid artikel over de naamgenoten DATEN, Jan, Jooris, Joos, Adriaen, Michiel, Anna, Pieter, Mahieu en Janneke in Poperinge en in Ieper.

Karel DE LIILE z.m. schreef in het eerste jaarboek van de Westhoek dat Petrus en Binette (Benedicta of Philiberta) minsten vier kinderen hadden in de Vlaamse vlek, Frankenthal: Petrus °1566 (x1599 Maria DEXIN /DIJKS/ DECX), Anna Elisabeth °1568 (x1585 Pieter COOLEN xx1597 Hans HEINS), Fredericus (x1597) Anna DEVRE

Pieter DATEN

Men vermoedt dat hij in Ieper²⁷³ goede contacten heeft gehad met een streekgenoot, de onderwijzer Joos LAUREINS²⁷⁴ uit Zuytpeene (bij Cassel). Het is niet uitgesloten dat zijn vlucht uit het klooster verband hield met de arrestatie van meester Joos op 31 december 1551.

²⁷⁰ SAP 321, .339v. e.a.

²⁷¹ DIEGERICK *Petrus DATENUS, Notes sur le lieu de sa naissance*. Brugge 1857. Andere gelegenheidsschrijvers laten hem in Rosebrugge of in Reningelst geboren worden.

²⁷² WESTHOEK Jrg. 23, 2007, blz; 44-65 *Onderzoek naar de sociale en familiale connecties van Pieter DATEN, fs. Pieter*.

²⁷³ Het is praktisch unaniem aangenomen dat hij uit het Karmelietenklooster is weggetrokken. Ook Gillis LICHTVELD. Uit het Dominicanerklooster (Predikheren) vertrokken Antoine ALGOET (DESWARTE), Jean BALLIN, Franciscus GOETIJT (GODUUT?) (cf. *De Hervormde kerk van Yper*, G. Q. Janssens), Hector CANDIDUS (DE WITTE). Uit het Augustijnerklooster kwam Jacobus DE BUZERE, Johannes DANIËLIS, Willem DEHOLLANDERE (predikte in Poperinge)

²⁷⁴ Hier zien we hoe verleidelijk familienamen zonder *verpinken* gelinkt kunnen worden.

Hij zelf verbleef in Poperinge in 1550. Hij moest er blijkbaar de benen nemen. Meester SCHOONAERT geeft een verwijzing naar een proces in 1549 waar baljuw Christiaan MAY²⁷⁵ Jooris DATEN in de gevangenis zet. De familie SCHERRIER²⁷⁶ regelt de borgtocht²⁷⁷. Hij schrijft er zelf bij dat er enkel een vermoeden kan zijn dat Pieter DATEN ook sancties vreesde. Op 21.12.1566 gaat Pieter DATEN bemiddelen bij Frederik III, Paltsgraaf, om graan te verkrijgen. Hij is er door Jan DATEN uit Poperinge om gevraagd. Jan DATEN, *pachter van de tolle van het koornhuis* en de pensionaris Jan DE BACKER hebben de zaak geregeld en Poperinge mag graan halen. Dat heeft Pieter bereikt via Frederik III, de vrome²⁷⁸.

Pieter DATEN

Jacquemyne DATEN, de zus van Pieter, woonde gehuwd in Sint-Winoksbergen. Karel DE LANDMETER, haar man, was kleermaker en Jacquemyne vroedvrouw. Als Pieter in 1560 op bezoek is roept hij een consistorie samen. Karel wordt kort daarop ontdekt door TITELMANS (1568). De weduwe blijft over met 5 kinderen .

Pieter had nog twee zusters: Peryne (xJacob DE BUSSCHERE) en Christyne (xDE MOL, xxAndries MARTENS). Ze zijn gesignaleerd in Frankenthal²⁷⁹

Zoals hij in Winoksbergen aanzette tot vrijheid zal hij dat ook in Gent proberen tot hij er wegens de soldaten van de hoogbaljuw moet vluchten. Begin november 1566 wordt hij *minister* in Ieper. Hij belooft loyaliteit tegenover en in het bijzijn van alle instanties. We merken onder de namen ook de naam Jan MARIEVAL²⁸⁰. In Poperinge deed Pieter MARIVALE de confiscatierekeningen ten tijde van het Calvinistisch bewind²⁸¹.

²⁷⁵ Franchois MAY wordt later op 26.05.1567 geconfisceerd voor 65 ponden 17 schelle 1 denier paris. (Nord B 7025, 76.

²⁷⁶ Willem SCHERRIER

²⁷⁷ SAP 394, 149v^o.

²⁷⁸ We verwijzen naar het opmerkelijke boek van Guido VANDERMARLIERE.

²⁷⁹ Frankenthal inde Palts. Aan het einde van de 15de eeuw bereikte de Palts zijn grootste territoriale omvang en in de late 16de en vroege 17de eeuw speelde de Palts een grote rol als aanvoerder van de calvinistische vorsten in het Rijk. Ze steunden de Hugenoten in Frankrijk.

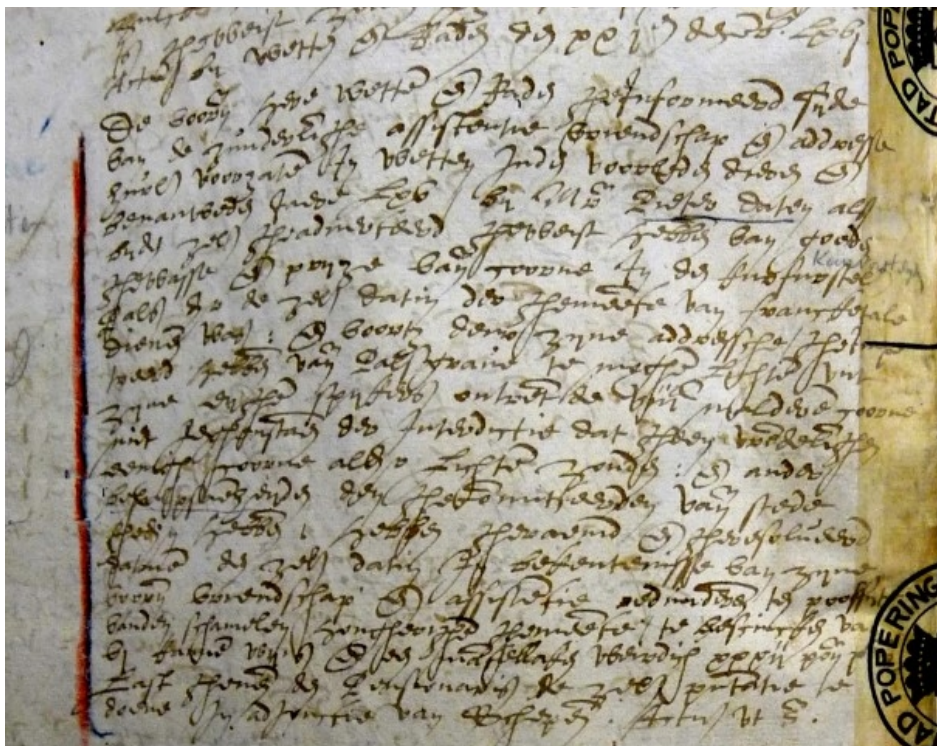
²⁸⁰ SAP 364, 62r^o Hier wordt Jan MARIEVAL genoemd omdat ivm de grond in de Overdam onder de cateilen van Jan MARIEVAL, gezamenlijk bezit van Jan en Caerle DE CONINCK, een verkoop doorgaat in 1574.

²⁸¹ Dit is de aanhef van de rekening: *Rekeninghe bewijs ende reliqua omme Pieter MARIVALE inde qualiteyt als ontfanghere ghecommitteert van wegghen myne heeren burchmeestere ende schepenen der stede van Brugghe. Eerst bij missiven ghelast ende daer naer personelicken gheeedt upden neghentiensten in ougust xvc tachtentich totten ontfanghe ende tsaisieren vande gheestelicke ende weirlicke goedijngghen liggghende binnen der stede ende cuere van Poperynghe resorterende onder de voors. stede van Brugghe toebehoorende den heere van Sincte Bertins tot Sinctomaers als temporeel heere der voors. stede ende cuere van Poperijnghe Metgaders ooc van andere gheestelicke ende weirlicke goedijngghen bijden voors. Ontfanghere gheannoteert ende overghebrocht. In SAP 365, 65r^o wordt hij (Pieter) eveneens vernoemd ivm. een rente.*

Eind november 1566 verblijft Pieter DATEN na een tussenstop in Poperinge in Brugge.

Na zijn verblijf in Antwerpen neemt hij als hoofdzetel de bossen van Sint-Sixtus in Poperinge. Deze wapenfeiten zijn uitvoerig verteld in het verhaal van Jan DENYS²⁸², gelogeerd in Mesen.

Jan liep met de trom de streek af en schreef in de café *den Hert*. Zijn secretaris was Jan CAMERLYNCK²⁸³

Wijn en laken cadeau aan Pieter Daten

Pieter DATEN logeerde in het huis van Nicolaas VAN BAMBEKE, bekende volgeling, wolhandelaar. Hij woonde op de hoek van wat nu de Veurnestraat is en de Oude Markt, het huidige *Saint George*. Nicolaas werd in Brussel onthoofd op 23 april 1568 samen met Jan BROEDERS, Adriaen ZANNEKIN en Jan JACOBSZONE uit Poperinge²⁸⁴.

Poperinge was de graanleverantie niet vergeten en het magistraat nam de moedige beslissing Pieter DATEN een mantel (een smallaken weerdich 32 ponden parisis) en 7 kannen wijn cadeau te doen²⁸⁵.

²⁸² Jan DENYS is uitvoerig gecommentarieerd bl. 15-17 *Poperinghe en omstreken tijdens de godsdienstberoerten van de XVI^{de} eeuw*. Hij was wellicht van Woesten en is veroordeeld geweest. Hij er op de typische OPDEDRINCK manier geschetst. De gehele context wordt geschetst als een complot van de Paltsgraaf om het Calvinisme, *eene dwaalleer van fykten en rabauden*, binnen te brengen. Hij schrijft er verder nog over blz. 48-49. Verdere notitie van de familie DENYS brengt ons bij de acte in SAP 365, fol. 68 op 19 maart 1610. Joos DENIJS *zoo over hem zelve als - ook machtig bij procuratie speciaal ende irrevocabel ghepasseert voor burghm. ende Raedt der Stede van Amsterdam daer van den 5-3-1610 den zeghel van zaeken daer up ghedruckt in groene wasse en onderteekent D. Haene.*

²⁸³ Cousemaeker, IV, 82-83.

²⁸⁴ Germain SCHOONAERT in *Het Beloofde Land*, Dikkebus 1992.

²⁸⁵ 21 december 1566.

Hij kreeg ongeveer hetzelfde in waarde als wat de nieuwe abt kreeg. Dat is een opmerkelijk cadeau gezien de omstandigheden van de religietwisten.

Jan DENYS leed iets later een nederlaag en Pieter DATEN reist naar Amsterdam.

Pieters Catechismus is in 1563 uitgegeven. Hij is in het Nederlands vertaald als *Heidelbergse Catechismus* en nog bij de gereformeerde kerken bekend. In Nederland wordt nog iedere zondag gepreekt uit zijn catechismus. IN 29 kerken worden zijn psalmen nog gezongen.

De predikant DATEN was politiek een alternatieve figuur. Spijts zijn sympathie voor de reformatie was hij niet direct de vriend van Willem van Oranje²⁸⁶. Hij had, zoals we zagen in verband met het graan, als het om dezelfde Pieter DATEN gaat, contacten met Frederik III van de Palts e.a. De Pacificatie van Gent viel bij hem niet in de smaak. Willems streven naar religieuze verdraagzaamheid, dat in de Gentse overeenkomst juridische vorm krijgt, is DATEN een doorn in het oog. Voor hem heeft de overheid enkel de taak de valse religie (in casu de Roomse) te weren. Oranjes verzoeningspogingen ziet hij als politieke kuiperij ten koste van de godsdienst en dat is slecht. Als de Dordtse synode van 1578, waarvan hij voorzitter is, hem tot predikant in Gent benoemt, maakt hij dan ook gretig van de gelegenheid gebruik om zijn rigoureuze opvattingen te laten gelden. Waarom hij in Poperinge de kannen wijn en het laken aanvaardt zal allicht een tikkeltje te maken hebben met de overwegende gezindheid die in Poperinge niet zo anti geweest is.

Hij stierf in Elbing in Pruisen, op 17 maart 1588.

Jan DATEN

Jan DATEN blijkt een gegoed burger te zijn. Hij kocht in 1558 in de Hamhoek van de fam. WARMOES, in 1558 van de fam. CHRISTIAEN²⁸⁷. We melden diverse transacties in de voetnoot (Gervelgat, Edewaerthoek).

Pastoor MEERSCHAERT verkocht in 1563 (n.s.) een huis bij *de scoehalle* aan Jan DATEN. Als we het goed situeren dan zou dat in de Vlamingstraat geweest zijn. Dat de pastoor aan Jan DATEN verkoopt wekt onze aandacht. In de publicatie van Germain SCHOONAERT blijkt de transactie nog meer geladen. De goederen worden aan dezelfde prijs verkocht als ze gekocht

²⁸⁶ Van Willem van Oranje is ook bekend dat hij zich verre hield van theologische disputen. Waar het Willem van Oranje om ging, was een tolerante maatschappij zonder geloofsbeperkingen. Net zoals een Protestant (Lutheraan, Calvinist), moest ook een Katholiek in alle vrijheid kunnen leven. (*Met uitzondering van de Wederdopers, daar was "iedereen" al tegen*). Het leverde Willem van Oranje heel wat conflicten op, eerst met de Katholieke Plakkaten gericht tegen de Nieuwe Religie(s), later met vooral de Calvinisten die zich ook weer weinig tolerant zouden opstellen tegenover de Katholieken. Willems familie kwam uit de middeleeuwse adel. Ze waren uit het hof van Nassau, maar hadden heel wat goederen in Vlaanderen. Alhoewel ze Luthers waren werd Willem naar Brussel gezonden en kreeg hij had de opvoeding die ook Keizer Karel kreeg, Hij werd prins van Oranje bij erfenis van de Franse dynastie (erfenis van zijn kinderloze kozijn René). Later werd Willem Stadhouder van Holland en Zeeland.

²⁸⁷ SAP 364, blz 309r° (1564). In de Hamhoek vinden we actie in SAP 364, blz. 277r°v° (1563), 295v° (1563), 316 (1564), 362r° (1564); nog in SAP 365, 150, 152, 181, 44°, 77r°. De laatste verwijzing handelen over koop, verkoop of eigendom.

werden (mei-december 1563²⁸⁸).

Jan DATEN was verdacht als anabaptist. Uiteindelijk woont hij wellicht in de Veurnestraat (toen Gervelgat), wanneer hij optreedt om aan graan te geraken als pachter van de *coornhalle*²⁸⁹. We vullen dit verkeerd in als we dachten dat het om een huispacht gaat. In feit pachtte hij de tienden. Hij moest die innen. Dat deed hij blijikbaar dan voor de abt, als verdachte anabaptist (?).

Dat hij verder nog bij de notabelen blijft horen kan je lezen bij onze gewezen voorzitter z.m.

Hij heeft in de '70 jaren (16de eeuw) nog geijverd voor de saay en de octrooien die nodig waren voor de weefnijverheid. Onder het Calvinistisch bewind – waar hij niet onbetuigd bleef – bleef hij pachter van de *coornhalle* en betaalt de inkomsten aan Pieter MARIEVAL. In 1576 staat hij vermeld bij de schepenen en de notabelen²⁹⁰.

Jan DATEN betaalt over *de huere vanden voornomden huuse van een half jaer* in 1579 negen ponden parisis²⁹¹. Hier (in de confiscatie-rekeningen) is *Coornehalle ende weechuus* bedoeld. Aanvankelijk *acquict van een half jaer ghevallen te Kersmesse xvc neghenen-tzeventich onderteeckent DESREMEULX*. In de notitie staat pro memorie. In linkermarge: *affirmeirt dit by ede facit up de volghende rekenijnghe*.

Het tweede halfjaar is hij weer van de partij over de *huere vanden voornomden huuse van een half jaer ghevallen Sint Jansmesse xvc tachtentich naer advenante van achtien ponden grooten by jaere. Compt hier over tvoornomde halfjaer*.

De inventaris specificeert *Item tWeechuus ende Coorenhalle met de toebehoorten is verhuurd aan Jan DATEN, nu Steven DE KEYSERE voor een termijn van 9 jaeren, danof tlaetste jaer expireert St.-Jansmesse XVC LXXX (1580) volgens de pachtbrief jaarlijks 18 ponden grooten. Ondertekend in 1580 door PERSENVILLE*.

²⁸⁸ SAP 365, blz. 295.

²⁸⁹ Oorspronkelijk *De korenaar* (L'épi de blé) in 1432 door de abt aangekocht.

²⁹⁰ SAP 365, 93r^o.

²⁹¹ INV: *Angaende tVleeschuus onder de Halle es jaerlicx verheurt te Paesschen, elck stal an diversche personen zoo hiernaer volcht*.

De kaart van Ferraris – Tussen 1771 en 1778 op last van keizerin Maria Theresia en keizer Jozef II opgestelde Kabinetskaart (*Carte-de-Cabinet*) van de Oostenrijkse Nederlanden

De eigenaar gaf daarna een nieuwe huur aan Jan BOURDOU“ ook voor 9 jaar voor de som van 16 ponden grooten, te betalen in twee *payementen*. (Gegevens uit de rekening ten tijde van het Calvinistisch bewind)

Woonde hij in de Vlamingstraat, woonde hij op de Grote Markt? We vinden hem in elk geval opnieuw genoteerd als eigenaar of bewoner in de weezerie SAP 321, 309r^o in *den Hoorn* en dat is een herberg met ten westen *de Hert*²⁹².

In 1571 is hij even op verplaatsing aan het spelen nl. als beheerder van de bossen van Ter Duinen in Westvleteren.

In 1587 spreekt men over de erfgenamen van Jan DATEN in de Edewaerthoek²⁹³.

Zijn activiteit als hophandelaar verraadt zijn pragmatische inslag. Wellicht hield hij zich in religieuze overtuiging op de vlakte en waar het goed uitkwam was hij min of meer nieuwgezind. We zien hem bv. met plezier zijn commerciële compagnons noemen in een brief aan Ter Duinen. Met name Frans DE VOS die als schepen van de stad in 1586 in Reningelst een *quartier zoghervleesch* aanboodt om de troepen van de Spaanse kapitein RIJSWYCK af te wenden.

We gaan niet in op het goed gedocumenteerde verhaal omtrent al wat er nog kan verteld worden over de laatste jaren van zijn leven en de

²⁹² SAP 321, 308r^o. Cf. ook Coussemaeker IV, 82-83.

²⁹³ SAP 365, 332v^o.

vermeldingen van de weduwe Jan DATEN in Poperinge. In de toekomst zal zeker nog gesponnen worden rond de wed. DATEN die in Poperinge nog in de boeken te vinden is. Het wordt een serieuze zoektocht over wie dat dan gaat.

Een boeiende hint is ook de verwijzing naar een mogelijke verschrijving²⁹⁴. In mindere mate vinden we hem in actie in de Pezelhoek (één vermelding in de Halmen SAP 364-365, aan de Savelpitten en aan de Leugenbeek wordt hij vermeld als eigenaar.

Joeres DATEN

Joeres heeft in 1562 goederen in de Hipshoek²⁹⁵

Joos DATEN

Joos DATIN wordt in Ieper in 1567 ondervraagd²⁹⁶.

Michiel DATEN

In 1585 is er nog een Michiel DATEN in Poperinge die werken uitvoert aan de Speye (tweede *buuze*)²⁹⁷

Jan GODUUT en de familie DE BACKER (BACHCHERIUS)

Wie de oude teksten van de zestiende eeuw in het stadsarchief van Poperinge gewoon is die herkent onmiddellijk één van de notabelen in Poperinge: Jan DE BACKER. We vinden van hem 9 gemeten grond die in de Hagebaerthoek verbeurd verklaard worden wegens zijn deelname aan de troebelen (12 oktober 1568).

Een grondige studie van die aparte figuur wordt met de nodige correcties opgemaakt door collega Guido VANDERMARLIERE. We vinden de figuur slechts sporadisch in SAP 364. Enkele details zijn verhelderend bij het ter hand nemen van SAP 367. J. J. ALTMEIJER en SANDERUS in Verheerlijkt Vlaanderen noemden ook al Andreas Eligius BACCHER, als rechtsgeleerde, advocaat bij de Provinciale Raad in Gent, geboren aldus deze bron in 1520 en gestorven in Bourges in Frankrijk 1562.

Steven DE BACKER

Steven DE BACKER wordt op 14 weedemant 1563 in SAP 364, 272v^o genoemd als aanpaler. Hij heeft dan eigendom in de Oosthoek. We vinden Steven ook als eigenaar in de Schoudemonthoek en Helhoek. 1563²⁹⁸.

²⁹⁴ In het J.C. B. v. G ('s Gravenhaeghen) verwijst men naar een Franse schrijver die meent een gelijkenis te zien tussen de familienaam ANTHEUNES en DATEN (corrompu de Datheenus).

²⁹⁵ SAP 364, 242v^o.

²⁹⁶ Westhoek jaarboek 1985, blz. 49.

²⁹⁷ Farde 1, Stadsrekeningen blz. 25-26.

²⁹⁸ SAP 364, 290.

In 1567 gaat Jehan GODUUT, in naam van Steven DE BACKER, en STEVEN CANEN als voogden van Jehenne, de dochter van Jehan GODUUT, banneling, om de gelden die ze bij het sluiten van de rekening nog moest hebben²⁹⁹: resultaat 21 ponden 12 schelle paris.

Steven CANEN had eigendom op de Nieuwe Markt. In de eigendom wordt verwezen naar Willem DE RECKEMAKER en Franchois DE MAY. (1570) Later lezen we dat de eigendom een uitgang heeft naar de Hondstraat. In 1576 is er sprake van de uitgang naar de Hondstraat van de eigendom op de Noordstraat³⁰⁰.

Jan GODUUT regelt voor Steven en Mayke, vanuit Antwerpen 1573/74 de zaken van Steven en de wezen worden later geregeld door Jan DE BACKERE 1576³⁰¹.

Doctor Stephanus BACKER in de qualiteit als vooght van de twee achtergelaeten kinderen van Bertijne DENIJS, den welcken Stefanus de Backer heeft den voorseyden Joos (DENYS) gheinstitueert met advis in approbatie van de heeren van de weeserye der voors. stede als oppervoogden van de voors. kinderen blijckende bij letteren van procuratie ghepasseert als vooren (in Amsterdam) in date van 5-2-1610³⁰².

Op 6-3-1610³⁰³ noteert men omtrent Steven DE BACKERE en Maijken GODDUUT *zijn wijf, alle welcke constituenten hebben de voors. Jan DE BACKER hemlieden zwaeghere, totter naevolghende zaeken hehoorlick gheautoriseert blijckende de procuratie ghepasseert voor Burghem. ende Raeden der Stede van Amsterdam.*

Op 19-3-1610³⁰⁴: Jacques, Jan ende Guillaume GODDUUT, en Jacques machtig bij procuratie over Andries GODDUUT, zijn broer, gaat voor de burgemeester en de schepenen van Dordrecht, 25-2-1610, de goederen verkopen.

Op 18-7-1611³⁰⁵: Jacques GODDUUT, gaat naar Middelburg met procuratie over Guillaume GODDUUT en *Digna, zijne huusvrauwe* en Jan GODDUUT. Voor Andries, zijn broer, worden de akten in Dordrecht gepasseerd.

We gaan er niet verder op in en laten collega Guido VANDERMARLIERE de gegevens voor zijn boek.

Eloy DE BACKERE en Jan DE BACKERE

In de halmen³⁰⁶ 1557 vinden we Eloy voor het eerst in een akte waar Mathys VAN HEE en Dierick VANDER DOENE, voogden over de kinderen van Hercules STALEN, (schepenbank van Zegherscapelle), onder procuratie van **Eloy DE BACKERE**, Anthoenes STALEN³⁰⁷ en procuratie van Nicolays

²⁹⁹ NORD B 7025, 78.

³⁰⁰ SAP 365, 130r^o.

³⁰¹ SAP 365, 122r^o.

³⁰² SAP 367, 65.

³⁰³ SAP 367, 70.

³⁰⁴ SAP 367, 72.

³⁰⁵ SAP 365, 116.

³⁰⁶ SAP 364, 11 r° 1556/57, 56° 13.12.1557.

³⁰⁷ Er zijn goederen STALEN vernoemd SAP 321, 286, 287 (1566), 332 (1586).

PAMMAERT³⁰⁸ causa uxoris goederen kopen liggende in de Pezelhoek. Zuidelijke aanpaler is Malen (Maillaert) BEAUGRANT, de wed. en noord loopt de Coppenollestraat. Hij treedt meerdere keren op als procurator in die families e.a..

Op 05.12.1558³⁰⁹ koopt Loy MERLEVEDE aan Eloy DE BACKERE, voogd van Franchyne, de dochter en Pierken, *geseyt Melsen*, zoon van DE CLERCK Willem, telkens 1/5 van 1/2 van 7 vierendeel land, gemeen met Loy MERLEVEDE Loy in de Schoudemonthoek. In maart 1558/59 verkoopt hij op de Schoudemonthoek.

Op 19.12.1558³¹⁰ koopt Jan HELLENCK van Eloy DE BACKERE een Huis en erf in de Gasthuisstraat. Het erf ligt tussen Jan DE RECKEMAKERE, jr. Lauwijs MAKEBLYDE.

Op 18.03.1559³¹¹ koopt de weduwe van Dieryck VAN DER DOENE met procuratie van Eloy DE BACKERE van Vincent REINAUDT twee huisjes, erf en *catheilen* oost op de Elsenbruggestraat.

Het beleg van Leiden vond plaats van 1573 tot 1574 en eindigde in het ontzetten van de stad. Het Leids of Leidens Ontzet wordt jaarlijks in Leiden gevierd ter herdenking van de belegering van deze stad tijdens de Tachtigjarige Oorlog en het ontzet op 3 oktober 1574.

In mei 1559³¹² koopt Ghelein MOENAERT goederen van DE BACKERE Eloy, procureur PANNART Nicolaus, man van Anna, dochter van Meester Jacop STALEN, in de Hamhoek en in de Eekhoek.

³⁰⁸ SAP 364 verbinding met PAMMAERT ook vernoemd 114 v°, 115r°. Dit kan ook een procuratie zijn zonder familieverbanden.

³⁰⁹ SAP 364, 85 v° en 98r°.

³¹⁰ SAP 364, 87v°.

³¹¹ SAP 364, 142r°.

³¹² SAP 364, 114v°. Op 136r° is hij als aanpaler gesitueerd in dezelfde Hamhoek.

Op 30.05.1560³¹³ wordt er een kering vermeld waar Eloy DEBACKERE'S naam is vermeld. Het gaat om een eigendom in de Papestraat. De presbyterie, het huis van de pastoor, paalt oost aan het goed, dat Jacop MERSCHA(ER)T de *parochiepape* van Sint Bertinus, koopt van Katelyne VAN WYMSBERGHE. Er is een losrente op de grond. Eloy DE BACKERE is procurator van Pieter VAN WYNSBERGHE en als voogd van de kinderen Jacob VAN WYNSBERGHE en de kinderen van Cornelis LISSENSONE staat hij in de marge.

Op 4.11.1560³¹⁴ koopt Marcx DE MUELLENAERE van Eloy DE BACKERE, twee percelen in de Schoudemonthoek aan de beek, procuratie van Nicolays POMMAERT.

Eloy DE BACKER, voogd van Jaekemyncke, dv. Sander VAN VINCKEN koopt van Mayke, dochter van Jacob VAN VINCKEN een behuisde hofstede tussen de beestemarkt en de Ieperstraat op 12 oktober 1562³¹⁵. Detail: een van haar geburen (west), is Jaekes OUDEGHERSTE.

In de weezerij³¹⁶ van 1569 is Ghelein MOENAERT vraamvoogd over twee kinderen van Jan BUYCK: Clays en Mahieu, en de tweede vrouw van Eloy DE BACKERE, nl. Cathelyne.

In 1573 is Eloy ook procureur voor Jan en Jaeneke SRUPELS (de bekende de RUPLE connection), De wet van Antwerpen (17/03/1573) is vermeld.

4-8-1614³¹⁷: Mr. Daneel DE BACKER, dokter in de rechten, zoon van Mr. Andries DE BACKER, geneesheer, over *hem en per procuratie van sijnen voorseijden Vader en mede als gheconstitueert vooght over Christophle, Andries en Catherine, drije onmondige kinders van Hedewijck DE BACKER*, zijne dochter, *gheprocreert bij Franchois THIJS*. Deze letterlijke tekst genoteerd in het Jaarboek van 's Gravenhaghe vereist een kleine correctie. De familie DE BACKERE is verbonden met de stad Leiden (zie Guido VANDERMARLIERE). In 1572 koos de stad de zijde van de anti-Spaanse opstand. De Spaanse landvoogd Requesens belegerde in 1574 de stad. Nadat dit beleg was afgeslagen – het Leidens ontzet van 3 oktober 1574 – kreeg de stad in 1575 als beloning een universiteit, de eerste van de Noordelijke Nederlanden: de Universiteit Leiden. Hiermee betuigde stadhouder Willem van Oranje zijn erkentelijkheid aan de Leidenaren, die het beleg door de Spanjaarden hadden weerstaan.

Hierbij worden een reeks verkopeningen genoteerd die doorgingen te Leiden, o.a. ook van Philippe DE BACKER, broer en Anna Dorothea, zuster, en Herman VAN DEN BERGHE, haar man *ghepasseert te Leijden* op 7 Juni 1613. (een hele serie verkopeningen volgt).

³¹³ SAP 364, 149r°.

³¹⁴ SAP 364, 167v°.

³¹⁵ SAP 364, 243r°.

³¹⁶ SAP 321, 291 v° 1659.

³¹⁷ SAP 367, 214-224.

Jan DE BACKERE en Jaeneke zijn vrouw verkopen in de Hamhoek al in 1556/57³¹⁸ en opnieuw in 1561 en 1563. Hij is eigenaar in de Pottestraat aan het Mechelstraatje. In 1562 is hij als eigenaar genoteerd op de Nieuwe Markt, wellicht wou hij zich eerst een verbrande hofstede aanschaffen in de buurt, de akte is echter niet volledig en geschrapt in 1564³¹⁹. Hij koopt in 1563 in de Pezelhoek³²⁰.

In datzelfde jaar verkoopt hij op de Gasthuisstraat aan de huisvrouw van Jacob VAN BAMBEKE, Clays VAN BAMBEKE en Ghelein BEAUGRANT, voogden van Jacob VAN BAMBEKE³²¹.

Jan DE BACKERE koopt in 1560 van de huisvrouw van Jan VAN DER MERSCH, Cristyne (baljuw van Westzwijland), o.a. waar Jacop VAN BAMBEKE op woont tussen Lauwys MAKEBLYDE en de weduwe van Jacop VAN DE WALLE nl. het huis en ½ gemet land.

Hij koopt van Cristian LIEBAERT en Jaekemyne zijn huisvrouw een behuisde hofstede, erf en catheilen in de Hondstraat, de aanpalers zijn Jan DE BACKERE, de weduwe BOUDEIN en de Hondsgracht. De transactie gebeurt in december 1560³²².

De eerste keer dat Jan is vernoemd is vooraan in het boek SAP 364, 10v^o. In december 1556 verkoopt hij.

Christiene Vidua Wullem SERIANSOENE³²³ *heeft ghecoocht jehens Jan DE BACKERE ende Janeken sin husvrauwe de twee delen van een hofstede erve ende catelen liggende in de Hamhoek groot van lande de gheheele steede XV ghemeten ghemeene met Dierick VANDER DOENE.*

Later in 1562³²⁴ zien we dat Jan DE BACKER woont op de kleine Markt tussen Gillis VAN SIMPOL (noord en west) tegenover het Vroonhof.

Hij is getrouwd met Janeke en verkoopt op 09.11.1562 1/3 van het goed in de Gasthuisstraat aan Peryne de huisvrouw van Jacob VAN BAMBEKE, Clays VAN BAMBEKE en Ghelein BEAUGRANT (voogden van Jacob VAN BAMBEKE). Of ze met Jan BEAUGRANT te maken hebben is niet uitgeklaard. Het is een ingewikkeld geval want er is 1 gemet dat aan Clays BEAUGRANT behoort en een gemet dat aan Jacob HAEGHEBAERT behoort. We komen erop terug bij VAN BAMBEKE.

Op de kleine markt wordt er ook verbrande hofstede vermeld maar de akte is geschrapt. Jan DE BACKERE stond als koper ingeschreven en kocht van Mahieu BUYCK en Ghelein MOENAERT, als voogd van Mahieu³²⁵. Hij is

³¹⁸ SAP 364, 10 v°.

³¹⁹ SAP 364, 327v^o.

³²⁰ SAP 364, 282r^o

³²¹ SAP 364, 246r^o.

³²² SAP 364, 137r^o en 173r^o. 12.02.1559 Dit is voor Pasen dus het wordt 1560.

³²³ De naam komt nog voor 1586-1590 in Leiden (CbvG XI, 196) Gheleyn SERGEANTSOONE. Daar ontdekken we dat Gheleyn SERGEANTSOONE de vader was van Mayke en Willemyne VERHEYE als vergezellende vrouw, de wed. van Christiaan GLORIEUS (GLORIBUS?) is. Er is tevens een verband met de familie SCHERRIER.

SHEERJANSSOONE als familienaam heeft uiteraard nogal wat schrijfwijzen. SERIANSSOONE is ook genoemd in de Halmen 23 maart 1609 waar Olivier THIBAUT procuratie heeft over de kinderen van Hendrik SERJANSSEUNE. De procuratie is gepasseerd voor de raad van State Frankendaal in Duitsland 04 september 1598.

³²⁴ SAP 364, 26.10.1562 245v^o/246r^o.

³²⁵ SAP 364, 4 dec 1564 327v^o, 331r^o hernomen.

tevens aanpaler aan goederen die liggen aan het *Mechelstraatje* en de Pottestraat.

In 1563³²⁶ lezen we: Jan DE BACKERE koopt van Clays BRANDT en Mayeke in de Hamhoek. Hij koopt in de Pezelhoek van Anthone WAILLY en op 27 sept 1563 in de Hamhoek van Jan VANDEN BERGHE³²⁷, gehuwd met Maergriete.

Jan DE BACKERE is nog eens vernoemd in 1574 rond goederen in de Pottestraat: *gereserveert de schuere ende keete aen de pachter*. Er wordt een ververij verkocht waarvan hij aanpalende eigendom bezit³²⁸.

Jacob MESSCHA(ER)T, pastoor van St.-Bertinus koopt van Maye, wed. Gayfer BEKE³²⁹ en Eloy DE BACKERE, met procuratie over Clays BEKE, zoon van Gadifer + Martyne, wettelijke *gesellenede* + Lauwyck VANDE DORPE, x Jackemyne, dochter van Gadifer BEKE, wettelijke *gesellenede* (procuratie Dixmuide) + Loys, Elias en Jaeneke VANDER BEKE, huisvrouw (procuratie Segherscappel) en Clays BEKE, als voogd van de kinderen Morys BABELAERE. Het gaat om een *behuysde hofstede + coutsen + gaerderooben* staande in huis van Amant VAN EECKE waar de weduwe nu woont.

SAP 367, 70. 19-3-1610. Jan DE BACKERE³³⁰, fs Stevens, *zo in zijne naeme als machtich bij procuratie over Maijcken VAN DE GOESTEENE³³¹, zijne wettelicke huusvrauwe blijckende bij letteren van procuratie ghepasseert voor Burghm., Schepenen en Raedt der Stede van Zwolle in date 19-2-1610, den Secreet Zeghel daer up ghedruckt en onderteekent: Hermanus Vriese.*

SAP 367, fol. 70. 19-3-1610, *den zelve BACKER als procureur over Clais/Hans MAERTENS en Maeyken BACKERS, zijne huusvrauwe ende over Daneel MOSTAERT ende Bertijncken BACKERS zijne huusvrauwe, mitsghaeders over Doctor Stephanus BACKER ende Maijcken, MAERTENS, zijne huusvrauwe, toedien over Andries DE BACKER ende Jossijncken TONDEURS zijne huusvrauwe, als erfgenaeme van Steven DE BACKERE ende Maijcken GODDUUT, zijn wijf, alle welcke constituenten hebben de voors. Jan DE BACKER hemlieden zwaeghere, totter naervolghende zaeken hehoorlick gheautoriseert blijckende de procuratie ghepasseert voor Burghem. ende Raeden der Stede van Amsterdam in date 6-3-1610 ondert. J. VAN VIJN.*

³²⁶ SAP 364, 10.05.1563 270v° – 27 sept 1563, 282r°.

³²⁷ Er is in Rijsel een Leghier VANDEN BERGHE genoemd die met *cry publicque*, openbare verkoop wordt uitverkocht voor 48 ponden 2 schelle 11 deniers parisis. Nord B 7025, 75. In het artikel over VAN BAMBEKE in het beloofde land, 1992, G. SCHOONAERT staat hoe die verbinding kan gemaakt worden met Jan VANDEN BERGHE. Germain SCHOONAERT verwijst naar een interessant document in het ARA 21930, blz. 454 waar het om een opstootje gaat waarin die Jan VANDENBERGHE genoemd wordt als kaarsenverkoper. Hij zou in 1574 naar Ieper verhuisd zijn.

³²⁸ SAP 365, 58r°.

³²⁹ De familie BEKE hoort bij de notabelen.

³³⁰ Een serie verkopen in SAP 365, 71.

³³¹ In 1589 is er een *vleijshandelaar* van Poperinge in Leiden die Jan VANDE GOESTEENE heet.

In 1578-79³³² is er vermelding van Symoen DE BACKERE *ter cause vanden cheyns van achtien scellynghen parisis*³³³ *bij jaere over derfve onder zijn huus*.

Het omvangrijkste artikel rond Clays VAN BAMBEKE, rebel of calvinist, staat in het boek *Het beloofde land* en is van de hand van onze voorzitter, z.m. Germain SCHOONAERT (1992). Guido VANDERMARLIERE maakte er een levensschets van in zijn boek (2016) waarin hij de familie DE BACKER en de familie VAN BAMBEKE behandelt.

Jan GODUUT

Over de bindingen met de familie DE BACKER staan al meerdere verwijzingen in de gegevens rond de familie GODUUT (o.a. Steven).

Jan GODUUT is al vermeld als refectiemeester in 1545. Een voorvader, een oom (?) Jan GODUUT is volop vernoemd, zelfs, als schepen in 1556-1560. In 1561 is Jan schatbewaarder van de stad³³⁴. Hij koopt op de Nieuwe Markt in dat zelfde jaar en wordt in 1562 genoteerd als eigenaar op de couter, naast de Hooge Poorte in het Wulvestraetken..

Hij heeft goederen gemeen met Pieter FOBERT (1556) in de Hipshoek. Jacob GODUUT is eigenaar in die zelfde omgeving. Hij is vermeld, eveneens in 1556 en ook in 1559, in de Pezelhoek, de Oosthoek (1557), in de Lyssenthoek (1559), Edewaerthoek (1562 en 1563 als voogd van de kinderen van Jan BLIECK). In de volgende akte 1565 staat Jan GODUUT als zv Pieter in de functie van voogd van de kinderen van Jan BLIECK. We weten dus niet of het nog om dezelfde Jan gaat.

In 1558 koopt Jan GODUUT, zv. Ghelein in de Hipshoek³³⁵.

Jehan GODUUT is veroordeeld op 12 oktober 1568 omdat hij deelnam aan de troebelen.

Ook zijn dochter Jehenne is al een vernoemd. Ze had een *lieu mannoir*, een woonplaats tegenover het Vroonhof. Als bannelingen verhuurde ze haar huis aan Gillis COOLEN en zo kwam het dat Gilles de huur moest afdragen ter confiscatie³³⁶. Ook Gillis COPPIN kreeg dezelfde regeling voor een huisje in het Streckstraatje, 33 ponden parisis voor de drie laatste jaren voor 1570. Voor het huisje en de hoppetuin (jardin à houblon) op de hoek van de Krombkestraat moest Nicaise VAN PEEREBOOM 4 ponden parisis betalen. Jaene SBROEN (BROEDERS?) betaalde 12 ponden parisis voor de woonplaats in de Papestraat³³⁷.

In dezelfde bronnen vinden we Franchois en Jehan GODUUT terug. Op hun bezit stond het huis van Jehenne. Het huisje en de cateilen waren verhuurd aan Franchois CHRISTIAEN. Dit geld wordt ook geïnd door de rekenkamer, genoteerd in Rijsel. In 1570 is Ghelein BAERT verzocht zijn huur voor de 6

³³² 20r° confiscatielijst van het Calvinistisch bewind.

³³³ INV: ... de somme van achtien grooten ...

³³⁴ SAP 364, 197 r°.

³³⁵ SAP 364, 92r°.

³³⁶ NORD B 7027.

³³⁷ NORD B 7027, 101.

gemeten in de Haeghebaerthoek aan Jehenne de dochter van Jan over te dragen. Dezelfde bijdrage is gevraagd aan Maillaert VANDEN AMEELE die huurt in dezelfde hoek. Jehan VANDER BAELE (?) vinden ze op het Westwijnland, hij betaalt 20 ponden parisis. Voor de grond onder de huizen van Philippe NEUVEILLE en de hoppetuin moet Franchoys ROELYNCK 7 ponden en 10 schelle betalen.

Jehenne heeft nog bezittingen in Elverdinge en Boeschepe. In de Oosthoek stond hakhout waarvan ze ook de opbrengst moet overdragen.

In de lijsten van de confiscatie onder het Calvinistisch bewind vinden we dat Jan GODDUYT wordt genoteerd *ter memorie*. Hij moet per jaar 24 schelle 6 penningen obool parisis voor 62 roeden land aan het erf van Mathys LOY. Hij weigert met de vermelding *overmits zijn goedt ghesaysiert es vande Waelen 1578-1579*.

In linkermarge staat: *Gehoort den verliëvendere verclaersende de goedynghen de daerup dese ceynsen zyn aengheslegghen te zyne van wegghen de Waelen*

Tussen de akten staat *transeat metghaders de drie naevolghende partijen*. We vermoeden dat Jan GODDUUT hier wel een sluwe procedure heeft gebruikt. Aan de familievorsers dit uit te zoeken.

De volgende drie *memories* zijn 9 schelle en 8 penningen parisis op 25 roeden aan het erf van Matheux DE FIEULX. *Item* 10 schelle 6 penningen op 27 roeden *ghenaempt tGrootheertien*. En nog 15 schelle 10 penningen per jaar op 40 roeden aan het erf van Gillis COPPEN. De verwijzing naar Walen is nog uit te zoeken. Heeft men het over de nieuwgezinden uit Wallonië?

Met de opmerking *nu Janeken GODDUYT*³³⁸ worden de gegevens van Gillis COPPEN aangepast. Aanvankelijk stond er dat Gillis wegens de cijns van twee schelle 9 penningen per jaar op het erf onder het huis moest betalen. Hij moest nog betalen voor de twee laatste jaren. Dit is dus gevallen op Janneke GODDUUT *ghevallen te Kersmesse xv^e neghenen tzeventich*.

Mayke GODDUUT

Pieter DELHAYE koopt in de Noordstraat van Maelen LAUWERS en Jan DE BUTTERDOOGHERE. Het erf van Mayke GODDUUT, dv. Jan ligt er achter, met een gang naar de Hondstraat. Jan BUTERDROOGHER zv Jan woont er. Het goed is gemeen met Pieter DE LAHEYE zv Pieter + Jan DE RECKEMAKERE, jr. zijn kind (1559)³³⁹.

Nicolaas VAN BAMBEKE

Boven noemden we **Nicolaas VAN BAMBEKE** die samen met zijn companen veroordeeld werd in 1568 omdat hij logeerde bij Pieter DATEN in Poperinge. Het is Gregorius GLORIBUS die voor hem betaald (113 ponden

³³⁸ 16° op de lijst van de confiscatie door het Calvinistisch bewind.

³³⁹ SAP 364, 109°.

parisis). Er wordt voor kaphout aangerekend aan Gillis DOBBELE door de rekenkamer, Eustaes DOBBELE, Jacques LAMMEN, André VANDEN AMEELE, Christiaan DECONINCK, Gillis Annoot, Mahieu WEMAERE, Gadifer VAN BURKEN, Jehan CATHOIRE, en Jehan VAN DALE hebben schulden aan hem³⁴⁰.

De weduwe betaalt na zijn veroordeling voor de huur van het huis 79 ponden parisis. Het huis ligt Noord aan de oude markt, dit is blijkbaar in de buurt van Adriaen ZANNEKIN. Op blz. 150 van 7027 vermeldt men vier huisjes bij de kerk van Sint Jan. Ze is vermeld in 1573-1574 in de Hamhoek³⁴¹.

Als we van hakhout horen dan denken wij vooral aan wilgen. De elsten waar men in deze eeuw over spreekt zullen wel met lager hakhout te maken hebben. De prijs was afhankelijk van de jaren dat de elst niet gekapt werd. Eikenelst was bedoeld voor de schors en de leerlooierij.

Thomas BASTYNCK³⁴² betaalt voor de pacht van een huis in de Potterstraat 12 ponden parisis. Jehan KESTEMAN betaalt dertig ponden parisis voor de huur van vier gemeten land in de Pezelhoek in de parochie van Sint Jan. Nicolaas was er eigenaar van en de huur gaat ter confiscatie³⁴³. Het huis in de Pottestraat is vernoemd bij de verkoop van het huis van Pieter VANDEN ARENDT dat ligt tussen Jan GODUUT en Anthonis PARDIEU, waar VANDEN ARENDT woont.

De weduwe van Jacques MOREL en de weduwe van Jehan MOREL huren zijn eigendom in de Hamhoek. Aan de Lappe zijn er twee gemeten verhuurd aan Jaspas HUYGHE.

Nicolaas wordt als eigenaar op de Grote Markt vermeld in 1576. Hij is dan - mogen we veronderstellen - gebuur van de leerlooier. Er wordt in de verkoop melding gemaakt van *talaam, cuupe en perssteenen, reken..*³⁴⁴

Op blz. 116 van het document in Rijsel 7027 staat vermeld dat Nicolaas VAN BAMBEKE via zijn vrouw Barara VIERENDEELS de helft van drie en een half gemeten land bezat, waarvan de andere helft toebehoorde aan de kinderen van zijn vrouw uit het eerste huwelijk. Dit land was verhuurd aan Ghileyn VAN SPERLAKEN voor 17 ponden parisis. Dit was vrij van confiscatie voor het onderhoud van de kinderen.

³⁴⁰ Archives du Nord B7025, 78v°.

³⁴¹ SAP 365, 15r°, 41v°.

³⁴² In 1581 woont Gillis WASTYN al 3 jaar in Leiden, Joos BASTYN is genoteerd op 23 december 1588 in Leiden.

³⁴³ Archives du Nord B 7025, 115 v°.

³⁴⁴ SAP 365, 118v°.

Nicolaas had ook een rente die Guillame NEUFVILLE belastte. Het blijkt dat de man arm is en kinderen heeft die moeten leven van aalmoezen. In de marge van het Jaarboek voor Genealogie van 's Gravenhaeghe³⁴⁵ staat dat de man in 1589 naar Keulen verhuist, met attestatie uit Antwerpen.

Dezelfde VAN BAMBEKE had een rente die het huis van Jacques DE LABEAU in de Peperstrate hypothekeerde. We vernemen de ligging tussen de hof van de schutters (west) en Anthone DE WAILLY (oost).

Fransoys TRYSSZONE als voogd van de kinderen van Claijs (Nicolaas?) VAN BAMBEKE moet omwille van de cijns van 12 schelle 4 penningen per jaar op het erf waar Gillis GOEVUTE³⁴⁶ woont (32 roeden) over de jaren 1578-1579 confiscatie betalen.

In 1578-79 moet **Pieter VAN BAMBEKE** bijdragen omwille van de cijns die aangerekend wordt: *twalf scellynghen vier pennynghen paris siaers up tweendertich roeden lants daer hij wonachtich es*. Zoals gebruikelijk op dat moment staat hij in deze lijst voor de laatste twee jaar.³⁴⁷ **Pieter VAN**

BAMBEKE is eigenaar in de Mesenstraat in 1558³⁴⁸. Hij is in een andere verkoop procurator in 1574. Twee jaar later is er sprake van een Pieter, gehuwd met Frasiene, die een huisje aan het *streckstraetkin* verkoopt³⁴⁹. Een Pieter VAN BAMBEKE koopt op de couter in 1576.

In 1577 lezen hoe men vaak in ingewikkelde breuken verzeild geraakte. Pieter is vernoemd bij de verkoop van een stuk eigendom bij de Sint Jans kerk, de buurt van dat streckstraatje: 1/8 en 1/16 van het huis waar Pieter VAN BAMBEKE nu woont bij Sint Jans kerk, achteraan waar Joos DE NUWELAERE *in pachte houdt*. De eigendom is gemeen met Pieter VAN BAMBEKE zelf *met consoorten* vooraan de Bruggestraat, achteraan het streckstraatje.

In 24 juni 1589 worden **Barbara VAN BAMBEKE** en haar zus **Tanneken** genoemd in Leiden.

Een Nicolaas VAN BAMBEKE is zeker ook in Leiden terecht gekomen.

Op 26 januari 1594 is er een voorhuwelijkscontract in Leiden. Men kwam samen *In de regenboog* (Leiden) om de huwelijksvoorwaarden te bepalen tussen Nicolaas VAN BAMBEKE en Elisabeth Cornelisdochter³⁵⁰. Of ze met de Poperingenaar te maken hebben is uit dit document niet af te leiden.

³⁴⁵ Archives du Nord, B 7025 126. *Le prevost de l'hostel de sa majesté ayant veu de la court le proces de Claes van Bambeke par lequel il appert que ledict Nicolaes van Bambeke auroit contribué deux Ivires de gros pour l'erection du nouveau temple et huict livres de gros pour la liberté de conscience et aultrement frequenté les preschres hereticq et retenu de la nouvelle religion dont il a este une des principaulx promoteurs dicelle ayant aussy este une du consistoire Ledict prevost l'ayant tout vue mesmes l'acte que son capitain en ceste endroit lui a declivré par l'advis du conseil de sa majesté et de la court à condampné et condampne par cestes que ledict Nicolaes van Bambeke doibt estre executé par l'espee et ses biens confisquees au prouffict de sadicte majesté. Aicy prononcé en la ville de Bruxelles le xxijde d'aprvil 1568 après Pasques* – acte die we hebben helpen lezen.

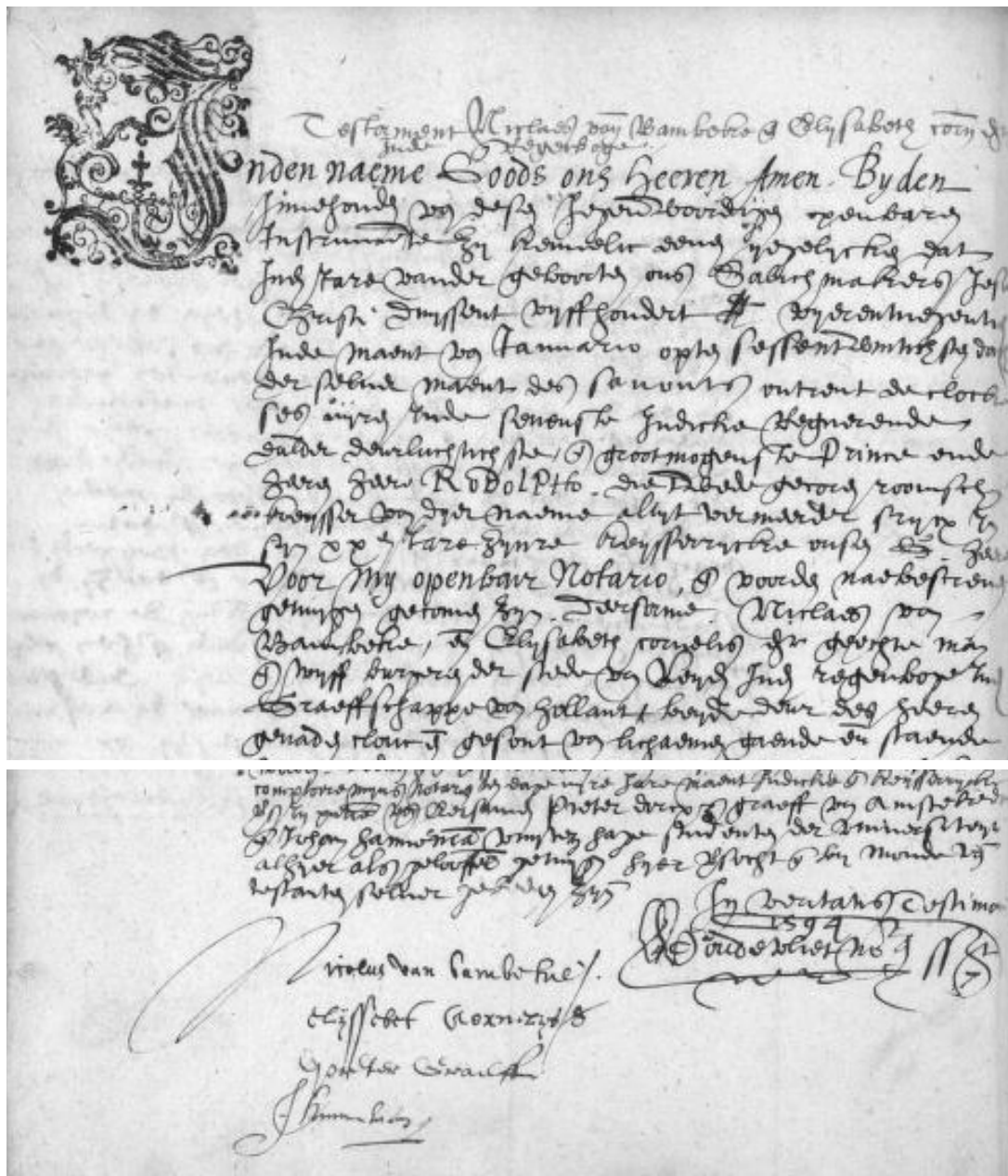
³⁴⁶ INV: ...Gillis GENUITE; op 19v° lijst confiscatie Calvinistisch bewind.

³⁴⁷ 18r° Confiscatierekeningen Calvinistisch bewind.

³⁴⁸ SAP 364, 68v°, SAP 365, 61v°.

³⁴⁹ SAP 365, 16 juli 1576, 115r°.

³⁵⁰ Archief van notaris Willem (Claesz. van) Oudevliet, 1577-1602

Aangezien Nicolaas veroordeeld werd in 1568³⁵¹ gaat het hier zeker over een daar verzeild geraakt familielid. Le xxijde d'april 1568 après Pasques.

Op 24 februari 1594 blz. 38 is hij aanvaard als *coopman*.

Op 09 april 1594 is er bij dezelfde notaris een attestatie genoteerd (blz. 71) in verband met Pomelsche pellwulle die niet in orde was.

Jan VAN BAMBEKE is eigenaar in de Haeghebaerthoek in 1557³⁵². In de Schoudemonthoek is het Jan VAN BAMBEKE zv. Jacob (dezelfde, twee decennia later?) die verkoopt in 1576. Ook weer Jan (?) koopt hetzelfde jaar in de Edewaerthoek.

³⁵¹ Zie Guido VANDERMARLIERE 2016.

³⁵² SAP 364, 59v^o.

Danel **VAN BAMBEKE**, gehuwd met Anna, verkoopt in de Haeghebaerthoek in 1575³⁵³. Het goed is gemeen met Jan VAN BAMBEKE.

Jacques CARON, Christiaen OGIER

Ghelein OGIER, gehuwd met Lycken, vinden we als verkoper in de Leverstraat in 1557.

De eerste keer dat we in die periode **Christiaen** vinden is aan de Overdam in 1556/1557 (int jaer XVC LVI den eersten in spoerkelle). Christiaen zv. Gayfer verkoopt in de Lyssenthoek en de Hipshoek in 1558. Christiaen koopt ook in de Wipperhoek in 1559 en 1560. Lauwers OGIER verkoopt in de Lyssenthoek, terwijl Willem in de Hipshoek verkoopt in 1559/60. Willem OGIER en Ghelein CRUPLANT treden in 1561 op als voogd van de kinderen van Lauwers OGIER voor goederen in de bovengenoemde Lyssenthoek. In 1577 zijn de goederen van de kinderen van Willem vernoemd in de Hipshoek³⁵⁴.

In de Noordstraat gaat het om 2/3 van de 1/2 van een huis dat Christiaen heeft samen met Jan PELGHERIM. Het wordt verkocht op 09.03.1561³⁵⁵.

In 1565 wordt Christiaen OGIER jr. vernoemd aan de Leverstraat waar hij koper is. In 1577 vermeldt men Cristiaen OGIER, zv. Chrispiaen, gehuwd met Jaeckemyne.³⁵⁶

Christiaen OGIER werd terechtgesteld en Laurens PILGEREM betaalt de huur, 93 ponden, aan de koning. Dit is de helft want de weduwe is de andere helft gegund (21.12.1575). De weduwe betaalt volgens de rekening B 7027 in Rijsel eveneens huur voor het huis op de Overdam, 14 ponden parisis. Is dat een ander huis of moet ze later dan toch betalen al was haar eerst de helft gegund? Later, folio 102, woont de weduwe in het huis van de banneling Christiaen LIEBAERT. Blijkbaar geniet ze daar eveneens de gunst als weduwe. Op folio 150 van dat document betaalt ze 43 ponden parisis. Om het helemaal ingewikkeld te maken zegt onze bron dat dit geschrapt is (*barré*).

In het Westwijnland heeft Christiaen OGIER bezittingen en daar huurt Guillebert DE MOL op hetzelfde document in Rijsel blz. 111, er is 23 ponden 5 schelle en 9 deniers parisis opgetekend als huur. Eveneens in Watou had hij iets voor zijn dood grond verkocht aan Christiaen.

Gayfer OGIER is als bijstaande man (1575) vernoemd in de Overdam waar hij Jaekemyne de wed. Maerten BAILLEVEYNNE helpt bij de verkoop van erf, droge en groene cateilen en de 2 gevels gemeen met Jan DE MUELLENAERE. Zij woont er en daar achter woont Jan DE MUELLENAERE. In 1577 is er een geschrapte akte waarin hij *de Valcke* in de Ieperstraat zou kopen. Hij en Jaekemyne verkopen ook op de Overdam de helft van

³⁵³ SAP 365, 82v°.

³⁵⁴ SAP 364, 19r°, 65v°, 84r°, 103r°, 139r°, 171r°, 180r°; SAP 365, 146v°

³⁵⁵ SAP 364, 223v°.

³⁵⁶ SAP 365, 156r°.

het huis waar Gadifer WIJTS mede-eigenaar van is³⁵⁷.

In die context vinden we de weduwe van **Jacques CARON** die 16 ponden parisis betaalt het ene jaar en 12 ponden parisis in 1570 voor het huis dat op de grond van Ghelein MAKEBLYDE ligt en dat *het Wielken* heet. Verder is niets omtrent de familie CARON te vinden.

Jacques GRIETTEN

Jacques is verbannen en zijn vrouw betaalt 11 ponden parisis voor de meubels die zijn aangeslagen³⁵⁸. Jacques DEVOS moet zijn huur afdragen voor het huis op de Nieuwe Markt op de grond van de Heer.

Charles VAN WAREGEM moet huur betalen voor het huis in de Gasthuisstraat. Dat wordt uiteraard allemaal aangeslagen³⁵⁹.

Op de Nieuwmarckt behoort de grond onder het huis van Jacob GRIETE aan de proost (1578-79) het Calvinistisch bewind confisqueert die huur³⁶⁰.

Cornelis GRIETE is uit de vluchtelingenkerk in Sandwich geweerd. Een verband is niet gevonden³⁶¹.

André DECORTE, Johan en Michiel DE LABEAU

André DECORTE³⁶², banneling, wordt op 15.06.1566 uitverkocht en de verkoop brengt 82 ponden 19 schelle 3 deniers op. We vonden verder geen gegevens. Hij had een huis aan de Overdam op de grond van André VANDEN AMEELE en daar betaalt vreemd genoeg Jacques LODYCK de huur voor. Ook Ghelein MOENAERT en Alard DE GROOTE betalen huur.

Michiel DE LABEAU wordt uitverkocht voor 115 ponden 14 schelle 6 deniers en Jehan BEDDELEEM³⁶³ doet zijn werk (05.05.1567). Het bedrag werd aan Christiaan OGIER 23.05.1567 gegeven, maar die is ondertussen terechtgesteld. Er wordt verwezen naar de blz. waar OGIER is ingeschreven.

Michiel DE LABEAU verhuurt aan Paschier DE BACQ op de Nieuwe Markt. Aangezien Michiel is verbannen wordt de huur aangeslagen.

27.05.1567 wordt Jehan DE LABEAU uitverkocht voor 35 ponden 10 schelle 5 deniers. Hij heeft huizen in de Mesenstraat waarvan een deel op de eigendom van Gilles ANNOOT. Jacques DE LABEAU huurt en moet dus de huur betalen aan de rekenkamer wegens de veroordeling van Jehan DE LABEAU. Ondertussen is ook Jehan MAES betrokken wegens de publieke verkoop door Gilles ANNOOT.

Anthoine MAES huurt aan de Cruuswech op de grond van Augustijn GLORIBUS. De grond was aan Jehan LABEAU, de huur wordt dus

³⁵⁷ SAP 365, 156r°.

³⁵⁸ Archives du Nord B 7025, 105 v°.

³⁵⁹ Archives du Nord B 7027

³⁶⁰ INV: *Franchois HARDY houdt in heuren van Jacob GRIETE een huus staende up derfve van den proost liggheende up de Nieuwe Marct eenen termyn van eenen eeuweghen cheins van neghen jaeren ghelt jaericx de somme van zeven scellynghen zes pennynghen grooten vallende Sinct Jansmesse; 22 r°* confiscatie van het Calvinistisch bewind.

³⁶¹ Westhoek jaarboek 1985.

³⁶² Archives du Nord B 7025, 76.

³⁶³ Jehan BEDDELEEM zal nog een tijdje zijn functie uitoefenen; Zie NORD B 7027 in Rijsel 1566-67.

geconfisceerd³⁶⁴.

Er zijn dus meerdere DE LABEAU in Poperinge in die periode. Jacob wordt in 1576 genoemd als bewoner in de Peperstraat. Een Jan wordt genoteerd in de Mesenstraat 1577³⁶⁵

Adriaen ZANNEKIN

Een sterk Frans leger versloeg in de Slag bij Kassel (1328) de boeren en ambachtslieden uit de steden en kasselrijen Veurne, Sint-Winoks-bergen, Broekburg, Kassel, Belle en Poperinge. Zannekin sneuvelde en de opstand werd hard neergeslagen. De familienaam bestond dus 2 eeuwen daarna nog.

Jacob ZANNEKEN, zv. Jacob en Jacob SANNEKEN, zonder meer, vinden we al heel vroeg als eigenaar in de Pezelhoek, Lyssenthoek en Oosthoek (1556 tot 1574). Jacob en zijn vrouw verkopen ook goed in de Ieperstraat (aan het Rekhofstraatje) in 1561. Uiteindelijk gewaagt men in 1563 al van het hoofdmanschap van Jacob in de buurt van het puckerstraatje. De kinderen van Jacob vinden we in 1578 in de Eekhoek³⁶⁶.

Christiaan ZANNEKEN is eigenaar in de Hamhoek in 1558. Hij is genoteerd op de Oude Markt in 1559, in de Noordstraat, als zoon van Jacob

³⁶⁴ Archives du Nord B 7025, 76 – B 7027.

³⁶⁵ SAP 365, 159v°, 181r°.

³⁶⁶ SAP 364, 5v°, 11v°, 14r°, 33v°, 58v°, 93v°, 121v°, 126v°, 133r°, 139r°, 145r°, 195r°, 198r°, 281r°, 319v° (Jacob, daar geen zv. Jacob in de Pezelhoek, Hamhoek en de Lyssenthoek), 44v°. We vinden hem en in de Oosthoek, 156v° (1560), in de Lissenthouck en in de Edewaerthoek (1562, 265r°). 274v° in het Puckerstraatje, SAP 365, 180v° (Kinderen van Jacob).

in 1560, en begin 1561/62 verkoopt hij van zijn goed in de Noordstraat in de buurt van de Papestraat. Hij is nog genoteerd in 1577 als eigenaar in de Lyssenthoek³⁶⁷.

Adriaen ZANNEKEN komen we tegen als koper in de Eekhoek, daar waar Sander BAERT in 1563 is overleden.³⁶⁸

In het archief van Rijsel zit de notitie van het bedrag dat uitbetaald wordt door Loys MAKEBLYDE voor hetgeen dat Adriaen ZANNEKIN moest betalen tussen 1568 – 1569 (Compte par Pierre VANDER HERSCH). Blijkbaar kwamen Loys en *ceulx de la loy de ladicte ville* 84 ponden parisis betalen van de opbrengst van de verkoop van de goederen.

Ze brachten eveneens het bedrag dat ze verkregen door het beslag op *cent pieches de cuier ou peaulx estans en la seconde escorse avecq les utensils servans a la tasnerie*. Dat betekende 500 ponden parisis.

Adrien ZANNEKIN verkocht leder aan Charles DE ZOUTER en dat wordt aangerekend op het ogenblik dat ZANNEKIN als banneling bekend is.

Jehan VROMBOULT betaalt 40 ponden parisis voor de huur van *de Brouckers* op de Haeghebaert en Christiaen MELLEVEDE (MERLEVEYDE) voor de huur in de Eekhoek, terwijl Franchois PYL voor de huur in de Hamhoek afbetaalt. Verder is Jacques TRYSSENSOONE 14 ponden parisis schuldig aan huur.

In de Oosthoek bezat hij ook een cijnsgrond waarvan hij maar de helft bezat. Jacques DE WORM moet daarvoor de huur betalen³⁶⁹.

Ghelein STALIN betaalt 36 schelle voor de huur van een lijn land in de Haeghebaerthoek.

Ghelein VANDER MERSCH huurt in de Eekhoek, wat ondertussen verkocht is aan Maillaert GADIFER, Jehan en Michiel VANDENBERGHE (1570)³⁷⁰.

Men noteert ook het kaphout dat nog niet kooprijp is en dat ligt tussen het bos van Guillaume DE WAGHEMAKER en het bos van de kerk van Onze Lieve Vrouw, hetzelfde ter memorie in de Hamhoek.

Loys MAKEBLYDE gaf ook een elst van vijf jaar aan. Van zijn vader Christiaen ZANNEKIN waren er drie lenen die hem toebehoorden. De oudste zoon Jacques was daarmee akkoord en de douarière leefde nog. Dit werd eveneens pro memorie genoteerd in Rijsel. Op die manier is een familierelatie duidelijker: Adriaens oudste zoon was Jacob en Jacob had verschillende kinderen waar we iets van kunnen achterhalen. Aan de genealogen om uit te dokteren.

³⁶⁷ SAP 364, 91r°, 100 r°, 109v°, 187v°, 200r°, 267r°; SAP 365, 177v°.

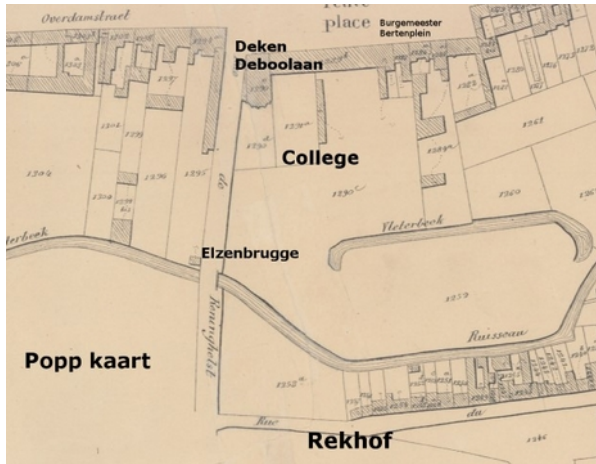
³⁶⁸ SAP 364, 289v°.

³⁶⁹ NORD B 7027, 114v°-155r°.

³⁷⁰ Archives du Nord B 7025, 78.

Jan BROEDERS

We hebben hem zijdelings al vernoemd omdat hij in 1568 is veroordeeld met Nicolaas VAN BAMBEKE, Adriaen ZANNEKIN en Jan JACOBSZOONE.

Pierre BROEDERS betaalt 266 ponden parisis. Dit is genoteerd in het archief van Rijsel Nord 7025 onder confiscaties uitgevoerd in Ieper, Waasten, Wervik en Poperinge (een in 1569 voor het huis in de Ieperstraat). Catherine MAKEBLYDE betaalt 42 ponden parisis voor het huis dat op de Oude Markt aan de Noordkant staat.

De kinderen van Jan BROEDERS zijn eigenaar in de Ieperstraat (1577). Als 1/12 van het huis op de Ieperdamcouter wordt verkocht dan

is Zeghers VAN DER BEKE (met procuratie uit Veurneambacht) voogd voor Castyncken, de dochter van Jan BROEDERS (1578). Wijlen Jans dochter wordt ook genoemd in een akte (met een overvloed aan namen) als het huis waar jonkvrouw Marie ZANNEKIN overleed wordt verkocht (huis aan de Elzenbrugge palend aan de Overdam). Zij is de weduwe van Wullem SCROLLYNCK. Een goudmijn voor genealogen, die graag puzzelen.³⁷¹

Jehan ELLIEUL

Pieter ELLEIUL gaat voor Jan ELLIEUL, banneling met het geld naar de rekenkamer, en hij betaalt voor de aangeslagen goederen 24 ponden en 10 schelle³⁷².

Meester Joris VANHOUCKE, Laurens DE MOOR, Augustijn VAN DER VALE, Josse CAUCHIE en Dierick LIEBAERT, Jehan VANDER ZOLE

Meester Jooris

Meester Jooris VANHOUCKE is vernoemd in het document B 7017 in Rijsel in de confiscaties van de hertog van Alva (1566-1570). A. L. E. VERHEYDEN³⁷³ vermeldt zijn verbanning uit Poperinge door de Raad van beroerten. Alle bovengenoemde namen zijn als Poperingenaars genoteerd in hetzelfde document. Ze zijn gevlucht en hadden *continuellement fréquenté les reprovées presches doiz le commenchement de la tolerace où commence jusques a interdiction d'icelles*.

Meester Joris (Georges) VANHOUCKE en Laurens DE MOOR waren lid van

³⁷¹ SAP 365, 60r, 159v°, 183r°.

³⁷² Archives du NORD B 7025, 74.

³⁷³ Blz. 430.

het consistorie en voorname promotoren.

Meester Georges VANHOUCKE (chirurgijn volgens de resoluties blz. 110) is verbannen. Zijn vrouw betaalt 50 ponden 10 schelle parisis³⁷⁴. Zijn vrouw betaalt voor het erf west aan de Nieuwe Markt 24 ponden parisis huur. Het huis dat hij daar heeft had hij gekocht als verbrand huis in 1564. Hij had goederen in de Hipshoek, die hij verkocht aan Jan VANDENBERGHE, zoon van Jan VANDENBERGHE en kocht aan die zelfde Jan in de Gasthuisstraat³⁷⁵ (1560). In dat zelfde jaar had hij van Jan gekocht in de Gasthuisstraat. Blijkbaar woont hij daar met de gang gemeen met Franchoys VANDER MARLE³⁷⁶. Over diezelfde gang naar de beek wordt genoteerd in de koop van Boudewyn ALLAEYS als het goed in 1564 wordt verkocht door Joeres en Margriete. De beschrijving situeert zijn huis tussen Jan VANDE ZOELE (alternatieve schrijfwijze) en Jacob MAERTEN³⁷⁷.

In 1577 heeft Meester Jooris VAN HOUCKE goederen gemeen met Pieter UTENDAELE in de Casselstraat hij koopt die helemaal op samen met 1/3 van het erf van Jacob LOODYCK (16 december 1577)³⁷⁸.

Jan VANDER ZOLEN

VANDERZOLEN had serieus bijgedragen aan de nieuw opgerichte tempel. Hij steunde met een *angelot* – het muntstuk met de afbeelding van de engel Michaël. Hij steunde de vraag om vrijheid van overtuiging te krijgen van de Koning, door twee pond groten te schenken.

Jehan VAN DER ZOLE wordt genoemd in een confiscatie (Archives du Nord B 7017) tussen 1566-1570 uitgevoerd door de Hertog van Alva. Hij is banneling in 06.1567, de confiscatie brengt 56 ponden 8 schelle 11 deniers op. Jacques BORRY moest een bedrag aan VANDER ZOLE (blz 79) en blz. 100 staat er dat Jacques VANDER MARLE geld moest aan VANDER ZOLE. Op 3 en 4 september 1567 worden de goederen van de banneling voor 254 ponden 19 schelle 3 op deniers verkocht. Via de vrouw van Jehan VAN WESTBROUCQ, douarière (weduwe met vruchtgebruik) had hij het inkomen van de helft van de Potterstede op de Werf palend aan de Koestraat. Gilles PIEREN en Pieter ROUVEROY zijn genoemd in de afhandeling van de confiscatie³⁷⁹ (NORD B 7027).

Als Jehan VANDER ZOLE verbannen was werd aan Jacques BORRY 2 pond 14 schelle aangerekend die hij nog schuldig was. Guislain MOENAERT die verder is nog genoemd moet ook nog 2 ponden 8 schelle parisis, Josse MARTIN 5 ponden 3 schelle parisis, Jehan VANDER ARENDT 36 ponden 5 schelle parisis en Jehan CATHOIRE 3 ponden 14 schelle parisis³⁸⁰. Jehan VAN HOUCKE betaalt voor zijn huur in de Gasthuisstraat op de grond van Guillaeme SCROOLYNCK 60 ponden parisis. Het huis in de Papestraat komt niet in aanmerking omdat de commissarissen zeggen dat het aan zijn

³⁷⁴ NORD B 7025 en 7027 (nog 24 ponden parisis (&(!)

³⁷⁵ SAP 364, 173r^o – aanpalers de kinderen van Dierick LIEBAERT en 324v^o.

³⁷⁶ SAP 364, 302v^o-303r^o.

³⁷⁷ SAP 364, 302v^o, 324v^o.

³⁷⁸ SAP 365, 174r^o.

³⁷⁹ NORD B 7027, 101.

³⁸⁰ NORD B 7025 Blz. 27 van die rekening.

moeder behoorde. Maillaert GROOTDUIME woonde erin.

Bertin VAN
WESTBROUCK, dit
PORDAEN betaalt
huur voor de
goederen in de
Schoudemonthoek.

Angelot met drie rozen
volgens het placaatboek 1
stuk 4p. 6 s.

Laurens DE MOOR

Laurens DE MOOR had een huis in de Ieperstraat (oost). De pachter Guillame VERGHEYS betaalt 26 ponden parisis aan de confiscatie³⁸¹. Dezelfde Laurens heeft nogal wat kaphout dat anno 1570 nog niet kapwaardig is in de Hamhoek, *de kuelstoot*, de Haeghebaerthoek, *de bierendranck*, *de eeckemaillie*, *de Mollen* en in de Eekhoek. Verschillende van die bosjes zijn pas een jaar oud (*blanc*)

Dierick LIEBAERT

Dierick LIEBAERT droeg de wapens om de predikanten te beschermen en nam deel aan de beeldenstorm.

Guislain MOENAERT staat in voor hetgeen Theodorus LIEBAERT moet betalen. Theodorus (Diederik) is eveneens verbannen. Guislain pleit opdat er slechts 66 ponden en 10 schelle zou moeten betaald worden opdat de weduwe levensonderhoud zou hebben. De weduwe betaalt later 48 ponden parisis voor het huis west in de Ieperstraat *L'esquier*. De eigendom moet men het Schild genoemd hebben. De mede-eigenaars waren de erfgenamen van Vincent VANDENAMEELE³⁸².

Carolus LIEBAERT is in de vluchtelingenkerk van Norwich genoteerd in 1568³⁸³.

Augustijn VAN DER VALE

Augustijn VAN DER VALE trouwde ter gelegenheid van een van die preken. Busschaert VAN SAINT POL betaalt 44 ponden en 10 schelle voor Laurens DE MOOR³⁸⁴. We lezen in Rijsel dat Pieter VAN DE VALE 2 ponden betaalt voor de goederen van Augustijn.

Jehan VANDER ZOLEN betaalt 32 ponden voor Augustijn VANDER VALE die werd verbannen. Ook Pierre DE ROODE betaalt voor het 7de deel van een

³⁸¹ NORD B 7027, 111.

³⁸² NORD B 7027, 104.

³⁸³ Westhoek Jaarboek 1985, blz. 55.

³⁸⁴ Archives du Nord B 7025, 79.

huis en erf van Augustijn op de Gasthuisstraat. De erfgenamen van Pieter VANDER VALE zijn de mede-eigenaars.

Cauchie

Josse en Marie CAUCHIE woonden op de Vyneracker in 1570. Ghileyn CAUCHIE betaalt aan de rekenkamer de huur van de eigendom³⁸⁵. Josse ALLEEN betaald voor de huur van 2/3 van de helft van een woonhuis in de Edewaerthoek. Deze eigendom behoorde ook aan Josse en Marie, bannelingen Ze waren erfgenamen van de overleden tante, Françoise CAUCHIE (1570). In dezelfde contekst moet Ghelein DE WITTE huur betalen voor 2/3 van de helft van een eigendom in de Haeghebaerthoek. Augustijn VANDER VALE is verbannen en heeft bos dat genoteerd wordt in de Hipshoek: de *Vannemaker*. Bij zijn naam staat de notitie dat Denis WARNEYS nog 8 ponden groot moet betalen in het jaar 1572.

Maelen LAUWERIN, de familie LAUWEREYNS

Joeres LAUWERENS wordt vernoemd in de Lyssenthouck, Pieter LAUWEREINS heeft goederen in de Schoudemonthoek en de Hipshoek, Gheleyn LAUWEREYS, overleden, had goederen aan de Dasdreef in 1559. Pieter LAUWEREYS wordt vernoemd in de Hipshoek en de Schoudemonthoek; Pieter had ook eigendom in 1559 op de Overdam, verkocht in 1574. Pieter DE VOS is bijstaande man³⁸⁶.

Jan LAUWEREINS is te vinden na 1575 o. a. in de Lyssenthoeck. Verder is hij te vinden in de buurt van de Wellynckstraat³⁸⁷. OPDEDRINCK heeft het 1569 over een zekere Maillard LAUWEREN.

Naar **Maillaert LAUWEREYNS** is verwezen in een voetnoot vooraan. In het document van Rijsel³⁸⁸ is geschreven dat Pierre HEINDRIX moet betalen voor een huis met drie vierendeel 15 gemeten in de Pezelhoek op de Coppernollestraat (1570). Het huis werd per opbod gelaten aan HEINDRIX. Later werd het verkocht aan Jacques TANT³⁸⁹. Pieter is zoals we boven al aangaven vrij actief einde '50 begin jaren '60.

Pieter LAUWEREYNS koopt van Jacop MERLEVEYDE x Cathelyne op de Overdam (zuid), Pieter LAUWEREINS koopt van Pieter VANDEN PEREBOMME in de Hipshoek (14.03.1557 voor Pasen). In dezelfde periode koopt hij in de Schoudemonthoek aan de beek van dezelfde persoon. Lamsen BAERT koopt van Pieter LAUWEREINS - 15 gemeten 20 r. in de HIPSHOEK - 31.09.1560.

Wullem QUATGHEBUER koopt van Pieter LAUWEREYNS 1 vierendeel land 15 roeden + huis + dragende bomen, waar Clays VAN WESTBROUC woonde achterwaarts tot de kinderen Jan DE GROOTE op de OVERDAM -

³⁸⁵ NORD B 2027. Mesenstraat?

³⁸⁶ SAP 364, 14r°, (1557) koopt en verkoopt 64v°, Dasdreef 120, verkoopt in 1560 Hipshoek 131v°, 162r°, De wed. Overdam SAP 365, 72 r° 174/75, 1v°

³⁸⁷ SAP 365, 109r°, 131v°.

³⁸⁸ NORD B 7027.

³⁸⁹ NORD B 7027, 150.

31.09.1560.

Pieter LAUWERYNS koopt van Caerle JACOP + Ghelein MERLEVEYDE, voogd van de kinderen Caerle JACOP – vooraan Overdam – 3 lauwe 1561.

Pieter LAUWEREYNS woont noord op de Casselstraat – 26 lauwe 1561.

Pas later wordt Mael LAUWERS genoemd. Hij verkoopt een behuise hofstede, waar Jan DE BUTTERDROEGHERE woont. Die paalt aan de achterkant aan Clays BAROEN *met vrije lijdinge te Papestrate*. Het is aan Jan DE BUTTERDROEGHERE verkocht op 15.03.1562³⁹⁰.

Bij Backhouse is er sprake van Willem, uit Steenvoorde, die in 1562 is verbannen, in 1565 is de ban opgeheven.

De weduwe Pieter MAKEBLYDE en **Christiaen LAUWEREYNS** zijn genoteerd als landmeters. Volgens de confiscatie van het Calvinistisch bewind moeten ze betalen *over huerliedder salaris van het vutlegghen*³⁹¹ *der thienden binder stede ende cuere van Poperynghe vanden jaere xvc neghenentzeventich wesende ordinaire pensyoen par acquict de somme van 2 ponden*. De zelfde personen worden verder genoemd omdat ze als landmeters salaris ontvangen voor het meten van de gronden van de Heer van Sint Bertinus (1579). Een vreemde notitie als je denkt dat de weduwe landmeter is. In de Inventaris van het Calvinistisch bewind staat: *Dese voorseide IIIe splete es vercocht an Christiaen LAUWEREINS voor den ougst tachtentich 1580 omme de somme van twaelf ponden grooten te betaelene alsvooren. De pachters verclaersen dat zy goet hebben van huerliedder dienst van ghemeten thebbene alle de landen vanden heere van Sincte Bertins ghereserveert de elsten de somme van vyf ponden grooten hebben noch goet van huerliedder sallaris vanden thienden vanden jaere ende ougst LXXIX vut te deelene de somme van twee ponden grooten*.

Samen met Pieter MAKEBLYDE koopt de weduwe Christiaen LAUWERYNS de tiende van de derde splete van de Schoudemonthoek van de proost. In 1579 geconfisqueert, CCB 38r^o. Is het Christiaen jr. Is de notitie weduwe een foute nota. We laten het verder aan de familievorsers over.

De weduwe van Pieter LAUWEREYNS pacht van de proost *eenen termyn van neghen jaeren* volgens CCB 28r^o.

Henderyck LAUWEREYNS is genoemd in een artikel over de Vlaamse emigranten uit Engeland in Leiden³⁹².

³⁹⁰ SAP 364, 64v^o, 162r^o, 176v^o-177r^o, 214v^o, 262v^o.

³⁹¹ CCB 38r^o – *Vutlegghen: onder woorden brengen, formuleren' of 'over een oppervlakte verspreiden; openspreiden; vergroten*. Niet zonder belang is de volgende betekenis die aan het woord 'legger' wordt gegeven: *boek of register waarin zaken van een bepaalde aard officieel staan opgetekend, eventueel met vermelding van bijzonderheden welke daarop betrekking hebben. Dit naervolghende es de groote ende nieuwe leggere van al den lande toebehoorende de kercke van N. ..., liggende in diversche prochien ende steden, al nieuwe belegghert by my J. B. als ghezworen landmetere, anno. xv^cxxxij'*, DE BO. Ahv. deze gegevens vermoeden wij dat 'het vutlegghen der tienden' hier mag worden geïnterpreteerd als: 'het geven van toelichting bij de verkoop of verpachting van de tienden, wellicht op basis van een legger die eerder door een landmeter was opgemaakt.

³⁹² Het beloofde land, blz. 152.

Totnogtoe minder bekende namen

In de Rijselse rekeningen

7025 – Bannelingen (1567 evv.)

Boudewijn LECOCQ – B 7025, 76. – dezelfde Boudewijn had samen een huis met Vincent JOORIS, bannelingen. Dat huis was gehuurd door Victor BASIN – B 7027 – 1569.

Mathias DE WICKERE – B 7025, 77 moet 36 ponden parisis aan Georges (Joeres) DE BUCKERE.

Jacques VAN ACKER, begraven zonder biecht en zonder communie wordt aangegeven door Poperinge. Hij blijkt arm te zijn en gezien de vele schulden is alles aan de weduwe gelaten. – B 7025, 80v^o.

Gadifer MOENAERT – B 7025, 76 moet eveneens een bedrag aan Joeres DE BUCKERE.

Jacques LAUWYCK treedt op omdat Jehan KEUS van de banneling Joeres DE BUCKERE nog moet betalen voor het graan dat hij kocht.– B 7025, 76

Josse MILICAM, verbannen, had met zijn vrouw een huis en erf in de Ieperstraat. Het huis werd gehuurd door Jacques MAY en nu moest de opbrengst afgedragen worden in 1570.

7027

Uit dit document in Rijsel nog enkele aanvullingen.

Franchois RONDEL en zijn vrouw, bannelingen, moeten voor hun huis in de Ieperstraat huur krijgen van Adriaen VAN POUQUES – NORD B 7027.

Pieter VANDER MARLE is al genoemd bij OUDEGHERSTE. Hier worden Maillaert VANDER MARLE en Loyse ROSSEELS genoemd. Ze zijn verbannen en hebben een huis in de Gasthuisstraat.

Guillaume BARTELOOZ moet 46 ponden pacht van het huis van de bannelingen Maillaert VANDER MARLEN en Loyse aan de zuidkant van de Gasthuisstraat ophoesten voor de rekenkamer.

Franchois MAY was banneling, Willem DE RECKEMAKER huurde zijn huis op de Nieuwe Markt op de eigendom van Steven CANEN. De opbrengst moest worden afgedragen. – NORD B 7027.

Augustijn GLORIBUS³⁹³ had een huis in de Vlamingstraat en omdat hij verbannen werd, is de huur die Jehan MAZEMAN moet betalen geconfisceerd. – NORD B 7027

Jan JANSZOONE is terechtgesteld en Daniel BERNARD, die met de weduwe gehuwd is, betaalt de huur van het huis 24 ponden parisis in de Leverstraat (1570), voor dezelfde veroordeelde is 24 ponden parisis betaald door Jehan VOET.

De familienaam DOBBELE is niet vreemd in die context. Hier wordt Guillame DOBBELE genoemd, als banneling, in 1570. Jacques HAZAERT

³⁹³ Het ware boeiend ook die familie uit te spitten. Anderdeels werden te Poperinge eveneens verschillende Mennonietische bijeenkomsten gehouden ten huize van Augustijn GLORIBUS, die zich in 1568 door een tijdige vlucht uit de handen van de speurders houden kon (T. J. VAN BRAGHT, Martelaren spiegel, deel II, 367). GLORIBUS zie ook voetnoot 442.

betaalt de huur voor het huis in de Casselstraat. Dat huis is gekocht door Pierre ROUVEROY³⁹⁴ en Karel DE SCHOTTERE samen met Pieter VANDER STECHELE³⁹⁵ en de weduwe van Cornil VANDER DOENE. Hij kocht in 1558 een 1/6e van een rootververij, in 1561 een ander 1/6e in het Viverstraetke, in de andere lijst (7027) staat Christaen DOBBELE waar de weduwe omwille van zijn ballingschap de huur van verschillende goederen moet betalen (1570)

Franchois BLONDEL en Marguerite VAN OOSTLEENE, bannelingen (1570) hadden een hoppeveld met *keete* tegenover het Zwijnland (2 gemeten en een vierendeel), de huur van 51 ponden parisis moet aangerekend en betaald worden aan de confiscatie van de opstandelingen. Ze halen het geld bij Adriaen VAN POUQUES (1570). ze vonden ook hoppe op de Werf en in het Koestraatje.

Piere SCHAEPSHOOF³⁹⁶ bezat als banneling een cijns met huizen en gebouwen (36 gemeten) in de parochie van Sint Jan. Daar waren drie gemeten eigendom van de tafel van de armen van Sint Bertinus en anderhalf gemet van Ghileyn MOENAERT. Dit bezit was in achterleen gegeven aan Charles DE GRAVE die er 216 ponden moest voor afdragen. Alle betalingen aan MOENAERT en aan de tafels van de armen werden verrekend. Jacques DE WAELE uit Woesten betaalt zijn deel voor de huur van de acht gemeten aldaar.

Pro memorie wordt nog genoteerd dat er goed is verkocht aan Jehan IWEINS maar dat de ontvanger daar nog niet zeker van is. Als dat verder wordt ontdekt dan zal ook dat worden geconfisceerd. Pierre heeft ook in Reningelst goederen die Jacques LEUPE huurt en betaalt. In de heerlijkheid van Loker wordt de huur geconfisceerd van Henry VANDER MEULEN. Samen met de wees, het meisje van Jehan CNOKAERT, zoon van Pierre, wordt het kaphout van Woesten dat pas zes jaar oud is pro memorie opgetekend. Hetzelfde wordt geacteerd voor het hout in Oostvleteren, in Reningelst ter Noordvierschare.

Renten

In Rijsel zijn er nog renten genoteerd van Christiaen LIEBAERT, Jehenne GODUUT, Jehan DE RECKEMAKER, Jehan BROEDERS, Nicolaas VAN BAMBEKE, Jacques LOY(S), Christiaen OGIER.

Betalynghen van renten gaende vut de voorschreven ghesaysierde weyrlicke goedynghen genoteerd door de confiscaties van het Calvinistisch bewind³⁹⁷: Jan DE CONYNCK *als ghetrauwet hebbende Ghyselyne de wedewe Fransoijs DIEDEMAN* moet betalen voor de hypotheek op de 12 gemeten land van het achtergelaten goed van Pieter EVERAERT.

Anno 1580 lezen we *hierinne ghemynt den v^{en} penninck vanden zelve jaere blijft zuver betaelt par acquit de somme van 2 ponden 14 schelle en*

³⁹⁴ SAP 364, 89v^o, 193br^o. Hij verkoopt op de Overdam als gedeelde eigenaar (1564, blz. 314v^o-315r^o)

³⁹⁵ In SAP 364 lezen we dat de raad in 1564 bestaat uit: Jacob LAUWYCK Burgemeester, Pieter VERSTEGHERE, Gillis VAN SIMPOL, Lauwers PILGHEREM, Pieter ROUVEROY, Mailaert DE PLACKERE.

³⁹⁶ SAP 364 Oosthoek 1558, 96r^o koop, SAP 365 Oosthoek 1587, 338v^o. Crispiaen SCHAPSHOOF, x Madeleneke, verkopen hofstede 93v^o in de Eikhoek 1576.

³⁹⁷ CCB 43v^o.

van de zelfde *de somme van 2 ponden 10 schelle grooten over een ghelicke rente van twee ponden thien schellynghen grooten siaers die de voornomde wedewe jaerlickx heeft gheypothequiert up twaelf ghemeten lants toebehoorende ende achterghelaten byden voornomden Pieter EVERAERT ende dit over eenen jaere ghevallen den eersten in meye xv^f tachtentich ende ghemynt den ^{v^{en}} penninck vanden zelve jaere blijft zuver betaelt par acquit de somme van 2 ponden 5 schelle.*

Omliggende steden

Honschote

Honschote was inderdaad een belangrijk nest van doopgezinden. Daarom precies werd het druk bewerkt en werden er zeer veel executies voltrokken.

Spijts de vervolgingen van 1562 kreeg Honschote weldra weer zijn vroegere aantrekkingskracht terug als toevluchtsoord voor Mennisten³⁹⁸ uit de streek. In 1563 en de volgende jaren treffen we er als lid van de broederschap een Clays BODDAERT aan uit Leisele, een Jan HUUGHE uit Veurne³⁹⁹, een Coppin PATERSEUNE⁴⁰⁰ alias Lange Coppin uit Poperinge, een

Jan DE QUITERE uit Avekapelle, een Clays BAERT en een Gijs BAERT en zijn echtgenote. Al die personen werden aangehouden buiten Honschote tijdens een oponthoud in Ieper, Houtem, Veurne... Dit wijst erop dat Honschote zelfs na 1563 een relatief veilige beschutting bleef bieden voor de doopsgezinden.

³⁹⁸ Mennisten of Mennonieten, volgenlingen van Menno SIMONS. Over Menno SIMONS, zie vooral K. VOS, *Menno Simons*, 1496-1561 (Leiden 1914). Volgelingen uit die denominaties waren onlangs nog in Poperinge gevestigd (Familie Yoder). Als reformatoren ontwikkelden ze zich van anarchisten tot de meest pacifistische geleding uit de reformatie.

³⁹⁹ Ze werden verbrand te Veurne op 17 maart 1563. (Algemeen Rijksarchief, Rekenkamer, 14.059, f° 18 v°, 19 v°: ze worden: *Calviniste et rébaptisé* genoemd, waarbij *Calviniste* in feite vaak het vervangwoord is voor *ketter*. Een artikel over de verschillende terechtstellingen zou een boeiend geheel zijn. Of ze waren de oren afgesneden omdat ze niet hadden geluisterd naar het woord van de bijle. Hun tong doorpriemd verwees naar de leugentaal of de laster waarbij ze Gods Woord niet predikten.

⁴⁰⁰ Uiteraard hebben we ons best gedaan om die naam terug te vinden in het tweede deel van de 16de eeuw. Zou men de naam iets hebben aangepast. DE PAPE? Die naam komt zeker voor.

Ieper

Poperinge en Hondschote zijn bekend als haarden van de reformatie. Ieper is algemeen aanzien als minder nieuw-gezind. TITELMANS was volgens Dr. DECAVELE goed ingelicht toen hij in november 1561 aan de landvoogdes schreef dat daar pas einde 1560 voor het eerst een doopsgezinde gemeenschap was tot stand gekomen. Het was trouwens niet zo'n gevaarlijke burcht. In amper tien maanden had hij er een einde aan gemaakt⁴⁰¹.

We gaan niet verder in op de toestanden in de andere steden en gemeenten omwille van de overvloed aan reeds gepubliceerd materiaal.

Veurne

Vermoedelijk moeten de zes personen uit Westvleteren en Poperinge, die in juli 1554 in de hoofdplaats van de kasselrij, Veurne, een straf dienden te ondergaan omwille van ketterij⁴⁰² in het doopgezinde milieu gesitueerd worden. De namen die worden genoemd klinken niet zo vreemd: Pieter GHEERSTECOORNE, Willem VAN DEN STEENE, Ruebin KLIKT, Willem DE SCHAECHT, Denijs DE BUL en Michiel VAN DEN STEENE. Ze werden aan de kaak gesteld. Hun tong werd doorstoken.

Reningelst

Caerle VAN DER CRUUCE wordt in Backhouse o.c. genoemd met zijn broer Frans en Vedast VAN DE WULGHE als baaiwerker uit Reningelst. Jan DE WORM werd in 1566 verbannen⁴⁰³. Jan KESTEMAN, uit Reningelst ging later in Ieper wonen. Hij was ook bij een preek aanwezig. Magister Petrus Van der SLYPE is volgens R. KIRK en E. KIRK in 1561 in de vluchtelingenkerk van Norwich. Jan KNOCKAERT, molenaar uit Reningelst, is in 1566 lid van het consistorie in Reningelst en was voor eeuwig verbannen om gewapend de predikant te hebben begeleid. Hij werd verbannen door de raad van beroerte⁴⁰⁴.

Er zijn reeds enkele namen de revue gepasseerd. We vullen hier aan zonder te stellen dat dit een exhaustieve lijst is.

Jan DE HANE uit Reningelst kwam vanuit de Londense vluchtelingenkerk (Sandwich 1563) naar het Westkwartier in 1564-65. In 1568 is hij veroordeeld voor de raad van beroerte⁴⁰⁵.

Timmerman Willem SCHERRIER uit Reningelst was volgens Backhouse een sleutelfiguur in de ondergrondse gereformeerde beweging. Hij was saaiwerker en kreeg zes jaar galeien wegens vergaderingen in zijn huis, nachtelijke bijeenkomsten en om geloofsgenoten te laten onderduiken (22 juni 1562).

Joris BUEN, saaiwerker, eveneens uit Reningelst, was in 1566 een van de

⁴⁰¹ V. GAILLARD, *Archives du Conseil de Flandre*, p. 230.

⁴⁰² Algemeen Rijksarchief, Rekenkamer, 14.055, rekening 1554-1555, f° 25 vo, 26, 27 v°.

⁴⁰³ J. DECAVELE II, 202-203.

⁴⁰⁴ DE COUSSEMAKER II, 119-120.

⁴⁰⁵ R KIRK en E. KIRK, 281.

voornaamste leiders van het Calvinisme. Hij woonde de predikaties bij. In 1568 is hij veroordeeld door de raad van beroerte⁴⁰⁶.

Clays BEYEN werd veroordeeld in 1568. Ook hij kwam uit Reningelst⁴⁰⁷ en net zoals Joos BAERT in 1568 veroordeeld tot eeuwige verbanning. Hij was gehuwd met Catherine VAN ELST, hij nam deel aan de hage-preken en was gewapende lijfwacht van de predikanten, Colaert VAN GUELEN, landbouwer uit Reningelst, was in Boeschepe bij de preek. Hij is al genoemd in 1553 en is in 1562 om zijn deelname in Boeschepe veroordeeld.

Proven

Pieter DE SMET uit Proven is in 1561 lid van de Londense vluchtelingenkerk. Hij is na zijn veroordeling in 1562 naar Sandwich getrokken⁴⁰⁸.

Roesbrugge

Roesbrugge-Haringe is al vernoemd, zie GHYS en GHERSTECOREN. Maerten BOEY, broer van Franchois BOEY, woont op de weg van Haringe naar Hondschote. Hij doet mee met de bosgeuzen. Hij kwam van Cassel ambacht en deed daar al mee als gewapende begeleider van de predikanten. Pieter JOORIS uit Roesbrugge kan eventueel te maken hebben met Vincent JOORIS reeds vernoemd.

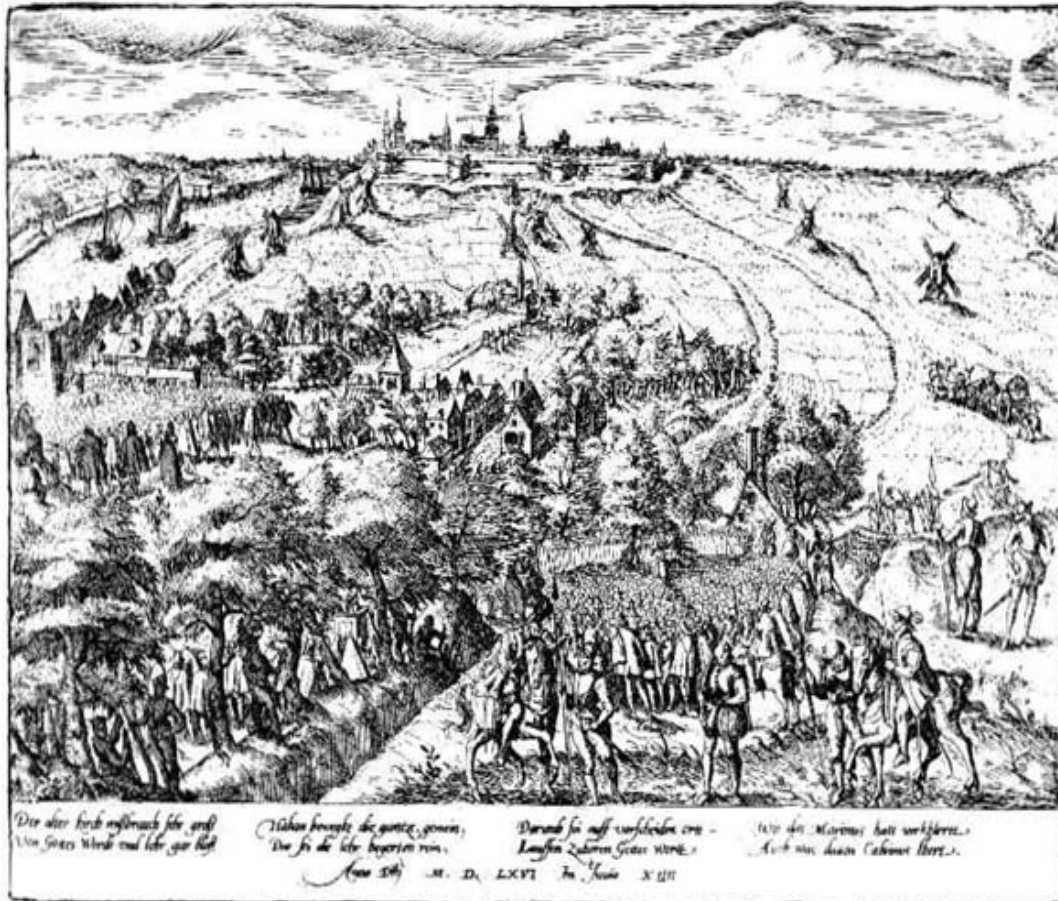
⁴⁰⁶ DE COOUSSEMAKER, III, 119-120.

⁴⁰⁷ DE COOUSSEMAKER, III, 119-120, 260.

⁴⁰⁸ R KIRK en E. KIRK, 283.

Bosgeuzen

Als men in de literatuur over onze streek leest, dan heeft men het over de bende die in de zestiger jaren in de bossen van Sint Sixtus verbleef. Hier is sprake van Winox TRYOEN. Hij, of een naamgenoot, zou in 1568 ook als pachter van de kalsijderechten genoemd zijn in Poperinge. Hij was vaandeldrager bij Jan DENYS bovengenoemd.

Ze zouden een sterke groep hulp uit Engeland krijgen. Volgens OPDEDRINCK⁴⁰⁹ wilden ze de Hugenoten en de reformatoren uit onze gewesten ondersteunen om de nieuwe leer gewapenderhand binnen te brengen. Dit werd door de hertog van Alva, na de overwinning van Maximiliaan VILAIN, al gedeeltelijk verhinderd.

Ter plaatse waren ze al eens gevlucht uit de bossen naar 't *Strooyen haentken*. De dag waarop ze zouden toeslaan *vanuit Spanjaardsdale*⁴¹⁰ regende het zo hard dat zelfs de boeteplechtigheden, die zouden gebeuren om de aanval te bezweren, werden gehinderd. 10 man werden ingerekend en in Ieper terechtgesteld⁴¹¹. De baljuw zou volgens de verslagen ook

⁴⁰⁹ o.c. Blz. 76.

⁴¹⁰ Spanjaardsdale is een hoofdstuk apart. Guido VANDERMARLIERE situeert het dichter bij Poperinge als herberg. Het moet ergens tussen St.-Jan-ter-Biezen en de bossen van Sint Sixtus wellicht in een lager gebied hebben gelegen. Zie gegevens Pieter WAELS.

⁴¹¹ E. H. J. OPDEDRINCK verwijst naar het Latijns verslag van Pater WYNCKIUS, o.c. Blz. 77.

aanhangers hebben ingerekend tussen Poperinge en Westouter aan 't *cleen Graveken*⁴¹².

Het is voor ons duidelijk: de Poperingenaars waren een geval apart. In 1568 blijken er maar 11 van de 99 verdachten opgepakt. Blijkbaar hielden er meerdere nieuwgezinden moedig ter plaatse stand voor ze het hazenpad kozen. De bossen beschermden de *wilde* bosgeuzen, Roesbrugge had zijn tempel en de befaamde prediker Jan DENYS verbleef in de streek. Petrus DATEN had familie of zeker banden in Poperinge waar het Calvinistisch bewind zich voor een tijd settelde, en waar ook drukbezochte hagepreken werden gehouden,

Behoudens de post factum rekeningen om de kerken te herstellen vonden we geen grote gepubliceerde verhalen van de kerkbraken en beeldenstorm in Poperinge. Waren die er geweest dan zou OPDEDRINCK zeker het verhaal van die *rabauwen* hebben verteld. De rekeningen ivm oorlogsschade na de Tweede Wereldoorlog liggen nog te dichtbij om te kunnen vatten wat er toen kan gebeurd zijn. De verwaarlozing onder de sympathisanten van de nieuwe lering zal de restauratie achteraf hebben begunstigd

Het is tekenend hoe Nicolaas van BAMBEKE, zie artikel van Germain SCHOONAERT⁴¹³, probeert af te geraken van zijn veroordeling: pastoor MEERSCHAERT heeft hem opnieuw aangenomen. De mede-inwoners werden door de predikaties omgeturnd, want de bevolking in Poperinge was ongeletterd. En de predikaties waren door de burgemeester en de schepenen toegelaten. De stad had o. a. het profijt van het graan uit de Palts.

Hagepreken door echte profeten, althans zo stelden de predikanten het voor, en de bewapening van de predikant, ondersteund door de geldelijke bijdragen, ook van Poperingenaars, maken even goed het beeld uit van van de Poperingse context.

Enkele strijdpunten uit de reformatie

In vele clusters nieuwgezinden kwam men tot de ontdekking dat zich, meestal rond een paar geletterden, kleine kernen vormden die hun vergaderingen doorbrachten met het lezen in het Tweede Verbond⁴¹⁴ (er wordt nergens over het Eerste Verbond gesproken!) en in andere Vlaamse boeken, waarvan sommige uit het Latijn vertaald waren. De Bijbellezers onttrokken zich niet aan de kerkelijke verplichtingen, zoals het ontvangen van sacramenten, het vasten en vleesderven, het bijwonen van de zondagsmis, maar het kwam wel eens voor dat iemand met de Bijbel in de

⁴¹² De Neergrave?

⁴¹³ Het beloofde land, 1992.

⁴¹⁴ Eerste Verbond en Tweede Verbond is een nieuwere aanduiding voor Oud en Nieuw Testament.

hand kritiek uitoefende op het sermoen van een priester en hem zelfs, zoals in 1534 in Caëstre gebeurde, openlijk uitschold voor een *valse profeet*.

We zijn al te veel geneigd om de situatie netjes uit te tekenen. Al waren er onder de nieuwgezinde geleerden we mogen ons niet inbeelden dat het allemaal academische theologen waren.

Er waren zeker theologische disputen onder de predikanten, maar de ondervraagde ketter redeneerden vaak vanuit de typische wrevel van de reformatie. De theologen discussieerden in de synodes en classisvergaderingen.

Om de denominaties uit elkaar te halen is daarbij niet zo eenvoudig. Grosso modo zijn er Lutheranen, Calvinisten en Wederdopers (Mennonieten, anabaptisten en sacramentariers). We hebben het ons ook niet als opdracht toegemeten theologisch te tracteren⁴¹⁵.

Verdiensten

Luther trok de geldigheid van de persoonlijke verdiensten in twijfel volgens hem is er *noynt yement die wat mochte verdienen*. M.a.w. de hemel verdienen, laat staan kopen, is godslasterlijk.

In de getuigenverhoren van de ketter lezen we dat *de biecht slechts was ingesteld omme den prochiepape zynen balg te vullen*. In andere getuigenissen dreven reforma-toren de spot met de kracht van het wijwater en het doopwater. Verder ging men te keer tegen de dodenmissen, de aflaten voor overledenen en de vasten.

Petrus krijgt de sleutels. Op dat geloof zou de Vader Zijn kerk bouwen. Hierop steunt de Rooms-katholieke leer.

⁴¹⁵ Is het niet treffend, dat men in het edict van 10 juni 1538 nog spreekt van: *Nyetteghenstaende onse voorscreven placcaeten diversche kettters, ende eenige onder hen noemende Anabaptisten oft Herdoopers, hen vervoordert hebben...* Indien men van hogerhand zolang draalde om het puntje op de i te zetten, hoe zou men dan van de lokale overheden kunnen vragen nauwgezet uit te maken welk soort ketter voor hun raad verschenen was? Nog langer zal het duren eer wij uit de rechtsverhoren zullen kunnen opmaken of we te doen hebben met vertegenwoordigers van de revolutionaire richting, de eigenlijke her- of wederdopers, of van de irenische strekking, die men doopsgezinden noemt! We zien in de studie van VERHEYDEN, zelf protestant (what's in a name), hoe hij zich schrap moet zetten om aan te tonen dat de soorten niet onmiddellijk uit elkaar te halen waren.

De heiligenverering

In het bijzonder de devotie tot Onze-Lieve-Vrouw werd het scherpst op de korrel genomen. Joris COLIN uit Reninge was van oordeel *que la benoiste vierge Marie estoit une ribaulde et les saintz et saintes de petite valeur*⁴¹⁶. Willem DE VOS uit Gijverinkhove dreigde ermee, een pas opgericht Mariakapelletje in in brand te zullen steken. Michiel DE MERRIVOORDE uit Veurne gaf als zijn mening te kennen *que les saintz ne furent au ciel, mais en ung lieu secret, ou ilz attendoient le jugement de Dieu*⁴¹⁷. Deze opvatting steunde op theologisch teksten uit Paulus' Romeinenbrief en het principe van de enige Middelaar Jezus. Dit was haaks op de sleutelmacht die de rooms-katholieke voor zichzelf voorbehoudt.

De weerstand tegen de heiligenverering, *kerkbraak* en *beeldenstorm* hebben bij de historici vaak de feiten aan beide kanten gekleurd. We lezen bij OPDEDRINCK hoe hij onmiddellijk zijn interpretatie geeft op een proces dat hij in de archieven *ter camere* vindt in Poperinge. Ter camere is een zwaar proces (*ter ceureghedynghe* is minder zwaar). Het geschiedde in Poperinge in 1580. Loys VAN DE GOORSTEENE, deken van de St.-Jorisdijce eist de zilveren vergulde kelk terug van de erfgenamen van pastoor Willem DOL van de Sint Janskerk. Hij vult onmiddellijk in, weliswaar met een vraagteken. *Werden de heilige vaten door de beeldenstormers gestolen*⁴¹⁸?

Heilig Sacrament des Altaars

Vanuit de verwerping van Paus en Kerk en de terugkeer naar de *Sola Scriptura*, alleen de bijbel, werd bij Pieter TITELMANS gerapporteerd dat er gevallen waren waar men de hosties vertrapte of in het vuur gooide. Geheiligde voorwerpen waren vaker het voorwerpen van spot. Een kazuifel werd naar het verhaal van OPDEDRINCK versneden in *coussebanden* en het geld uit de offerblok werd in een café gepend, *heiligen eten noch drinken, waartoe zouden ze geld moeten hebben*.

Hoe het komt dat ook OPDEDRINC geen Poperingenaars vindt waar het concrete verhaal van dergelijke feiten met naam en toenaam wordt beschreven, zou een nog meer doorgedreven studie vergen. We vonden wel nog een verhaal 100 jaar later⁴¹⁹ waarin men reageert op *godslasterlijke* praat. Ontzag en eerbied zijn een cultureel verschijnsel die ook nu heel moeilijk objectief en in al zijn facetten zonder fantasie zouden kunnen beschreven worden.

Voor wat die periode betreft moeten we rekening houden met het theologisch begrip *heilig*. Het is hier in dit bestek zeker niet uitputtend te behandelen. We wijzen alleen op een grondig verschil in de perceptie. Vanuit reformatorisch begrip is *genade* en *heiligheid* een louter gave Gods.

⁴¹⁶ Algemeen waren. A. L. E. VERHEYDEN, *De Hervorming in de zuidelijke Nederlanden in de XVIe eeuw*, blz. 32-34. een Rijksarchief, Acquits de Lille, Rk, 14.039, rekening Veurne 1533-1534, f° 14 - 14 v°.

⁴¹⁷ Algemeen Rijksarchief, Rekenkamer, 14.048, rekening Veurne 1543-1544, f° 15.

⁴¹⁸ E. H. J. OPDEDRINCK, o.c. 63.

⁴¹⁹ SAPpig 2012, 29vv.

Op die manier kon *Hoc est corpus meum*⁴²⁰: de woorden van de consecratie, vanuit niet-roomse perceptie eerder aanzien worden als een eigenmachtig toeëigenen van wat God alleen toebehoort. Voor de katholieken waren al die vergrijpen *godtergende razernij*⁴²¹.

De starters: anabaptisten

Zwingli, Luther en Calvijn zijn beter bekend en hebben reeds een woordje geplaatst in dit verhaal. We spitsen ons hier toe op in de streek recent opgedoken vertegenwoordigers (Mennonieten) en naar de strekkingen die vaker bij *martelaren* uit onze streek voorkwamen.

Menno Simons

Menno Simons (1496-1561) was oorspronkelijk katholiek priester. Hij kwam tot het besef dat er iets verkeerd liep toen er tweehonderd Anabaptisten (Wederdopers) gedood waren, waaronder zijn broer. Negen maanden lang predikte hij tegen de dwalingen van de mis en de kinderdoop. In 1536 deed hij afstand van het priesterschap en werd daarna door de Wederdopers gedoopt en aangesteld. Zoals het bij vele predikanten het geval was reisde hij door Duitsland, Denemarken en langs de Baltische kust, predikte en stichtte gemeenten⁴²². Hij is zeer ongerust gestorven omdat zijn volgelingen grote meningsverschillen hadden.

Toch is er bij de Mennonieten één constante vanuit het vertrekpunt waaruit ze de bijbel begrijpen. Zoals we al zien bij Hofmann, een pionier van de anabaptisten, is de bijbel een boek dat je eenvoudig leest en tot in de oorspronkelijke verhalen volgt. Aanpassen aan de moderne tijd of aan de *wereldse beschaving* is niet consequent bijbels leven. We herinneren ons dat de Amisj, Mennonieten, o.l.v. Paul YODER⁴²³ deelnemen aan een verkiezing (het bolletje kleuren in de het stemhokje) tegen de Bijbelse principes noemde.

Menno was pacifist bij uitnemendheid. De broederschappen van Menno werden relatief makkelijk uitgeschakeld. De verklaring hiervoor moet gezocht worden in de aard van het anabaptisme zelf. Ten eerste is het anabaptisme in Vlaanderen steeds een beperkte beweging gebleven. Men werd niet zomaar in een mennistische gemeenschap opgenomen. Eerst moest men een jarenlange proefperiode doormaken en men werd pas gedoopt toen vast stond dat men werkelijk het ware geloof was toegedaan. Het mennisme is nooit een massabeweging geweest en kon dan ook met

⁴²⁰ De consecratiewoorden, die door de mensen die het Latijn niet begrepen tot hoc-us-poc-us werden herleid.

⁴²¹ OPDEDRINCK, o.c. Blz. 67.

⁴²² Dit is de gebruikelijke term van de reformatie. Hier gaat het niet over parochies of kerken. Kernen worden gemeenten genoemd.

⁴²³ Een groep Amisj-Mennonieten kwam via Boeschepe naar Poperinge. Ze waren zeer goed op de hoogte van de geschiedenis rond de nieuwgezinden in de streek. Ze zijn ondertussen weer naar het thuisland teruggekeerd. De Belgische situatie was gunstiger om hier hun eigen onderwijs te installeren voor de volgelingen. Bij de bevolking zijn ze bekend als de witte mutsjes omdat de vrouwen in de gemeenschap meestal witte hoofddoeken droegen als ze op straat kwamen.

de beperkte middelen waarover TITELMANS beschikte in de hand gehouden worden.

Ook onderscheidden de anabaptisten (doopersen, doopsgezinden, wederdopers) zich in hun levenshouding fundamenteel van de rest van de bevolking. Zo mochten bijvoorbeeld geen eed zweren. Ze waren dus relatief goed herkenbaar en vormden op die manier een gemakkelijke prooi voor de inquisiteur. Bovendien leefden zij meestal in groep. En zo waren enkele goed uitgevoerde acties voldoende om een hele gemeenschap op te doeken.

Melchior Hofmann

Melchior HOFMANN (+Straatsburg november 1543), bontwerker van beroep, kwam na omzwervingen door Letland en de Skandinavische landen als Luthers predikant in 1527 in Lübeck en Kiel. Hij staat mee aan de wieg van de anabaptistische stroming. Wegens sacramentaire opvattingen⁴²⁴ moest hij zijn toevlucht zoeken in Straatsburg, maar wegens zijn *eschatologische prediking*, het spoedig einde van de wereld⁴²⁵, werd hij uit de stad verjaagd. Hij vestigde zich dan te Emden, waar hij met veel succes het anabaptisme predikte. Teruggekeerd in Straatsburg, om er op de zeer nabije vestiging van het Godsrijk te wachten, werd hij gearresteerd. Hij stierf in gevangenschap.

Hofmann was overtuigd dat iedereen de bijbel uit zichzelf kon lezen en begrijpen als hij de geest ontvangen had. Opdat er geen willekeur zou zijn in de uitleg moest de gelovige zich laten leiden door begeesterde reformatoren. Hij volgde hierin de reformatie dat *Sola Gratia*, door genade alleen, de zaligheid van de mens bewerkt wordt. Naast dit principe pleitte de reformatie voor de kennis van de Bijbelse grondtalen: Hebreeuws (oorspronkelijk) en Grieks (omwille van de Septuagint).

Mennonieten

De wederdopers hadden meerdere figuren die hun eigen weg gingen. Recent kenden we in onze streek de Amish, die verre volgelingen waren van Menno.

Het onderscheid dat Menno SIMONS benadrukte was het feit dat bij de Mennonieten elke vermenging van Bijbelse met theologische en kerkelijke elementen fout was.

Menno wilde luisteren zolang alles ontleend is aan de tekst van de Schrift zelf en was bereid alles op de eenvoudige betekenis van de tekst te baseren.

Hij stelde dat *Gods woord niet kan worden verstaan door wie dan ook*

⁴²⁴ Als het over sacramenten ging, stelden die mensen dat er geen zeven *ingestelde* sacramenten zijn in de handen van de Kerk.

⁴²⁵ Men durft het ook chiliastische ideeën noemen. Chilliasten zetten een parcours uit over de eindtijd in bedelingen en tijden van duizend jaren. Men haalt de toepassingen in het boek Openbaringen: de apocalyps.

tenzij door hen die hun wijsheid hebben weggeworpen en arm van geest zijn, want het Woord van God is gegeven aan de kleinsten, begrip aan de onschuldigen en aan niemand anders.

Menno heeft zo de passage over *laat de kinderen tot mij komen, want hunner is het Koninkrijk der hemelen* – een tekst die gevaarlijk dichtbij de kinderdoop stond en dus moeilijk te begrijpen viel – weten te herinterpreteren door de eenvoudiger passage in Johannes 4 over de wedergeboorte daarvoor als context te hanteren. De *kinderen* zijn hier volwassenen die door de wedergeboorte *naar water en Geest* zijn heengegaan en in dat opzicht lijken op kinderen. Daarmee kon worden voorkomen dat de passage over de kinderen een bijkomend argument zou zijn voor de kinderdoop.

We zijn geneigd de protestantse, in dit geval de anabaptistische leer, te zien als individualistisch. We denken dan dat iedereen zijn waarheid uit de Schrift kan halen. De Doperse hermeneutiek wordt echter in het Engels meestal aangeduid als *communal discernment*, te begrijpen als gemeenschappelijke onderscheiding, in de zin van: onderscheiden waarop het aankomt, vaststellen, zichtbaar maken, ontdekken. Willekeur gaat in tegen de ethische toepassing van de Schrift in overeenstemming met de eer en waarde van Christus (als Heer en Verlosser).

Sterker nog: bijbelse interpretatie kon geen individuele opdracht zijn, geen opdracht die aan de gemeenschap van geleerden of aan de enkeling gericht was. De opdracht om de volkeren te onderwijzen en hen te leren wat Christus heeft geleerd en opgedragen was aan de gemeente gericht en dus in het meervoud gesteld⁴²⁶. (Mt. 25)

Geuzen

De term geuzen is ontstaan toen Edelen uit bijna alle gebieden van de Lage Landen aan Margaretha van Parma een verzoekschrift aanboden. Een hoge edele achter Margaretha fluistert tegen de plaatsvervanger van koning Filips toe: Wees niet bang, dit zijn maar geuzen, het Franse woord voor bedelaars. Hij verwees daarmee naar de Franse Hugenoten.

⁴²⁶ Mt. 25 Hier leest de anabaptist: daarop zal Ik mijn gemeente bouwen <-> kerk.

Restgegevens uit de confiscatie lijst van het Calvinistisch bewind⁴²⁷

Familie WIJTS

In 1558 is **Gayfer WIJTS**, wetschepen⁴²⁸.

Voor 1595 wordt Colard WIJTS genoemd in een proces. Maria, de vrouw van Joannes WIJTS, is driemaal meter, Clays en Colard zijn peter in dezelfde periode voor 1595. Er worden geen geboorten vermeld. Het feit van het meterschap binnen de familie geeft geen uitsluitsel. Enkele leden kunnen wel katholiek zijn, enkele vrouwen durfden misschien niet anders, gevraagd door aangetrouwde familie. We weten ook niet in hoeverre de geestelijkheid zelf strikt katholiek dacht (cf. Ghelein DE ZOUTER, St.-Jansparochie is door TITELMANS op de vingers getikt).

Gayfer was de zoon van Jan en was eigenaar op de Oude Markt⁴²⁹ in de buurt van Clays DE VOS (1557). Gayfer heeft gemeenschappelijke goederen met Jacob VAN LOVELDE⁴³⁰ in de Eekhoek

Jan WIJTS is gevlucht en moet betalen voor zijn huis west aan de *Vlamyncstrate*. Dat huis staat immers in de periode van het Calvinistisch bewind leeg *vanden jaere xv^e neghenentzeventich*. Er is geen bedrag van confiscatie genoteerd.

Ook het huis dat toebehoorde aan Pieter EVERAERT *ende achtergehelaten staende ende liggende ande westzyde van de Nieuwe Maerckt es ledich ghevonden vanden jaere xv^e neghenentzeventich. Daeromme hier⁴³¹: niet.* Ook dat huis - hetzelfde huis waar Jacob LAMMOOT in woonde - stond *sedert den jaere xv^e neghenentzeventich ledich. Daar was dus ook niets te confisqueren.*

Van het huis *achterghelaten by Jan WIJTS staende ande oostzyde vande Leverstrate bewoont bij Jan STRUYVE, die verclaerst op Baemesse neghenentzeventich den proprietaris betaelt thebben. Daeromme hier: niet.*

Van Jan WIJTS' huis aan de oostzijde, aan de noordkant van het voorgaande, verhuurd aan Jan SHEERJANSSUENE, wordt dezelfde bemerking gemaakt, maw betaald⁴³²

⁴²⁷ CCB – We gebruiken deze afkorting om die bron Confiscatierekeningen uit het Stadsarchief van Brugge uit de tijd van het Calvinistisch bewind in Poperinge.

⁴²⁸ SAP 364, 84.

⁴²⁹ SAP 364, 45r^o.

⁴³⁰ De familie VANLOSVELDE wordt, samen met Pieter DEBRUYNE uit Poperinge, genoemd in het Jaarboek van sGravenhaeghe XI, bij de emigranten van Belle, Hondschote en Poperinge, 1957 – Hij is vergezeld van Mahieu DE VRIJERE en Jan DAMMAN, neven en Mayke VAN LOSVELT heeft als vergezellende getuigen Mayke BEUTERMARCTS en Clijntgen BASTIJNS, haar moeie. Joos BASTIJNS, 23 november 1588 in Leidens poorterboek E.

⁴³¹ INV: Staet ledich, es te verheuren up Bamesse tachtentich. Verheurt tvoors. huus an *Christiaen DE LANSHEERE* den tydt van eenen jaere innegaende te Bamesse tachtentich omme de somme van twee ponden grooten.

⁴³² 10v^o CCB. Het zou een boeiende onderneming worden om te achterhalen in hoeverre deze naamgenoten familie zouden geweest zijn van de pensionaris Gillis WIJTS, vroeger genoemd, uit

Pieter Everaert

Op de Ieperstraat is Joos ROENS pachter van het erf onder zijn huis. Dit erf behoort aan *Pieter EVERAERT*, die gevlucht is. De eigendom is wel *ghemeene met* Caerle DE SCHOTTERE. Hij bewijst dat hij betaald heeft *den xvi^{en} in november xv^e neghenentzeventich*⁴³³. De pachter Willem METSU, nu Willem DE BIJZERE, huurt twee gemeten land dat toebehoort aan Pieter EVERAERDT⁴³⁴ gevlucht, *den termyn van neghen jaeren*.

Den huuse toebehoorende ende achterghelaten by Pieter EVERAERT ghevlucht daer Anthenuis VAN WATERLEET in woonende es verclaerst de jaerschare xv^e neghenentzeventich betaelt thebben. Bewoont tzelve huus zonder huere ofte pacht. Daeromme hier: niet.

Van dat huis staat in de inventaris dat het ten zuiden van de Nieuwe Markt staat. Te huur *Bamesse tachtentich*. Het werd verhuurd en *ghebleven by tbernen vande kersse upden voors. Anthuenis den termyn van een jaer innegaende te Bamesse LXXX voor XVI £ paris*⁴³⁵.

Ook Pieter PARDIEU moet de huur betalen aan Pieter EVERAERT *ghevlucht* (2 ponden grooten) in het jaar 1579, het 4^e jaar van 7⁴³⁶.

Pieter EVERAERDT is verder in de bijgaande inventaris van de confiscatielijst van het Calvinistisch bewind uitvoerig genoteerd met: *achterghelaeten hem toebehoorende twee ghemeten ende drie vierendeel elstlandt en naerghelaeten een andere partie elstlandt groot drie ghemeten elleven roeden*. Daar is niets van te noteren omdat de elstvloegen nog niet aan de ouderdom zijn om gekapt te worden.

Leegstaande huizen 1578-1580

Mahieu VAN RENIJNGHE had een huis en erf. Het is verlaten *zuutzyde vander Gasthuustrate*. Het is bewoond geweest *tot Sinctjansmesse tachtentich gratis bij eenen Joos DE BACK pauper* (arm).

*Pieter HEINDRIJX*⁴³⁷ betaalt 8 schelle 6 deniers omwille van de cijns van 1 line 32 roeden land om de twee laatste jaren (1578-1579) en omwille van de cijns op een vierendeel 9 roeden aan de goederen van de Heer eveneens over die twee laatste jaren⁴³⁸. Dezelfde Pieter HEINDRIJX is noteerd als voogd van de kinderen van Matheus DE PAPE⁴³⁹ omwille van cijnsgrond ook voor de laatste twee jaar. Hij pacht ook aan de proost *vijf ghemeten lants ofte daerontrent den termyn van jaeren*. Hij is *ten diverschen tyden beschreven gheweest ende niet ghecompareert*. Pro

Brugge.

⁴³³ INV: *Staat ledich, es te verheuren up Bamesse tachtentich. Verheurt tvoors. huus an Christiaen DE LANSHEERE den tydt van eenen jaere innegaende te Bamesse tachtentich omme de somme van twee ponden grooten.*

⁴³⁴ 24v^o CCB.

⁴³⁵ 9v^o CCB.

⁴³⁶ 10v^o CCB.

⁴³⁷ Is al vernoemd bij Maelen LAUWERIN.

⁴³⁸ 14v^o CCB.

⁴³⁹ INV: ... ghelt up vierenveertich roeden landts ...

memorie (1579)⁴⁴⁰.

Ghelein MOENAERT is sporadisch al vermeld. De confiscatie van het Calvinistisch bewind heeft het over cijnsgrond: 1 line 10 roeden onder de Cop van de Beestemarckt *ende dit over tverloop van twee jaeren tlaetste ghevallen te Kersmesse xv^c neghen en tzeventich*⁴⁴¹.

Gregorius GLORIBUS⁴⁴² (gehuwd met Mayke, in 1576 reeds bij de verkoop in de Hipshoek) betaalt voor de cijns van 3 ponden parisis per jaar op een *half ghemet vyf roeden lants in de Cruuswech voor Sinctjanskercke* voor 1578-1579.

De weduwe Gheleyn VANDEN WALLE komt op de confiscatielijst voor 1579 omwille van de cijnsgrond onder haar huis. Ghelyn is vernoemd in verband met Jan DE RECKEMAKER.

Martyncken SVOS, de weduwe van Gayffer WIJTS⁴⁴³ betaalt omwille van de cijnsgrond *op derfve onder huer huus* over 1579.

Augustijn en Pieter VANDER VALE zijn genoemd, maar Mahieu VANDER VALE(YE) vinden we in de lijst van het Calvinistisch bewind 21v^o. Hij pacht aan de proost het erf onder zijn huis *zonder termyn van jaeren*. Men rekent hem de landspacht aan *over een jaer landspacht ghevallen te Bamesse xv^c neghenentzeventich*.

Malliaert VANDEN BERGHE, zoon van Silvester, is pachter van jonckheer⁴⁴⁴ heere van Torre *dienende met de malcontenten een partije van zesthien ghemeten lants ofte daerontrent ghenaeemt tSappeleen*⁴⁴⁵ voor 16 jaar (1579).

Jan BOY pachtte in de Lyssenthoek aan de proost. Terwijl er bij zijn dood geen goederen werden gevonden. *gheen goedt ghevonden es jae meer schulden dan goedt* (1579).

⁴⁴⁰ 26r^o CCB.

⁴⁴¹ 19v^o CCB.

⁴⁴² INV: Gregorius CLORIBUS (GLORIBUS); 19v^o CCB. Gregorius CLORIBUS is genoteerd in de Eekhoek 1573 SAP 365, 17r^o samen met Jacob BAERT, eveneens in de Edewaerhoek (1574), en de Lyssenthoek (67r^o). Hij verkoopt op de Oude Markt 1576, 118v^o. Hij koopt in de Hipshoek 1576, 121v^o

⁴⁴³ Zie voetnoot Paschier WIJTS. 21r^o CCB.

⁴⁴⁴ Sic. In de inventaris ontbreekt de naam eveneens. Later (1690) is er sprake van het huys van jonckheer Baptiste IMMELOOT, heere van Torre. In Kortrijk was er een Simon VAN TORRE die de klokken uit de toren haalde toen in 1578 het bewind onder de Pacificatie van Gent was geïnstalleerd. Verwijst men naar hem als malcontent? Het Belfort. Jaargang 7. blz. 324. De familie IMMELOOT is ook verbonden met Reningelst.

⁴⁴⁵ INV in de parochie van St. Jans.

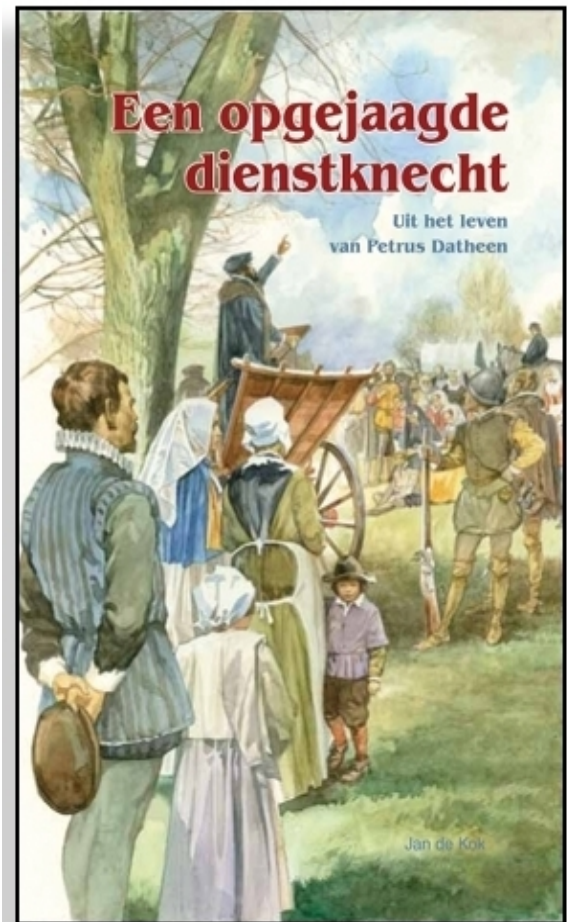
Petrus DATEN, Willem van Oranje en de Calvinistische Republiek van Gent

Een citaat uit het 2^e verhaal over Petrus DATEN: ondanks de meningsverschillen vraagt Willem van Oranje in 1572 aan Petrus DATEN om naar Holland te komen, waar hij tot raad en commissaris van Willem van Oranje wordt benoemd. Tegelijkertijd blijft Petrus DATEN echter verbonden aan het hof van de Keurvorst van de Palts.

Om alle 17 Provincies van de Nederlanden eensgezind te krijgen in het verzet tegen Spanje, komt de Pacificatie van Gent tot stand, waarin echter niets over Godsdienstzaken wordt afgesproken en zo komt er weer, nu een definitieve verwijdering tussen Willem van Oranje en Petrus DATEN. Als dan ook nog een Protestants leger vanuit de Palts optrekt naar het Katholieke Zuiden en het Protestantse Noorden liever geen steun krijgt van Katholieke Franse troepen breekt er bijna een burgeroorlog uit rondom Gent. Volgens Petrus DATEN hebben

afgodendienaars nergens recht om Gods Woord te bedrijven. O.l.v. een zekere Jan VAN HEMBYZE breekt in Gent een tweede beeldenstorm uit, Petrus DATEN kan hierdoor, ongewild, voor het eerst in de *gereinigde* kerk van St. Baafs preken. Enige tijd later trekken de Protestantse troepen uit de Palts Gent binnen. Prompt komt Willem van Oranje⁴⁴⁶ ook naar Gent, waar Petrus Datheen hem ontwijkt: vlak voor de intocht van de Prins, verlaat Petrus DATEN Gent.

Na een maand breken er weer onlusten uit, want Petrus DATEN is weer in

⁴⁴⁶ cf. DECAVELE: De Zwijger was diverse keren naar Gent geweest om voor verzoening te pleiten. De calvinisten in Gent werden steeds radicaler. Ze handelden tegen de bepalingen van de Pacificatie van Gent, die de monopoliepositie van de rooms-katholieke Kerk erkende. De calvinisten eisten eerst een aantal kerken op en vervolgens het alleenrecht van de calvinistische godsdienst. Oranje pleitte voor verdraagzaamheid en wilde ruimte voor de rooms-katholieke eredienst. DATEN heeft toen vanaf de preekstoel in de Sint-Baafskathedraal gezegd dat Willem van Oranje net zo gemakkelijk van godsdienst verandert als iemand anders van bovenkleding. *Oranje vond het laster en heeft het hem nooit vergeven. Hij kon niet hebben dat een voormalige karmelieter monnik hem verweet dat hij niet oprecht was. Het is nooit meer goed gekomen tussen die twee*. De theocratie in Gent is zeker mislukt door het militaire genie van Alexander FARNESE, de hertog van Parma, die de ene na de andere Vlaamse stad veroverde, ten slotte ook Gent. DECAVELE vindt het een geluk voor de noordelijke Nederlanden dat Philips II FARNESE terugriep. Wie weet hoe het anders gegaan zou zijn.

de stad. De vroedschap van Gent verzoekt nu officieel de Prins van Oranje om te bemiddelen, maar voordat de Prins weer aankomt, is Petrus DATEN met Jan VAN HEMBYZE al weer gevlucht.

Slot

Niet alle gegevens zijn even historisch en/of eenduidig tot ons gekomen. E. H. Juliaan OPDEDRINCK heeft het ook over een *tempel der geuzen*. Hij zou in het Rekhof hebben gestaan. We moeten ons in vele vaststellingen conditioneel opstellen. Wie schreef wat? We mogen enerzijds niet vanuit de bouwtrant van een gebouw in de 20ste eeuw zomaar over een geuzentempel in Poperinge spreken, daarvoor zijn de bronnen te schaars. Anderzijds schrijft men zonder verwijzingen zomaar over het Mariabeeld van Sint Jan⁴⁴⁷: *Het grootste gevaar dat het beeld ooit bedreigd heeft is de beeldenstorm van 1566. Op 14 augustus van dat jaar bestormden opgezweepte geuzen kerken kloosters en vernietigden beelden, altaren en andere kostbaarheden. De aanval gebeurde zo onverwacht na een ophitsende preek van Matte uit Ieper, dat de magistraat en weldenkende burgers het niet konden verhinderen. Enkel het mirakelbeeld van O.-L.-Vrouw van St.-Jan werd gespaard*. Terwijl de genoemde schrijver karig en zeer algemeen is met zijn gegevens over de vernietiging.

Het is wel zo dat er in 1569 iets na de weigering van de 200 nog heel wat nieuwgezinden in Poperinge waren. De resolutie die de drie herbergen, *treepken, de cleen keerselaere en ten spanjaerdsdaele*, verbod is inderdaad overbekend.

Poperinge huisvestte nogal wat kapitaalkrachtige nieuwgezinden. Die trokken weg. Zo lezen we in Gwy MANDELINCK'S visie op de geus in de westhoek: *wie beseft welke handelsactiviteit en welke mentale creativiteit naar andere landen werd geëxporteerd zal al lezend antistoffen opslaan. En die kunnen ons evenzeer immuun maken tegen lankmoedigheid als tegen onverdraagzaamheid* (citaat uit Revolt and emigration 1988).

Maar Poperinge herbergde enerzijds de bosgeuzen en anderzijds Lodewijk MAKEBLYDE schreef – later- een topstuk, zijn catechismus. Van contrareformatie gesproken.

⁴⁴⁷ <http://www.mariaommegang.be/item.php?lang=NL&itemno=5>

Inhoudsopgave

Voorwoord.....	1
Korte chronologie.....	2
Den schat der christelycker leeringhe.....	14
Wederdopers of anabaptisten in Poperinge.....	16
Via de dopersen uit Gent.....	16
1538.....	17
Via de anabaptisten van Brugge.....	18
Herdopers Karel DE VOS en Willem PILLAERT.....	18
Brugge: Het land van belofte.....	20
Emden en Frankenthal.....	23
Emden.....	23
Frankenthal, een 'Vlaamse' nederzetting.....	27
Poperingse namen.....	31
Familie LAMOOT.....	31
Jan LAMOOT.....	31
Passchaas LAMOOT.....	32
Fermijn VANDERMOTE.....	32
De knecht van Catharina ARENTS: Fermijn VLAMYNCK.....	32
Leraar: Loys Fabri.....	33
Sebastiaen MATTE en Jacob DE BUYZERE.....	34
Jan BEAUGRANDT, Willem en Gheleyn DAMMAN, Jan HACKE en Pieter HAEZAERT.....	36
Stan BEAUGRANDT.....	40
Joris VRAMBOUT.....	40
Jan GHERSTECOREN.....	40
Ambachtslui en kettters vluchten.....	41
Hubrecht GHIJS, Haringe.....	43
Fransoys DEN(IE)UWELAERE.....	43
Poperinge als terrein van de broederschap: MENENISTEN.....	44
Joos HUGHESOONE, Robert RYSPOORT en Jacob PANNEEL.....	45
Dierick BERTHIN en Jacob CANIN.....	50
Dierick BERTHIN.....	50
Jacob CAENEN.....	50
Bezittingen bekend via Steven CAENEN.....	50
Steven CAENEN.....	51
Jacob LOY.....	51
Pieter VANDE STEENE.....	53
Joris DE BUCKERE, Jacob OUDEGHERSTE, Jan PLAETEVOET, Jan DE RECKEMAKER, Jan DE BUTTERDROOGHER, Jan en Christiaen LIEBAERT, e.a.....	54
De Familie OUDGHERSTE.....	54
Familie DE BUCKERE.....	55
Jan DE RECKEMAEKER.....	59
Jan BUTTERDROGHER.....	63
De families PLAETEVOET en LIEBAERT.....	65
De familie LIEBAERT.....	68
Willem CARPENTIER.....	69

Pieter WAELS.....	69
Martin TELLIER en Morand VAN OKEGHEM.....	70
Ghelein DE ZOUTER.....	70
Karel DE CONINCK.....	71
Arnout BORRY.....	73
Pieter DATEN, zv. Pieter e. a.....	75
De familie DATEN.....	75
Pieter DATEN.....	76
Jan DATEN.....	79
Joeres DATEN.....	81
Joos DATEN.....	81
Michiel DATEN.....	81
Jan GODUUT en de familie DE BACKER (BACHCHERIUS).....	82
Steven DE BACKER.....	82
Eloy DE BACKERE en Jan DE BACKERE.....	83
Jan GODUUT.....	87
Mayke GODUUT.....	89
Nicolaas VAN BAMBEKE.....	89
Jacques CARON, Christiaan OGIER.....	93
Jacques GRIETTEN.....	94
André DECORTE, Johan en Michiel DE LABEAU.....	94
Adriaen ZANNEKIN.....	95
Jan BROEDERS.....	97
Jehan ELLIEUL.....	97
Meester Joris VANHOUCHE, Laurens DE MOOR, Augustijn VAN DER VALE, Josse CAUCHIE en Dierick LIEBAERT, Jehan VANDER ZOLE.....	98
Meester Jooris.....	98
Jan VANDER ZOLEN.....	98
Laurens DE MOOR.....	99
Dierick LIEBAERT.....	99
Augustijn VAN DER VALE.....	100
Cauchie.....	100
Maelen LAUWERIN, de familie LAUWEREYNS.....	100
Totnogtoe minder bekende namen.....	102
In de Rijselse rekeningen.....	102
7027.....	103
Renten.....	104
Omliggende steden.....	104
Hondschote.....	104
Ieper.....	105
Veurne.....	105
Reningelst.....	106
Proven.....	106
Roesbrugge.....	106
Bosgeuzen.....	107
Enkele strijdpunten uit de reformatie.....	109
Verdiensten.....	109
De heiligenverering.....	110
Heilig Sacrament des Altaars.....	111

De starters: anabaptisten.....	111
Menno Simons.....	111
Melchior Hofmann.....	112
Mennonieten.....	113
Geuzen.....	114
Restgegevens uit de confiscatie lijst van het Calvinistisch bewind.....	114
Familie WIJTS.....	114
Pieter Everaert.....	115
Leegstaande huizen 1578-1580.....	116
Petrus DATEN, Willem van Oranje en de Calvinistische Republiek van Gent	117
Slot.....	118